

Ltn
1148

1999

Դ Ե Ս Տ Ի Ե Ր Ե Կ

Մ Ե Ն Կ Ե Ն Ց

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS

1911

9

PHYSICS

PHYSICS

Դ Ե Ս Տ Ի Ե Ր Ե Կ

Մ Ե Ն Կ Ե Ն Ց

Կ Ա Մ

Բ Ե Ր Ո Յ Ե Կ Ե Ն

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ե Ն Օ Ո Խ Թ Ի Խ Ն Ք

Տ Ղ Ո Ց Հ Ա Մ Ա Ր.

Գ Ր Ե Ց

Հ. ԴԵԻՄԵԴ. Վ. ՅՈՎՀՆԵՍԵԱՆ

Մ Խ Ի Թ . Ո Խ Խ Տ Է Ն

Վ Լ Ի Ն Ն Ը

ՊԱՇՏՊԱՆ Ս.

1851 ՌՅ.

U S A I S E U S A

B E T H E U S A

U S A

U S A I S E U S A

U S A I S E U S A

U S A I S E U S A

U S A

U S A I S E U S A

U S A I S E U S A

7-1148-100

28. 1150

ՅԵՌԵՂԱԵՐԸՆ

ԼՄԵՆԷՆ ընդունուած սկիզբ մըն է որ ազգի մը
աղէկութիւնը, յառաջադիմութիւնը, պայծառու-
թիւնը իր անդամներուն աղէկութենէն է. նմանա-
պէս աս ալ առհասարակ ճանչցուած սկիզբ մըն է
որ ազգի մը անդամներուն աղէկութիւնը՝ պղտիկու-
թենէ ընդունուած աղէկ ու պատշաճաւոր կրթու-
թենէն կամ դաստիարակութենէն կախում ունի:
Ասոր համար է որ իր ազգին աղէկութեան ու պայ-
ծառութեան բաղձանք ունեցողը՝ միշտ կը բաղձայ
ու ետեւէ կ'ընայ որ իր ազգին տղաքը պղտիկուց
աղէկ կրթութիւն ընդունին: Նոյնպէս ասոր համար
է որ ամէն քաղաքականացեալ ազգ իր զաւկրներուն
աղէկ կրթութեան մեծ փոյթ կը տանի եւ կը ջա-
նայ որ նոյն կրթութեան պաշտօնը ազգին մէջէն
ամենէն բարի ու ամենէն իմաստուն անձանց յան-
ձնուի: Ասոր համար է դարձեալ որ շատ ազգե-
րու մէջ տղոց կրթութիւնն իբրեւ ազգին կամ տե-
րութեան սեպհական գործքը կը սեպուի, մանաւ-

անդ թէ տէրութեան հոգացած գործքերուն ամենէն երեւելին եւ առաջինը կը համարուի:

Ըս բանս շատ իրաւացի է. վասն զի երկայն ժամանակուան փորձով իմացուած է որ ազգի կամ տէրութեան մը գլուխն եկած գրեթէ ամէն չարիքները՝ իր զաւկըներուն աղէկ կրթութիւն ընդունած կամ գէշ ու անպատշաճ կրթութիւն ընդունած ըլլալէն, եւ յառաջագիմութիւնն ու պայծառութիւնը՝ անոնց ըստ պատշաճի կրթութիւն ընդունած ըլլալէն յառաջ եկած է: Յայտնի է որ ամէն քաղաքական առաքինութիւնները, իր պարտքն, իր չափը ճանչնալն ու հլու միտք ունենալը, ամէն բան, ամէն առանձնական շահ նաեւ ինք զինքը հայրենեաց կամ ազգին զոհելը, հասարակաց բարւոյն գործակից ըլլալու բաղձանքն ու փոյթը, որոնք ազգի մը յառաջագիմութեան ամենահարկաւոր բաներ են, ամենեւին ուրիշ կերպով չեն կրնար ազգայնոց սրտին մէջ հաստատուիլ, բայց եթէ պզտիկուց աղէկ կրթութիւն տալով: Նոյնպէս ան ալ յայտնի է որ աս քաղաքական առաքինութեանց հակառակ եղող մոլութիւնները, անհաւատարմութիւնն ու անհպատակութիւնը, ինք զինքը հայրենեաց կամ ազգի զոհելու տեղ՝ աղգն ու հայրենիքը իր անձնական շահին զոհելը, հասարակաց բարւոյն ամենամեծ թշնամիներն եղող՝ անձնասիրութեան, նախանձու, ատելութեան՝ մոլութիւնները, որոնք մեծամեծ ազգերն ու տէրութիւններն ալ կը կործանեն, ուրիշ բանէ չեն ծագիր՝ բայց եթէ աղէկ

կրթութեան պակսութենէն կամ գէշ ու անկարգ
կրթութենէն :

Իսկ թէ որ իւրաքանչիւր ազգային եւ ընդհա-
նուր ազգը կամ տէրութիւնը՝ միայն աս մէկ նկատ-
մամբ, այս ինքն՝ ազգին կամ տէրութեան աղէկու-
թեան ու յառաջադիմութեան կողմանէ մտածելով,
պէտք է որ փոյթ տանի ազգին տղոց աղէկ կրթու-
թեան, բնական է որ բուն տղոց ծնողքն աւելի եւս
մեծ փոյթ ունենան. ինչու որ վերը դրուած ան մէկ
ընդհանուր նկատմունքէն կամ պատճառէն զատ՝
իրենց համար երկու ուրիշ մասնաւոր պատճառներ
ալ կան : Նախ ան որ աղէկ կրթութիւնը՝ նոյն իսկ
իրենց տղոց անձնական օգտին համար շատ հարկաւոր
բան է. վասն զի միայն պղտիկութեան ատեն ընդու-
նուած աղէկ կրթութեամբ կրնան անանկ հանգա-
մանքներ ստանալ, որոնցմով բոլոր կեանքերնուն
մէջ երջանիկ ըլլան եւ իրենց գլխաւոր ու միակ
վախճանին հասնիլ. իսկ ասոր հակառակ առանց
կրթութեան կամ գէշ կրթութեամբ՝ բոլոր կեան-
քերնուն մէջ դժբախտ կ'ըլլան : Երկրորդ ալ՝ որ
տղոց աղէկ կրթութիւնը բուն իսկ իրենց ծնողաց
օգտին համար հարկաւոր է. ինչու որ անկարելի է
թէ աղէկ կրթութիւն չընդունած տղայ մը՝ իր ծնո-
ղացն ունեցած ամէն պարտաւորութիւնները կա-
տարէ, եւ եթէ որդի մը իր ծնողացը նկատմամբ
ունեցած պարտաւորութիւնը չկատարէ նե՛՛ անկա-
րելի է որ ծնողք նոյն որդւոյն կողմանէ երջանիկ
ու գոհ ըլլան :

Հատ անգամ մայր մը իր սիրելի զաւկին օրրո-
 ցին քով ուրախութեամբ նստած ատեն՝ կը սկսի
 մտածել որ արդեօք անիկա մեծնալէն ետեւ ինչպէս
 պիտ'որ ըլլայ: Եւ թէպէտ քաղցր երեւակայու-
 թիւններով, արթնութեան ատեն հաճոյական ե-
 րազներ տեսնելով՝ զաւկին համար գեղեցիկ գե-
 ղեցիկ ու երջանիկ ապագաներ կը գուշակէ. բայց
 մէկալ կողմանէ ալ իր մայրենի սիրտը զանազան
 վտանգներու նախատես ըլլալով՝ հոգերու եւ
 մտածմունքներու մէջ կ'իյնայ: Ասով ան ուրախա-
 լի երազները կը ցնդին, զուարճալի երեւակայու-
 թիւնները՝ ցաւագին պատկերներու կը փոխուին,
 եւ խեղճ մօր սիրտը տրտմութեամբ ու աչուրներն
 արցունքով կը լեցուին: Հատ անգամ հայր մը՝ իր
 ընտանիքը հոգալու համար բոլոր օրը աշխատելէն
 ետեւ իրիկունը տուն դառնալով՝ պզտիկ տղաքը
 տեսած ատեն՝ բոլոր աշխատութիւնը կը մոռնայ,
 տրտմութիւնը կ'անցնի, եւ երկրորդ օրը աւելի փու-
 թով աշխատելու համար ոյժ կ'առնէ: Բայց ինչ է
 պատճառը որ մէկէն կը սկսի կերպարանքը տրտմու-
 թեան ամպերով պատիլ, ինչո՞ւ համար զուարթ ճա-
 կատը յանկարծ կը խորշովի, եւ նոյն իսկ իր տղոցն
 անմեղ հարցմունքներն ու քծիկները չ'իմանար:
 Պատճառն ան է որ մէկէն ի մէկ որդւոցն ապագան
 միտքն ինկաւ, սկսաւ մտածել որ արդեօք տարիքնին
 առնելէն ետեւ՝ ինչպէս պիտ'որ ըլլան, արդեօք իր
 ծերութեան ուրախութիւն ու նեցով պիտ'որ ըլ-
 լան, թէ՛ տրտմութեան ու ցաւոց պատճառ:

Արդ թէ որ մէկը այսպիսի որդեսէր ու հոգած ծնողքն ապահովընէր որ ինք գաղտնիք մ'ունի, որն որ գործածելու ըլլան նէ՝ որդիքնին մեծնալէն ետեւ՝ ըստ ամենայնի այնպէս կ'ըլլան ինչպէս որ իրենք կը բաղձան, եւ զաւկըններնուն ապագան միայն իրենց կամքէն կախում կ'ունենայ, ինչպէս շուտ մը հոգերնին կը փարատէր, տրտմութիւննին ուրախութեան կը փոխադրուէր: Ամենեւին ոչ ծախքի, ոչ աշխատութեան կը խնայէին նոյն գաղտնիքը ձեռք բերելու համար: Սակայն թէ որ ասանկ կատարեալ ստուգութիւն չիկրնար ըլլալ նէ տղու մը ապագային վըայ, գոնէ այնպիսի միջոց մ'ալ չիկրնար գտնուիլ, որն որ բանեցընելով՝ կարող ըլլայ մարդ հաւանա-կանաբար ապահով ըլլալ՝ որ եթէ արտաքոյ կարգի դէպք մը չպատահելու ըլլայ նէ՝ որդին աղէկ ու երջանիկ կեանք կ'անցընէ: Ամէն օրուան փորձը կը ցուցընէ որ ասանկ միջոց կայ, որ է բարի եւ պատշաճաւոր կրթութիւնը. որովհետեւ հազարաւոր օրինակներէ կը տեսնուի որ պղտիկութեան ատեն աղէկ կրթութիւն ընդունողը՝ ետքը հասարակօրէն բարի կը մնայ, եւ թէպէտ շատ անգամ պարագաներն ու վիճակը փոխուելով՝ ինք ալ ընդունած դաստիարակութեան անհամաձայն վարուի, սակայն ընդհանրապէս վերջը նորէն աղէկի կը փոխուի եւ ընդունած բարի կրթութիւնը միշտ իր պտուղը կու տայ:

Արդ ազգերնուս ծնողաց ձեռքը իրենց զաւկը-ներն աղէկ կրթելու յարմար գործիք տալու մտքով

աս գրուածքը կը հրատարակենք, որուն մէջի հատուածները կրնան ծնողք իրենց զավկներուն առջեւը կարդալով մեկնել, կամ իրենք իրենցմէ կարդալով՝ զավկներնուն ընդունակութեան եւ կամ պարագաներուն համեմատ անոնց հետ նոյն նիւթերուն վրայ խօսիլ, եւ կամ նոյն իսկ տղոց կարդալ տալով՝ անոնց չհասկըցած տեղերը մեկնել, վրան իրենց կողմանէ ալ յարմար խորհրդածութիւններ ու օրինակներ աւելցընել:

Եւոր մէջի բարոյական խրատներն ըստ մեծի մասին Եւրոպա լրագրոյն մէջ Դաստիարակ Ֆանկանց անուամբ հրատարակած ենք, եւ նոյններուն ամէն կողմ գտած ընդունելութենէն ու շատերուն ուղղէն որ առանձին ալ հրատարակենք, կը յուսանք որ աս գրուածքնիս հաճելի կ'ըլլայ եւ ան պտուղներն յառաջ կը բերէ, որոնց բաղձալով եւ ակնունելով՝ ի լոյս կ'ընծայենք:

Դաստիարակութիւն կամ կրթութիւն կ'ըսուի տղու մը հարմին ըստ պատշաճի սնուցանելու եւ առողջ պահելու, հետեւ հարկաւոր ու օգտակար տեղեկութիւններով զարգարելու, եւ «եւր» կամ հասարակական եւ ուղիղ բարոյականի սկզբանց համաձայն շիտկելու հոգը. կամ տղու մը բնական (ֆիզիզական), մտաւորական ու բարոյական կարողութիւնները կարգաւորել եւ ծաղկեցնել: Ասկից ինք իրմէ կը հետեւի որ կրթութիւնն ընդհանրապէս առեալ՝ երեք իրարմէ զատ մաս ունի, այս ինքն՝ մարմնոյ կրթութիւն, մտաց կրթութիւն եւ սրտի կրթութիւն: Բայց հասարակօրէն կրթութեան երկու առաջին մասերն ուրիշ անուններով կը բացատրուի, եւ կրթութիւն կամ դաստիարակութիւն ըսելով՝ ըստ մեծի մասին երրորդ մասը կամ սրտի կրթութիւնը կ'իմացուի: Մենք ալ դաստիարակութիւնն աս վերջին նկատմամբ կ'առնենք, ուստի եւ առաջին կայ գրուածքիս մէջ դնելու խորհրդածութիւններնիս՝ ինչպէս յառաջաբանութենէն ալ կ'երեւայ՝ գրեթէ միայն բարոյականի վրայ են:

ԴԱՍՏԱՐԱԿ ՄԱՆԿԱՆՑ Ե.

Ծանօթութիւն Աստուծոյ :

ԱՅՍՈՐ ութերորդ տարին մտար, սիրելիս: Ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ խելքդ հիմա շատ աւելի բաներու կը հասնի քան թէ յառաջ: Բայց աս խելքդ ու միտքդ աղէկ գործածելու համար՝ պէտք է որ ամէն բանէն յառաջ Անոր դարձընես՝ որն որ նոյնը քեզի տուած է: Մինչեւ հիմա քեզի շատ անգամ Աստուծոյ վրայ խօսեցան, շատ անգամ Աստուծոյ անունը լսեցիր, դուն ալ աղօթքիդ մէջ նոյն ոտրբ՝ անունն յիշեցիր. բայց դեռ խելքդ աղէկ մը չհասնելով՝ թէպէտ բերնով կը զրուցէիր եւ ականջով կը լսէիր, բայց մտքովդ զինքն աղէկ մը ճանչնալու եւ սրտովդ սիրելու ետեւէ չէիր իյնար: Աստուած՝ ճանչցուելու եւ սիրուելու արժանի է: Դուն դեռ չստեղծուած, աշխարհք չեկած՝ ինք քու վրայ հոգ ունեցաւ. քու տղայութեանդ ատեն զքեզ ամէն վտանգներէ ու չարիքներէ պահեց, եւ բոլոր կենացդ մէջ քովդ պիտի կենայ: Ստոյգ է դուն զինքը չես տեսներ, որովհետեւ պարզ ոգի բլալով՝ աչքի տակ չ'իյնար. բայց զինքն իր գործքերէն պէտք է որ ճանչնաս, եւ իր բարերարութիւնները տեսնելով՝ պէտք է որ զինքը սիրես:

Ի.

Կեանք:

Սիրելիս, կը տեսնես որ դուն կաս, կ'ապրիս, բայց աս բարերարութիւնը քեզի ընողն ո՞վ է, ո՞վ է կեանքդ, գոյութիւնդ քեզի տուողը: Ստոյգ է հայրդ մայրդ զքեզ աշխարհք բերին, քեզի կեանք տուին. բայց դուն քեզի գոյութիւն ու կեանք տուողն Աստուած ԴԱՍՏԱՐԱԿ

է: Քու ծնողացդ ալ Աստուած կեանք տուաւ, եւ զանոնք ձեռք առաւ՝ անոնցմով քեզի կեանք տալու համար: Քեզի աս կեանքը տալուն պատճառն է միայն իր բարութիւնը, եւ իր բարութեամբն զքեզ հոգալով՝ միշտ կեանքդ կը պահպանէ: Դուն իր ձեռքը չես տեսներ. բայց ինք իր աներեւոյթ ձեռքովն զքեզ կը պաշտպանէ, եւ ամէն վտանգները քեզմէ կը հեռացընէ: Թէ որ քիչ մը ատեն ձեռքը վրայէդ վերցընելու ըլլար, անմիջապէս կեանքդ կը կորսնցընէիր: Առանց իր հրամանին՝ զլիւնդ մազ մ'ալ չիկրնար իյնալ: Ցորեկուան ատեն ինք քեզի կ'առաջնորդէ, գիշերը քովդ կը հսկէ: Սրտիդ ամէն մէկ զարնելը՝ Աստուծոյ քու քովդ ըլլալուն վկայութիւնն է, որն որ քու միտքդ պէտք է բերէ որ իրեն շնորհակալ ըլլաս քեզի կեանք տալուն ու կեանքդ պահպանելուն համար:

Գ.

Ուրեքի:

Սիրելիս, տեսայ որ աս առտու ախորժակով նախաճաշ կ'ընէիր: Հացդ ուտելու ժամանակ մտածեցիր՝ որ անիկա քեզի տուողն ո՞վ է: Ան կերած հացդ ալ Աստուծոյ նոր մէկ բարերարութիւնն է, որով մարմնոյն զօրութիւն կու տայ: Մարդը թէ որ հաց ու կերակուր չուտելու ըլլայ, զօրութիւնը կը կտրի: Ստոյգ է կերակուրը պատրաստողը մարդն է. մարդերկիրը կը գործէ, կը ցանէ, կը հնձէ. բայց Աստուած է որ իր օրհնութիւնը տալով՝ կը բուսցընէ, կ'աճեցընէ, կը հասցընէ, ուտելու յարմար կ'ընէ եւ կը պահպանէ որ չաւրուի: Թէ որ Աստուած աս բաներուն հոգ չտանելու ըլլար նէ՝ մարդուն բոլոր աշխատանքը պարապի կ'երթար, օգուտ մը չէր ընէր: Ո՞վ կրնայ առանց Աստուծոյ՝ իր երկիրներուն մէջ մէկ հասկ մ'աւելցընել, իր ծառերուն վրայ մէկ պտուղ մը, կամ իր որթին վրայ ողկոյղ մը եւ իր դաշտին վրայ

մինակ խոտ մը: Ամենեւին մէկը չի կրնար: Ամէն բան
Աստուծոյ ձեռքէն կ'ելլէ, ամէն բան իր պարգեւն է.
ուստի եւ ամէն բանի համար իրեն շնորհակալ ըլ-
լալու ենք:

Պ.

Տարոյն եղանակները:

Ար տեսնեմ որ անձրեւ դալուն վրայ սիրտդ կը
նեղանայ կոր: Բայց միտ դիր, սիրելիս, որ աս ան-
ձրեւն հարկաւոր է. իսկ մեր ընելու փոքր ճամբոր-
դութիւնը հարկաւոր բան մը չէ, հարկաւոր ալ ըլ-
լար նէ՝ ուրիշ անգամ մը կրնայինք ընել: Երբեք
եղանակին վրայ մի տրտնջեր: Աստուածային նա-
խախնամութիւնն ամէն բան իմաստութեամբ կարգի
դրած է: Անձրեւը գետինը կ'ոռոգէ եւ օդը կը զո-
վացընէ, օսաստիկ հովը գետինը կը չորցընէ եւ օդը
կը մաքրէ: Չմերուան ցուրտն ու սառնամանիքը եր-
կիրը կը պարարտացընէ ու կը զօրացընէ. իսկ
ամառուան տապն ու ջերմութիւնը պառկեցները կը
հասցընէ: Թէ որ եղանակներուն աս փոփոխութե-
նէն մեր կրած փոքր նեղութեան համար տրտունջ
ընենք նէ, ըսել է որ միայն մեր անձին միտ կը
դնենք եւ բանի տեղ չենք սեպեր բոլոր աշխարհ-
քիս ընդհանուր բարին, եւ միանգամայն Աստուծոյ
ապերախտ կը գտնուինք: Թող տանք որ Աստուած
ինչպէս որ կ'ուզէ եւ աղէկ կը տեսնէ նէ՝ այնպէս
ընէ, եւ մոգբերնուս մէջ դնելով որ իր ամէն բանով
մեզի համար ամենէն աղէկն ու օգտակարն է, ինչ
որ պատահելու ըլլայ, թէ՛ անձրեւ եկեր է, թէ՛
սաստիկ հով է փչեր, թէ՛ խիստ տաք եղեր է, թէ՛
անհասարկ ցուրտ՝ ամէնն ալ շնորհակալութեամբ
ընդունինք:

Արարած ։

Ինչո՞ւ ան ճճին արհամարհելով մը ոտքիդ տալիք
 կը ճզմես ։ Աստուած ամէն բան իր փառացը եւ
 մարդկան օգտին համար ստեղծած է ։ Արեւը ցորե-
 կուան ատեն զմեզ կը լուսաւորէ . լուսինն ու աստղ-
 ները գիշերուան մթութիւնը կը փարատեն ։ Եր-
 կիրն զմեզ իր տնկերովն ու պտուղներովը կը սնու-
 ցանէ . ծովն իր ձկներովը եւ երկինքն իր թռչուննե-
 րովը մեզի կերակուր կը մատակարարեն ։ Աղբիւրներուն
 ջուրն ու խաղողին մուգը ծարաւնիս կ'անցընէ . ան-
 տառներուն փայտն զմեզ կը տաքցընէ եւ բնակա-
 րաննիս շինելու կը գործածուի ։ Ամէն կենդանիք
 մարդուն օգուտ մ'ունին . ոմանք իր աշխատութեան
 օգնական կ'ըլլան , ոմանք իր զբօսանացը կը ծառայեն ,
 ոմանք ալ զինքը կը սնուցանեն ու կը զգեցընեն ։
 Ոչխարն իր գեղմովն զմեզ կը հագուեցընէ . եզն իր
 կաշւովը մեզի ոտից աման կը մատակարարէ ։ Ամենէն
 պզտիկ ու արհամարհ սեպուած միջատն ու որդն իր
 օգուտն ունի ։ Արդէն գիտես մետաքսը՝ որդի մը
 գործուածքն է , եւ մեղրը՝ միջատի մը բերքը ։ Ու-
 րեմն պէտք չէ որ ամենեւին արարած մը արհա-
 մարհենք . ամենէն պզտիկն ու մեր աչքին ամե-
 նէն անարգ երեւցածն ալ Աստուծոյ ստեղծուածն
 է ։ Ինչպէս որ զմեզ անոր համար ստեղծած է որ
 իրեն ծառայենք , նոյնպէս ուրիշ բոլոր արարած-
 ներն ալ անոր համար ստեղծած է որ մեզի ծառայեն ։
 Պէտք է որ արարածներուն միջոցով՝ մտքերնիս ա-
 րարչին վերացընենք ։

Օ.

Արեգակ ։

Տես , սիրելիս , ի՞նչ մեծ օգուտ ունի կանուխ
 ելլելը ։ Ուրեմն այսօր արեւուն ելլելը տեսար ։ Ի՞նչ
 գեղեցիկ տեսարան , ի՞նչ սքանչելի փառաւորու-

Թիւն: Աս լուսափայլ աստղը վեհ հսկայի մը պէս
իր ընթացքը կը սկսի: Մարդս արեւուն ելլելը տե-
սած ատեն՝ կարծէ թէ աշխարհքս նորէն կը ստեղ-
ծագործուի: Իր առջի ճառագայթները ծագելուն
պէս՝ ամէն բան կը նորոգի, ամէն բան կը գեղեց-
կանայ ու կը պայծառանայ: Երկինքը կրակ կը կտրի,
լերանց գլուխները ոսկեղ գոյն կը դառնան, անտառ-
ները կանաչագեղ կը զարդարին, դաշտերը կը կեն-
դանանան, ծաղիկներն իրենց գեղեցիկ կոկոնները
բանալով՝ սքանչելի անուշահոտութիւն կը բուրեն
խոտին վրայ գիշերն իջած ցօղի հատերը կարծես
թէ մէյ մէկ ադամանդ կ'ըլլան: Թռչունք իրենց
քաղցր ու գեղեցիկ երգերովն օդը կը հնչեցնեն: Ո՛հ,
ինչպէս սքանչելի է ան ատեն բնութիւնը: Աչքդ որ
կողմը որ դարձնես՝ ամէն մէկ արարած՝ Արարչին
մեծփայելութիւնն ու փառքը կը քարոզեն, եւ իբրեւ
թէ զմեզ ալ կը հրաւիրեն որ իրենց հետ միանա-
լով՝ զանիկա գովենք ու փառաւորենք: Ամօթ չէ՞ր
ըլլար մի մարդուն թէ որ իրեն համար ստեղծուած
այնչափ սքանչելիքները տեսնելէն ետեւ՝ լուռ կենար:

Ի.

Գիշեր ու փուն:

Թէ որ արեւուն ելլելն ու ցորեկը սքանչելի են,
գիշերն ալ իր յատուկ գեղեցիկութիւնն ունի: Աս
գիշեր օդն հանդարտ ու պայծառ է, քիչ մը պար-
տէզ իջնանք: . . . Ո՛հ, ինչ վեհ եւ սքանչելի տե-
սարան. նայէ մէյ մը երկինքն ինչչափ աստղներով
լեցուած է, տես ինչպէս կը փայլին: Ի՛նչ հանդար-
տութիւն. ի՛նչ խորհրդաւոր լուութիւն: Մարդս ցո-
րեկը գործելով՝ ոյժն ու զօրութիւնը կը նուաղի,
հարկ է որ գիշերը քնանայ, հանգչի ու զօրութիւնը
ստեղծ բերէ. անոր համար բոլոր բնութիւնն իրեն
քնոյն ու հանգստեան օգնական կ'ըլլան: Լոյսն

իրեն քնոյն արդեւք կրնար ըլլալ. անոր համար ալ արեւն իր լոյսը կը քաշէ եւ բոլոր երկիրը թանձր խաւարով կը պատէ: Աղմուկն ու վրդովմանքը քնոյն մէջ զմարդն անհանգիստ կրնային ընել. անոր համար բոլոր բնութիւնը գիշերուան ատեն խոր լուս-
թեան մէջ կը թաղուի: Թռչնոց ձայնն ու անասնոց ընթացքը զմեզ կրնային արթնցընել. անոր համար պէտք է որ մարդուս քնացած ատեն՝ իրենք ալ քնանան: Ամենայն ինչ հանդարտ կ'ըլլայ, բոլոր ա-
րարածք կը լւեն, ամէնն ալ մարդուն հանգիստն ու քունը կը յարգեն: Բայց շատ անգամ ալ մարդս կը ստիպուի գիշերը ճամբորդութիւն ընել. անոր համար Աստուած երկինքին վրայ աս անթիւ լու-
սաւորները դրած է որ զինքը լուսաւորեն, ընթաց-
քին առաջնորդեն եւ իրեն զուարճութիւն պատճա-
ռեն: Գիշերուան լոյսն անանկ չափաւորուած է որ մէկ կողմանէ ճամբորդին բաւական կ'ըլլայ, մէկալ կողմանէ ալ քնացողը չիխափաներ: Բայց գիշերն աղէկ քնանալու համար՝ հարկ է որ առտուանց կանուխ ելլուի: Քունը նուազած զօրութիւնը տեղը բերելու համար է. ուստի եւ մարդս այնչափ միայն պիտի քնանայ որչափ որ հարկաւոր է: Ինչպէս որ չափաւոր եւ պատշաճաւոր քունն օգտակար է, այն-
պէս ալ չափէն աւելին՝ վնասակար:

Բ.

Զգայարան:

Աս ճամբուն վրայ նստող խեղճ ողորմելոյն վրայ գլթալդ եւ զբօսանացդ համար ծնողացդ քեզի տուած ստրկին մէկ մասն իրեն տալդ զիս շատ ուրախացուց: Ողորմածութիւնը քրիստոնէի մանաւանդ թէ ամէն կրթուած մարդու գլխաւոր առաքինութիւններէն մէկն է: Իսկ ասանկ ողորմելիներուն վրայ գութ չունե-
նալը՝ շատ խիստ սիրտ կը ցուցնէ: Ան խեղճ մար-

դը զքեզ ո՛չ կրցաւ տեսնել, ո՛չ լսել, եւ ո՛չ ալ
խօսիլ. որովհետեւ կոյր, խուլ եւ համը է: Մարդս
ասանկ մէկը տեսած ատեն՝ անմիջապէս պիտի մտա-
ծէ որ ինք ալ նոյն վիճակին մէջ կրնար գտնուիլ, եւ
մէկ կողմանէ Աստուծոյ շնորհակալ պիտ'որ ըլլայ ի-
րեն ամբողջ զգայարանքներ տալուն համար, մէկալ
կողմանէ ալ պիտի ջանայ նոյն բարիքէն զրկուած-
ներուն վիշտը ձեռքէն եկածին չափ թեթեւցընել:
Մտածէ մէյ մը, սի'րելիս, թէ որ դուն նոյն մարդուն
տեղն ըլլայիր, սրչափ բարիքներէ ու զուարճութիւն-
ներէ զուրկ կ'ըլլայիր. ո՛չ բնութիւնն ու իր գեղեց-
կութիւնները կը տեսնէիր, ո՛չ պիտոյքդ կրնայիր
հոգալ, ո՛չ ալ մէկէ մը օգնութիւն կրնայիր խնդրել:
Ան արեւը՝ որուն ելլելը մէկալն օր տեսնելով այն-
չափ զուարճացար, ան լուսինն ու աստղները՝ որոնց
վրայ երէկ գիշեր այնչափ զարմացար, քեզի համար
ծածկուած կ'ըլլային: Ան թռչունները՝ որոնց երգն
այնպէս սիրով մտիկ կ'ընես, քեզի համար մունջ
կ'ըլլային: Բարեկամութեան քաղցը վայելքէն ու
սիրտդ ծնողացդ բանալէն բոլորովին զրկուած կ'ըլ-
լայիր: Արդ ի՞նչպէս շնորհակալ պէտք է ըլլաս Աս-
տուծոյ, որ քեզի աչք տուած է՝ տեսնելու, ականջ
տուած է՝ լսելու, եւ լեզու տուած է՝ խօսելու:

ԹՎ.

Զո-ր:

Ի՞նչպէս կը զուարճանայ մարդ աս դաշտին մէջ.
մէկ կողմէն հանդարտ առուակ մը կը վազէ, մէկալ
կողմէն սահանք մը խոխոջալով վար կը թափի: Աս
ջրերուն ընթացքը մեր կենաց աղէկ նմանութիւնն
է. մեր կեանքն ալ նոյն ջրերուն պէս կ'անցնի, աս
տարբերութեամբ որ սահանքը՝ անհանդարտ կիր-
քերուն սաստկութեան օրինակն է, իսկ հանդարտ
առուակը՝ իմաստնոյն հանդարտութեան: Բայց բուն

ջրին դառնալով՝ միտ դնենք մէյ մը թէ ջուրը բնու-
թեան մէջ ինչ մեծ օգուտ ունի: Նայէ աս մար-
դագետինն ինչպէս կանանչ, գեղեցիկ ու ծաղկընե-
րով զարդարուած է. վերցուր ջուրը, ամենայն ինչ
կը չորնայ, կը թարշամի, կ'ապականի: Ջուրը նոյն
օգուտը մեր մարմնոյն ալ կ'ընէ. մարմիննիս կը մա-
քրէ, կը զովացընէ, առողջութիւն կու տայ, ծարաւ-
նիս կ'անցընէ: Հացն ու մարդուս սննդեան ծառայող
կերակուրներուն գրեթէ ամէնը ջրով կը շինուին:
Նոյնպէս գեղերուն շատերն ալ ջրով կը շինուին,
մանաւանդ թէ նոյն իսկ ջուրն առանձին ալ շատ
անգամ դեղ է: Ամէն տեղ ջուրը հարկաւոր է. ա-
մէն տեղ ալ կը գտնուի: Թէ որ բնութեան մէջ
ջուրը չափէն քիչ ըլլար նէ, կրակը՝ իր թշնամին
ամէն բան կ'այրէր կը տոչորէր: Բայց Աստուած բո-
լոր արարածները չափով կարգաւորած է:

Ժ.

Բնական պատճառներն:

Սիրելիս, շատ անգամ մարդս քաղաքներուն մէջ
ճշմարիտ ու զուտ զբօսանք եւ զուարճութիւն չի կըր-
նար գտնել. քաղաքներուն զբօսանքները շատ հեղ-
կամ միտքը կը պղտորեն, կամ սիրտը կ'ապականեն,
կամ առողջութեան վնաս կը հասցընեն: Ճշմարիտ
ու զուտ զբօսանքները հասարակօրէն բաց օդի մէջ
կը գտնուին. անտառի մը մէջ կամ դաշտի ու լե-
րան մը վրայ բնութեան մեղի մատակարարած զուար-
ճութիւնները թէ՛ անմեղ ու առողջութեան օգտա-
կար են, եւ թէ՛ մտքերնուս լուսաւորութիւն կու
տան: Բնութեան մէջ անթիւ անհամար սքանչելիք-
ներ կան, որոնք մեծ բան չենք սեպեր, վասն զի
միտ չենք դներ: Աս բնութեան սքանչելիքներուն
մէջ ամենէն աւելի զարմանալի են պզտիկ բաները:
Թիթուան մը թեւը, դաշտային ծաղկի մը բաժակը

շատ անգամ աւելի գեղեցիկ են, աւելի զարմանալ
կու տան, քան թէ բոլոր մարդկային ճարտարու-
թեան ամենէն դրանչելի դործուածքը: Բայց որչափ
որ մարդ դրսանց նայելով զուարճանայ, աս զուար-
ճութիւնը չիկրնար հաւասարիլ բուն ներքին պատ-
ճառներն ու իրարու հետ ունեցած կապակցութիւն-
ներն հասկըցողի մը զգացած զուարճութեան հետ:
Աս բաները մեզի կը սորվեցընէ բնական պատմութիւ-
նը: Բնական պատմութիւնը զուարճալի ու դիւրին
ալ ուսում մըն է, որ տղայ մ'ալ կրնայ սորվիլ եւ
անով զուարճանալ: Ճճիներուն ու թիթեռներուն
վրայ տեղեկութիւն ունենալը, տնկերը քննելը՝ մար-
դուն մեծ զբօսանք մըն է: Մէկալն օր ձեռուրնին
պզտիկ ցանցերով ու տփերով դաշտին վրայ վազ-
վըռտող տղաք՝ թիթեռ ու ճճի բռնելու եւ տունի
ժողվելու ետեւէ կ'իյնային: Աս զբօսանքը ան օգուտն
ալ ունի որ բաց դաշտի վրայ շարժում բնել կու
տայ, որն որ առողջութեան համար շատ աղէկ է,
եւ պզտիկուց ճարպկութիւն ու մտրմնոյ կրթութիւն
կը սորվեցընէ:

ԺԼ.

Թիթեռներու կերպարանափոխութիւնը:

Ար հաւտան եթէ ըսելու ըլլամ որ բնութեան
մէջ անասուն մը կայ, որն որ հաւկթէն ելած ատեն՝
որդ մըն է եւ գետնի վրայ կը սողայ, ու մորթը՝
զգեստ փոխելու պէս դիւրութեամբ երեք անգամ
փոխելէն ետեւ՝ ճարտարութեամբ իրեն համար գե-
րեզման մը կը շինէ ու մէջը կը թաղուի: Հոն որդոյ
կերպարանքը թող կու տայ, եւ խանձարրի մէջ պա-
տած տղու մը պէս կ'ծկած ու անձեւ կը մնայ եր-
բեմն մինչեւ մէկ տարի: Արջապէս թմրութենէն
կ'արթըննայ, եւ իր բանտէն ձանձրացածի պէս՝ կա-
պանքները կը խորտակէ, գեղեցիկ թռչող անաս-

նիկ մ'եղած դուրս կ'ելլէ, ու օդին մէջ կը [թռչտի: Անշուշտ կը բաղձաս ասանկ սքանչելի անասնիկ մը տեսնել. բայց աս բաղձանքիդ հասնելու համար՝ ո՛չ երկայն ճամբորդութիւն հարկաւոր է, ո՛չ ալ մեծ ծախք: Ամէն տեղ նոյն անասնիկին զանազան տեսակը կրնաս տեսնել. բրած նկարագիրս՝ ըստ ամենայնի [թիթուան ստորագրութիւնն է, որն որ նոյն փոփոխմունքներուն տակը կ'իյնայ: Թէ որ տնկի մը վրայէն աս տեսակ որդ մը բռնես, եւ տըփի մը մէջ գոցելով՝ քովը նոյն տնկին տերեւներէն դնես, հոն քիչ մը ժամանակ ան տերեւներէն սնանելէն ետքը՝ կը [թմրի կամ կը կծկի, եւ վրան ատեն անցնելէն վերջը՝ [թիթեռ կ'ըլլայ: Մետաքսի որդն ալ աս տեսակ անասնիկ մըն է, եւ մետաքսն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ որդոյն [թմրելէն կամ կծկելէն յառաջ՝ մէջը կենալու համար շինած ամանը՝ որն որ բոժոժ կ'ըսուի:

ԺԻ.

Ճճիներու հասարակութիւն:

Բնական պատմութեան սէր ունեցողը մեծ զբօսանք ու զուարճութիւն կ'ունենայ: Բնութեան բոլոր գանձերն ու հարստութիւնները իր առջեւը բաց են, եւ ուղածին չափ կրնայ վայելել: Որդ, ճճի, [թիթեռ, ճանճ, միջատ՝ ամէնն ալ իր ձեռքն են, քրչափ որ կ'ուզէ նէ՝ կրնայ բռնել: Եւ [թէպէտ նոյն իսկ բռնելն ալ զուարճալի բան է, բայց շատ կարճ եւ անցողական կ'ըլլար՝ եթէ որ մարդ չկրնար զանոնք պահել, քննել, բնութիւննին իմանալ: Թէ որ ճճիներու պզտիկ հաւաքում մ'ունենաս, որչափ մեծ զբօսանքի եւ զուարճութեան պատճառ կ'ըլլայ քեզի: Չմեռը աս քու ամառուան բրած որսերդ տեսնելով՝ բռնելու ատեն ունեցած ուրախութիւնդ կը նորոգի, ամէն մէկը զննած ատենդ՝ գացած տեղերդ

աչքիդ առջեւը կու գան, ունեցած երկիւղդ, այլ-
այլութիւնդ, յոյսդ կը յիշես: Սակայն աս հաւա-
քումդ՝ պատճառած զուարճութենէն զատ՝ նաեւ
միտքդ կրթելու ալ կը ծառայէ, ունեցած անաս-
նիկներուդ կամ անոնց նմաններուն բնութիւնն ու
զանազան հանգամանքները քննելու առիթ տալով,
որոնք ստուգիւ հիանալու բաներ են:

Ամենէն պզտիկ անասունն ալ ինքը զինքը պաշտ-
պանելու եւ թշնամեցնելու վրայ յարձակելու հարկաւոր
եղած միջոցներն ունի: Թիթեռն իր հաւկիթները՝
մետաքսի նման խիտ հիւսուածքով մը կը պատէ, եւ
ասով զանոնք օդին վնասներէն եւ իր թշնամեաց յար-
ձակմունքներէն կը պաշտպանէ: Թրթուրը գիտնա-
լով որ թռչունները ուտելու համար վրան կու գան,
կը զգուշանայ, թռչնոյն որս ըլլալու ըոպէն՝ մէկէն
դերձանի պէս բարակ նիւթ մը կը շինէ եւ անոր
միջնորդութեամբ վար իջնալով՝ կ'ազատի: Սարդն
ինչ վարպետութեամբ իր ոստայնը կը ձգէ. նոյն
ոստայնով իր որսը կը բռնէ, ինչպէս որ որսորդ մը
իր հրացանովը որս կ'ընէ: Մըջնառիւծին խորաման-
կութիւնն ու համբերութիւնը զարմանալի է. քաջ
երկրաչափի մը ճշդութեամբ աւազին մէջ կոնաձեւ
ծակ կը բանայ, եւ մէջը իրեն սննդեան հարկաւոր
եղած միջատները կը բռնէ: Չեմ խօսիր մետաքսի
որդերուն արուեստին, մըջիւններուն աշխատասիրու-
թեան, մեղուններուն ճարտարութեան վրայ, ասոնք
քիչ խօսքով ստորագրուելու բաներ չեն: Նայէ,
սիրելիս, որ պզտիկ հասակէդ ասոնք քննելու ետեւէ
իյնաս, բնութեան աս զարմանալիքներուն միտ
դնես. որչափ որ աւելի միտ կը դնես՝ այնչափ աւելի
զարմանալու բան կը գտնես:

Ծաղիկ է արունկի :

Երեկ ան դեղեցիկ ծաղիկներով զարդարուած մարգագետիններուն մէջ ծաղկած ծառերուն տակը պտըտելու ատեննիս որչափ մեծ զուարճութիւն զգացինք : Ծաղիկն ուրախութեան նշանակ է, եւ մարդուս ուրախութիւն կը պատճառէ. ամէն տեղ եւ ամէն առթի մէջ զարդերուն առջի կարգը կը սեպուին ծաղիկները : Իրենց առատութիւնը, զանազանութիւնը, սքանչելի գոյները, անոյշ բուրմունքը՝ մարդուս սիրտը, միտքը, տեսանելիքն եւ հոտոտելիքը կը զմայլեցնեն : Բայց թէ աս դեղեցիկ ծաղիկները եւ թէ ամենեւին տեսք ու դեղեցիկութիւն չունեցող խոտերն ու տնկերն ալ՝ բնութեան սքանչելիքներէն մէկն են՝ իրենց օգտակարութեամբ եւ զանազան ներքին զօրութիւններովը : Աս օգտակարութեան ամենէն մեծն ան է որ ամէն հիւանդութիւններուն դեղ կը մատակարարեն : Թէ որ բնութիւնը մէկ կողմանէ զմեզ շատ տեսակ հիւանդութիւններու ենթակայ ըրած է նէ՝ մէկալ կողմանէ ալ անոնցմէ ազատելու համար զօրաւոր միջոց դրած է տնկերը : Ասկից պիտի յորդորուինք ձեռուրներնէս եկածին չափ աս տնկերուն ու ծաղիկներուն յատկութիւնները քննելու եւ սորվելու, որով թէ մեզի եւ թէ ուրիշներուն շատ անգամ օգտակար կրնանք ըլլալ : Աս նիւթիս մարդ երեք եղանակաւ կրնայ զբաղիլ, այս ինքն՝ ծաղիկ ու տունկ մշակելով, տնկուած տեղերնին երթալով քննելով, եւ տնկաբանական հաւաքում մ'ընելով : Շատ երեւելի մարդիկ իրենց մեծ զբօսանք ըրած են աս զբաղմունքները, եւ աշխարհքիս ամէն ուրիշ զուարճութիւններուն հետ չեն փոխեր : Ստուգիւ ալ մարդուս արժանի զբօսանք :

ԺԳ.

Արարածներուն վրայ՝ Աստուծոյ Ռեզոլիւնն ու բարե-
 լինը ինչ պէտքերով :

Մարդս բնական պատմութիւնն անկատար սոր-
 ված կ'ըլլայ, թէ որ իր բոլոր զարմանքը՝ միայն
 արարածներուն տայ եւ ամենեւին չմտածէ արարչին
 վրայ: Ո՛րչափ որ մեծ ու զարմանալի են արարած-
 ները՝ այնչափ ալ աւելի մեծ ու զարմանալի պէտք
 է որ ըլլայ զիրենք ստեղծողը: Ինք ուզած ժամա-
 նակը զանոնք ոչընչէ հանեց, եւ երբ որ պատշաճ
 ատենը կու գայ՝ նորէն ոչինչ պիտի դարձնէ: Զա-
 նոնք ստեղծած է, որպէս զի իր մեծութեան եւ ա-
 մենակարող զօրութեան արտաքին նշաններն ըլլան,
 եւ այսպէս զինքը փառաւորեն: Աս անշունչ եւ ան-
 բան արարածներուն՝ բոլոր երկրիս վրայ Աստուծոյ
 տուած փառաբանութիւնը՝ մեզի յորդոր մըն է որ
 մենք ալ զինքը փառաբանենք: Ո՛րչափ մեծ ամօթ
 կ'ըլլար՝ թէ որ իրենց ձայնը չլսելով՝ անբան արա-
 րածներէն ալ վար մնայինք: Մանաւանդ որ մենք
 ուրիշ արարածներէն շատ աւելի պարտաւոր ենք
 Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու եւ զինքը փառաւորե-
 լու, որովհետեւ ինք իր բարութեամբ բոլոր ուրիշ
 արարածները մեզի համար ստեղծեց: Մեզի համար
 է որ արեւն ամէն օր իր սքանչելի լոյսը կը ծագէ.
 մեզի համար է որ գիշերը բոլոր երկնից կամարն ան-
 թիւ անհամար լոյսերով կը զարդարուի. մեզի համար
 է որ երկիրն ամէն տարի կանանչով, ծաղիկներով ու
 պտուղներով կը լեցուի, եւ այնչափ անասուններ կը
 սնուցանէ. մեզի համար է որ աղբիւրները, գետերը,
 ամպերը՝ ջրերնին չորս կողմը կը բաժնեն, ծովն իր
 ծոցին մէջ այնչափ անհամար ձկեր կը սնուցանէ:
 Աշխարհքիս վրայէն մարդս վերցուր, ամէն բան ա-
 մենեւին նպատակ չ'ունենար: Մարդս թագաւոր է.

բոլոր երկիրն՝ իրեն տէրութեան երկիրը, ամէն արա-
րածք՝ իրեն հպատակներն են: Բոլոր ունեցածնին
իրեն համար է, եւ առանց դէմ դնելու՝ իրեն կու-
տան: Մեզի ասանկ մեծ պարգեւներ ընելուն համար
Աստուծոյ ինչչափ շնորհակալ ըլլալու ենք, որչափ
պէտք է որ ղինքը սիրենք, ինչչափ իր բարութիւնը
փառաւորելու պարտական ենք: Զանա, սիրելիս, որ
պղտիկութենէդ վարժիս արարածներէն ունեցած
վայելմանցդ համար՝ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու:

ԺԵ.

Ծնողաց սէր:

Նախախնամութեան քեզի բրած մեծամեծ բա-
րիքներուն մէջ մէկ բարիք մ'ալ կայ, որուն համար
պէտք է բոլոր կենացդ մէջ երախտագէտ ըլլաս եւ
երբեք մոքէդ Հճանես. աս բարերարութիւնն է՝ քե-
զի որդեսէր եւ բարեսիրտ ծնողք տալը: Մայրդ ինն
ամիս զքեզ իր ծոցին մէջ կրեց, եւ ցաւերով ծնաւ:
Ծնողքդ զքեզ գիշեր ցորեկ բազուկներնուն վրայ
կրեցին եւ որրոցիդ քով շատ անգամ գիշերներն
անքուն անցուցին: Մերկ էիր՝ զքեզ զգեստով ծած-
կեցին. տկար եւ անզօր էիր եւ միշտ օգնութեան
կարօտ, անոր համար ալ ծնանելուդ պէս՝ սկսան զքեզ
հողալ, խնամել, եւ աս հոգն ու խնամքը չէ թէ
միայն երթալով չնուազեցաւ, հապա որչափ որ դուն
տարիքով մեծցար՝ այնչափ ալ իրենք վրադ աւելի
հոգ ու խնամամտութիւն ունեցան: Միտքդ բեր եր-
կու ամիս յառաջ ծանր հիւանդ եղած ատենդ քե-
զի ինչպէս նայեցան, մայրդ ոչ գիշերը քուն ունէր
ոչ ցորեկը հանգիստ, անկողնոյդ քովէն գրեթէ եր-
բեք չէր բաժնուեր, մինչեւ ինքն ալ հիւանդացաւ.
նոյնպէս հայրդ ալ՝ որչափ որ գործքերը կը ներէին՝
քու քովդ կը կենար. զքեզ ուրիշներու հոգաբար-
ձութեան չէին ուղեր թողուլ, որ չըլլայ թէ անոնք

անհոգութիւն մ'ընեն : Միշտ ամէն անգամ քու վրադ կը մտածեն, որպէս զի դուն բարի կըթուծիւն ընդունիս ուսմունքդ կարգաւորեալ սորվիս, առողջութիւնդ աղէկ պահպանես՝ ոչ աշխատութեան կը խնայեն, ոչ ստըկի : Մտածէ մէյ մը հիմակ ալ ինչ կ'ըլլայիր՝ թէ որ ծնողքդ ձեռուրնին վրայէդ վերցընէին : Պէտք է որ շնորհակալ ըլլաս Աստուծոյ քեզի առանկ բարի ծնողք տալուն համար, բայց միանգամայն զիրենք ալ շատ սիրելու ես : Իրենք զքեզ ամէն բանէն աւելի կը սիրեն, նոյնպէս դուն ալ զիրենք նոյն կերպով պիտի սիրես : Բարերարութեան հատուցումը՝ միայն երախտագիտութեամբ կ'ըլլայ . իսկ սիրոյն փոխարէնը՝ միայն սիրով : Նոյն իսկ բնութիւնն ասիկա քեզի կը սորվեցընէ, եւ կրօնը զքեզ նոյնին կը պարտաւորէ : Ծնողքը չսիրող զաւակը՝ հրէշ մըն է, իսկ քիչ սիրողն՝ ապերախտ : Որչափ որ Աստուած ծնողքդ՝ քու ամենամեծ բարերարներդ, զքեզ ամենէն աւելի սիրողները քովդ կը պահէ, նայէ որ սէրդ ամէն կերպով իրենց ցուցընես . եւ միտքդ դիր որ ինչ որ ընես նէ՝ ոչ իրենց զքեզ սիրածէն աւելի եւ ոչ ալ պարտական եղածէդ աւելի կրնաս զիրենք սիրել :

Ժ.Օ.

Ծնողաց հնազանդութիւն :

Շատ ուրախացայ, սիրելիս, որ եղբօրդ առտուանց ընդունած յանդիմանութեան վրայ այնչափ տրտմեցար : Բայց միանգամայն պէտք է խոստովանիս որ սաստիկ յանդիմանութեան ալ արժանի էր : Երբ որ զաւակ մը իր ծնողաց չիհպատակիր, անոնց կամացը, կարգադրութեանցն ու հրամանին դէմ կ'ընէ, այնչափ անկարգութեան պատճառ կ'ըլլայ դերդաստանի մը մէջ, որչափ երկրիս վրայ մեծ անկարգութեան պատճառ եղան Ագամ ու Եւա՝ Աստու-

ծոյ հրամանին դէմ ընելով: Մէյ մը մտածէ, սիրելի
 որդեակ, ինչ կ'ըլլայ տուն մը՝ երբ որ մէջիններէն
 ամէն մէկը՝ տան մեծին կամացն ու հրամանին դէմ՝
 իր անձնական կամքին հետեւի: Բնութեան մէջ ա-
 մէն բան անոր համար կարգաւորեալ ու ազէկ է՝
 վասն զի ամէնն ալ Աստուծոյ որոշածին ու կար-
 գաւորածին համեմատ կը մնան: Այսպէս ալ տան
 մը մէջ՝ միայն ան ատեն ամէն բան կարգաւորեալ
 կ'ըլլայ՝ երբ որ ամէն մարդ տան գլուխներուն կամ
 ծնողքին կամացն ու հրամանին համեմատ կը վարուի.
 որովհետեւ տան մը մէջ Աստուծոյ տեղը բռնողը՝
 ծնողքն են: Աստուած զերենք մէկ կողմանէ քու,
 վրադ դնելով, մէկալ կողմանէ քեզի առաջնորդե-
 լու համար հարկաւոր եղած լուսաւորութիւնն իրենց
 տալով՝ քու վրադ ալ պարտք կը դնէ որ իրենց
 հնազանդիս: Ուրեմն հնազանդէ իրենց կամացը,
 բայց չէ թէ անարդ գերիի մը պէս՝ պատժէն վախ-
 նալուդ համար, հապա՝ իբրեւ առաքինի եւ ծնողա-
 սէր որդի՝ պարտքդ կատարելու եւ սիրոյ համար:
 Բայց աս ալ կը զրուցեմ որ եթէ աս աշխարհքիս
 վրայ երջանիկ ըլլալ կ'ուզես՝ պէտք է որ իրենց
 հնազանդիս. ինչու որ իրենց կամքէն դուրս ելածիդ
 պէս՝ մոլորելու եւ գլուխդ մեծամեծ դժբախտու-
 թիւններ բերելու վտանգի մէջ կը մտնես: Հաւատա
 ինծի, հնազանդիլ՝ հրամայելէն, առաջնորդուիլ՝
 առաջնորդելէն շատ աւելի դիւրին է: Ուրեմն քու
 գործքդ ծնողացդ գործքէն դիւրին է. անոր համար
 նայէ որ ուրախութեամբ, փութով ու միամտութեամբ
 կատարես նոյն գործքդ. թէ՛ մեծ եւ թէ՛ պզտիկ
 նիւթերու մէջ, թէ՛ դիւրին եւ թէ՛ դժուարին բա-
 ներու մէջ ծնողացդ ձայնը՝ Աստուծոյ ձայնին տեղ
 դնելու վարժէ:

ԺԷ.

Ծնողաց Ըլլալու յարգութիւնն ու Ծառայութիւնը:

Երեկ իրիկուն քոյրդ՝ Թէ իրեն եւ Թէ բոլոր տան մեծ պատիւ ըրաւ՝ ընկերութեան մէջ ծնողացը ցուցուցած մեծ յարգութեամբը: Գուն ալ իրեն նմանէ: Ինչպէս ուրիշ անգամ ըսի, ծնողքդ Աստուածութեան կենդանի պատկերն են: Քու վրադ ունեցած իշխանութիւննին, տան մէջ վարած աստիճաննին, իրենց տարիքն ու փորձառութիւնը պէտք է որ զիրենք քու առջեւդ յարգելի ընեն: Արդ Թէ քովերնին կեցած ու հետերնին խօսած ատենդ, Թէ ուրիշներուն առջեւը վրանին խօսք եղած ժամանակ՝ պէտք է որ կեցուածքովդ, շարժուածքովդ, նայուածքովդ, խօսքերովդ ու մտածմունքներովդ՝ իրենց ունեցած յարգութիւնդ յայտնես: Ո՛չ հասած պատիւդ ու իշխանութիւնդ, ո՛չ ստացած գիտութիւնդ ու հարստութիւնդ զքեզ աս պարտքէն ազատ կրնան ընել: Աս ալ գիտցիր որ զիրենք յարգելդ՝ ինքի զինքդ յարգել է, եւ պատշաճ մեծարանքն իրենց չընելդ՝ ուրիշներուն առջեւը քու պատիւդ վար առնել է: Բայց՝ միայն մեծարանքով ծնողացդ ունեցած պարտքդ չես կրնար կատարել. հապա պիտի նայիս որ նաեւ աս պղտիկ հասակէդ՝ ձեռքէդ եկած փոքր ծառայութիւններն իրենց ընես: Ասով Թէպէտ եւ տկար՝ բայց արդար հատուցում մը կ'ընես իրենցմէ ընդունած մեծամեծ ծառայութեանցդ համար: Ամէն առթի մէջ, ամէն տեղ իրենց պատրաստական, հաճոյակատար եղիր. աշխատութեան մէջ եղած ատեննին՝ կրցածիդ չափ օգնէ, տրտմութեան մէջ տեսնես նէ՝ մխիթարէ, հիւանդութեան ատեն՝ սփոփէ: Տղայութեանդ ժամանակ՝ իրենք քու նեցուկդ են, հիմակուրնէ վարժէ իրենց ծերութեան ատեն՝ նեցուկնին ըլլալու: Իրենք քու աչուրներդ հաճու-

Թեամբ եւ ուրախութեամբ բացին. դուն ալ իրենց
աս մխիթարութիւնը տուր որ մահուան ժամանակ-
նին՝ տրտմութեամբ աչուքնին պիտի գոցես: Բոլոր
կենացդ մէջ իրենց տարած խնամքովդ ցուցուր որ
վրանին ունեցած սէրդ օրէ օր կ'աւելնայ, եւ մին-
չեւ մահուաներնէն վերջն ալ պիտի չմարի:

ԺԲ.

Հայրենասիրութիւն:

Օնողքէդ ետեւ՝ քեզի ամենէն մերձաւորը, ուս-
տի եւ ամենէն աւելի սիրոյդ արժանին՝ ազգդ է:
Անոր համար ինչպէս որ ծնողքդ սիրելու, մեծարե-
լու, ձեռքէդ եկած ծառայութիւնն անոնց ընելու
պարտական ես, նոյնպէս ալ ազգդ ու հայրենակից-
ներդ սիրելու, եւ քու չափիդ ու կարողութեանդ
համաձայն՝ անոնց օգնելու պարտք ունիս: Աս բա-
ները քեզի կը սորվեցընէ հայրենասիրութիւնը՝ որն
որ կարծես թէ նոյն իսկ բնութեան մէջ տնկուած
է, որովհետեւ վայրենի ազգերուն, մանաւանդ թէ
շատ հեղ անբան անասնոց մէջն անդամ կը գտնուի:
Արդ մտածէ մէյ մը, սիրելիս, որչափ մեծ ամօթ ու
նախատինք կ'ըլլար քեզի, թէ որ ասանկ մեծակշիռ
բանի մէջ անոնցմէ վար մնայիր, կամ նաեւ եթէ
քու հայրենասիրութիւնդ անոնց հայրենասիրութե-
նէն աւելի մեծ եւ աւելի ազնուական չըլլար: Հայ-
րենասիրութիւնը կրթուած մարդու մը վրայ շատ
աւելի մեծ պարտքեր կը դնէ, քան թէ վայրենի
կամ անկիրթ մարդու մը վրայ. եւ աս պարտքերն
երթալով կ'աւելնան. որչափ որ տարիքով կը մեծ-
նաս՝ այնչափ ալ հայրենեացդ համար աւելի դու-
րեւելու պարտք կ'ունենաս: Աս պարտքերդ ետեւէ ե-
տեւ կը ջանամ առջեւդ դնել, սորվեցընելով ան
բարոյական առաքինութիւնները՝ որոնք հարկ է որ
ունենաս՝ որպէս զի կարենաս նոյն պարտքերդ աղէկ

կատարել, եւ զգուշացընելով ան մոլութիւններէն՝ որոնք նոյն պարտքերդ աղէկ կատարելու արգելք կ'ըլլան: Բայց հիմակուքնէ ասիկա մտքիդ մէջ աղէկ հաստատէ, որ իր ազգը սիրողին, հայրենասէր մարդու մը ամենէն մեծ եւ առաջին պարտքն ան է, որ ինք բարի, առաքինի, կրթուած, պատուաւոր ըլլալու ջանայ: Ինչպէս որ բարի զաւակ մը պատիւ է իր ծնողացը, նոյնպէս ալ բարի մարդ մը պարծանք է իր ազգին: Եւ ինչպէս որ հայր մը իր անպիտան զաւկներուն դէմ տրտունջ ընելու իրաւունք ունի՝ որ իր պատիւը կը նուազեցընեն ու իրեն նախատինք կ'ըլլան, այսպէս ալ ազգը իր անպիտան անդամներուն դէմ իրաւամբ կրնայ քանքատել՝ որ իրեն անարդութեան պատճառ կ'ըլլան: Որպէս զի չըլլայ որ քու վրայ ալ նոյն քանքատն ընէ ազգդ ու հայրենիքդ, հապա որպէս զի պատիւ ու պարծանք ըլլաս ազգիդ, պիտի նայիս որ ասկէ ետեւ՝ առջեւդ դրուած առաքինութիւններուն հետեւիս, եւ հեռանաս ան մոլութիւններէն՝ որոնցմէ զքեզ կը զգուշացընեմ: Բայց աս ալ գիտնաս որ պատիւն ու նախատինքը փոխադարձ է. ինչպէս որ քու պատիւդ կամ նախատինքդ ազգիդ ալ պատիւ կամ նախատինք կ'ըլլայ, նոյնպէս նաեւ ազգիդ պատիւը կամ նախատինքը քեզի ալ կ'անցնի: Անոր համար միշտ պիտի զգուշանաս որ ազգդ ուրիշներուն առջեւ երբեք վարչարնես, չարհամարհես, չնախատես. որովհետեւ տնով ինք զինքդ վար զարկած, արհամարհած, նախատած կ'ըլլաս:

ԺԹ.

Եղբայրներս-իւն:

Մեր ծնողաց, ազգականաց, հայրենակցաց ունեցած առանձին սէրերնիս՝ չիկրնար արգելք ըլլալ բոլոր ուրիշ մարդիկներուն ընդհանրապէս ունենալու

սէրերնուս: Ծնողասիրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը՝ եղբայրսիրութենէն տարբեր բան մը չեն, հապա անոր մէկ մասը կամ աստիճանն են, եւ որպէս զի աղէկ ու կարգաւորեալ ըլլան՝ պէտք է որ ամէնն ալ մի եւ նոյն աղբերէ բխեն, եւ իրարու մէջ փափուած ըլլան: Ինչպէս որ ծնողասիրութեան համար մարդ հայրենասիրութեան դէմ պիտ'որ չընէ, կամ իր ծնողաց օգտին համար՝ իր հայրենակցաց վնաս պիտի չհասցընէ, այսպէս ալ հայրենասիրութեան համար եղբայրսիրութեան դէմ պիտի չգործէ, կամ իր հայրենակցաց օգտին համար՝ ուրիշ մարդիկներուն վնասող գործողութեան ձեռք պիտի չչարնէ: Ինչպէս որ մեր ծնողացը եւ հայրենակցացը համեմատութեամբ զանազան պարտքեր ունինք, որոնք պէտք է որ ճշդիւ կատարենք, նոյնպէս բոլոր մարդիկներուն համեմատութեամբ ալ պարտքեր ունինք, կամ եղբայրսիրութիւնն ալ վրանիս զանազան պարտքեր կը դնէ, զորոնք պէտք է որ կատարենք: Որպէս զի աս պարտքերուդ մէջ պակասութիւն չընես, ուրիշ մարդիկներուն հետ այնպէս պիտի վարուիս՝ ինչպէս որ քու անձինդ հետ կը վարուիս: Ինքը զինքդ միշտ անոր տեղը դիր, որուն հետ կամ որուն վրայ որ կը խօսիս, որուն հետ կամ որուն համար որ կը գործես, եւ որն որ քու օգնութիւնդ կը խնդրէ, եւ անկէ ետեւ այնպէս խօսէ ու վարուէ, ինչպէս որ կ'ուզէիր որ ինք քու վիճակիդ մէջ գտնուած ատենը կամ քու նկատմամբդ խօսէր ու գործէր: Ընկերդ կամ դիմացինդ՝ քու մէկ մասդ է. ուրեմն՝ զինքը վշտացընելը՝ ինքը զինքդ վշտացընել ըսել է, կրցած ատենդ իրեն օգնել չուզելը՝ քու անձինդ օգնել չուզել է: Երբ որ մէկը քեզմէ օգնութիւն կը խնդրէ, միտքդ դիր որ նոյն օգնութիւնը խնդրողը դուն ես, եւ թող որ սիրտդ ըստ այնմ վարուի: Աս ալ մտքիդ մէջ հաստատէ թէ որչափ ալ հարուստ, զօրաւոր, խե-

լացի ըլլաւ, միշտ կրնաս անանկ առթի մը մէջ դըտ-
նուիլ՝ որ ուրիշին օգնութեան կարօտութիւն ունե-
նաս. արդ եթէ կ'ուզես որ նոյն ատեն քեզի օգնող
դտնուի, պէտք է որ դուն ալ ուրիշին կարօտութեան
օգնես: Միշտ Քրիստոսի սքանչելի սկզբունքն աչքիդ
առջեւ ունենալու ես. այս ինքն թէ՛ ինչ որ կ'ու-
զես որ ուրիշը քեզի ընէ, դուն ալ ուրիշին ըրէ.
եւ ինչ որ չես ուզեր որ ուրիշը քեզի ընէ, դուն ալ
ուրիշին մ'ընես:

Ի.

Բարերարութիւն:

Ո՛րչափ կ'ուրախանամ, սիրելի՛ որդեակ, երբ որ
կը տեսնեմ թէ քու սրտիդ մէջ անկեւ ջանացած
առաքինութեան սերմանքներս պտղաբեր կ'ըլլան:
Ուրեմն վերջին անգամուան եղբայրսիրութեան վրայ
զրուցածներս չէ թէ միայն մտքիդ մէջ տեղ են
ըրեր, հապա նաեւ գործքով ալ կատարեր ես, քե-
զի պզտիկ եկող զգեստդ՝ մօրդ հրամանաւր աղքատ
դրացւոյն տղուն տալով: Աստուած հարուստը, կա-
րողութիւն ունեցողը՝ աղքատին քովը դրած է, որ-
պէս զի իր կարողութեան համեմատ՝ անոր օգնէ:
Նախախնամութիւնն՝ իբրեւ գթած մայր՝ զամէնքն
ալ կը հոգայ. բայց զամէնքն ալ մի եւ նոյն կեր-
պով չիխնամեր. իր բարիքներն ոմանց առատութեամբ
տալով՝ իրենց կը յանձնէ որ քիչ ունեցողներուն
բաշխեն: Ուստի հարուստը նախախնամութեան գոր-
ծիքն է, եւ միայն աս նկատմամբ երջանիկ է, վասն
զի շատ բարիք կրնայ ընել: Տալն աւելի աղէկ է
քան թէ առնելը, եւ տուողն առնողէն աւելի եր-
ջանիկ է, որովհետեւ Աստուծոյ տեղը կը բռնէ: Նայէ,
որչափ հեշտ բան է բարի գործք գործել, ուրիշին
ուրախութեան պատճառ ըլլալ: Քեզի աւելորդ ե-
ղած մէկ բանով ուրիշն երջանիկ ըրիր, եւ դուն

արտիդ մէջ անոր ուրախութեան ու երջանկութեան հաղարդակից եղար: Որչափ անգամ որ խեղճ տղուն վրայ քու տուած զգեստդ կը տեսնես, որչափ որ ինք իր շնորհակալութիւնը քեզի կը յայտնէ, դուն ալ ներքին մխիթարութիւն մը կը զգաս: Ինք ամէն անգամ նոյն զգեստն հագած ու հանած ատեն՝ իր բարերարը կը յիշէ, եւ քու յիշատակդ կ'օրհնէ: Միտ դիր որ պղտիկուց վարժիս ողորմելիներուն օգնութեան հասնելու, եւ նայէ որ երբեք բարերարութիւն մ'ընելու առիթը ձեռքէ չփախցնես: Բայց բաւական մի սեպեր միայն բարիք ընել, հապա նաեւ քաղցրութեամբ ու սիրով վարուէ. սիրով եղած փոքր բարերարութիւնը՝ բարձրամտութեամբ եղած մեծ բարերարութենէն աւելի հաճոյ կ'ըլլայ ընդունողին եւ նոյն իսկ Աստուծոյ առջեւը:

ԻԱ.

Երախտագիտութիւնն է ապերախտութիւնն:

Անբահայրդ քեզի անցած շաբաթ ժամացոյց մը պարզեւ տուած էր, եւ դուն այսօր այնպէս ապերախտ դանուեցար իրեն դէմ, քեզմէ ուղած փոքր ծառայութիւնը չընելով, սիրտը նեղելով: Ա'յսպէս կը վարուիս բարերարիդ հետ: Ամբչցիր, որ աղքատ տղայ մը քեզմէ շատ աւելի ազնուութեամբ կը վարուի. դէթ դրացւոյն տղէն սորվէիր որ քեզի բարիք մ'ընողին հետ ինչպէս պիտի վարուիս. իրեն հին զգեստ մը տալուդ համար՝ օր չ'անցնիր որ կամ մէկ կերպով կամ ուրիշ կերպով իր երախտագիտութիւնը չ'այայտնէ: Շատ պակասութիւններուդ աչք կը գոցեմ, շատերուն դիւրաւ թողութիւն կու տամ. բայց ապերախտութիւն որ կ'ընես՝ չեմ կրնար դիմանալ. այսպիսի դարչելի մոլութեան պէտք է որ սաստիկ դէմ դնիմ, եւ ինչպէս որ պէտք է նէ՛ յանդիմանեմ: Աշխարհքիս մէջ ապերախտէն աւելի նա-

խատանաց արժանի մարդ չիկրնար ըլլալ. եւ երբ որ մէկն ան աստիճանի անպիտանութեան կը հասնի որ կամ ընդունած բարերարութիւնը կը մոռնայ, կամ ձեռքէն եկած ատեն հատուցումը չ'ընեն, եւ կամ աւելի եւս անդին երթալով՝ ընդունած բարիքին տեղ չարիք կը հատուցանէ, թէ մարդկան եւ թէ միանգամայն Աստուծոյ ատելի կ'ըլլայ: Ընդունած բարերարութիւնը մոռցողը՝ իր պատուոյն դէմ կ'ընէ, կրցած ատեն հատուցում չ'ընողը՝ արդարութեան դէմ կը դործէ, իսկ բարւոյն տեղ չար հատուցանողը՝ բնութեան դէմ կը մեղանչէ: Երախտագիտութիւնը սրբազան պարտք մըն է, որն որ ամէն մարդ հատուցանելու պիտի ջանայ: Եւ թէպէտ շատերը ասոր մէջ կը պակսին, եւ անոր համար բարիք մ'ըրած ատենդ պէտք չէ որ երախտագիտութեան սպասես, բայց միանգամայն պէտք չէ որ դուն այնպիսիներուն նմանիս: Ա՛ռ զէս աս նիւթին մէջ ըստ պատշաճի վարուիլ. բարիք ըրած ժամանակդ՝ ամենեւին դիմացինիդ երախտագիտութեան կամ ապերախտութեան միտ մի դներ, հապա միայն քու պարտքդ կատարելու համար ըրէ, իսկ դուն փոքր բարիք մ'ալ ընդունած ատենդ՝ նայէ որ ամէն կերպով երախտագիտութիւնդ բարերարիդ յայտնես:

ԻՐ.

Խոփորութիւն եւ զոտութիւն:

Այսօր առտուընէ վեր ունեցած վարմունքդ դուն կը հաւնիս. առտուընէ մինչեւ հիմա երեսդ կախեր՝ ամենուն հետ անվայել կերպով կը վարուիս. մօրդ հարցմունքներուն անպատշաճ պատասխաններ կուտաս, եղբարցդ ծուռ աչքով կը նայիս ու կը ջնխես, ծառաներուն հետ խստութեամբ կը խօսիս, դասերդ գէշ եւ սորվեր: Այս ամենայն ի՞նչ կը նշանակէ եւ ե՞րբ պիտի վերջանայ. ամէնքս ալ քու քմացդ ու

սրտնեղութեանդ զո՛հ պիտ'որ բլանք: Մտածէ մէյ մը որ եթէ մեր սիրտն ալ քու աս բռնած ճամբէդ նեղանալով՝ սկսէինք քեզի պէս վարուիլ, բոլոր տունն ի՞նչ կ'ըլլար: Բայց փնտռենք որ աս խոժոռութեանդ պատճառն ի՞նչ է: — Մայրս յանդիմանեց, կ'ըսես: — Յանդիմանութեան արժանի չէի՞ր արդեօք: — Երբ որ մէկը յանդիմանուիլ չուզեր, յանդիմանութեան արժանի գործք ալ պիտի չգործէ: Բայց ի՞նչ որ է նէ՛ գիտցած ըլլաս որ շատ անգամ խոժոռութեամբ մարդ աւելի յանցաւոր կ'ըլլայ, քան թէ ընդունած յանդիմանութեան պատճառ ըլլող յանցանքով: Տղու մը յանցանքներուն հասարակօրէն դիւրաւ թողութիւն կը տրուի, մտածելով որ թեթեւութենէ, անմտադրութենէ յառաջ եկած բաներ են. իսկ խոժոռութիւնը դիւրաւ անմեղադիր չ'ըլլար, որովհետեւ գէշ սկզբունքէ կը ծագի եւ բնութեան անպիտանութեան նշան է:

Ասոր հակառակ զուարթութիւնը՝ բարի բնութեան ցոյց է: Զուարթ մարդը թէ՛ ինք գո՛հ կ'ըլլայ եւ թէ՛ ուրիշները գո՛հ կ'ընէ: Չափաւոր եւ պատշաճաւոր զուարթութիւնը՝ տղոց ու երիտասարդաց առաջին զարդն է, իսկ ծերոց եւ չափահաս մարդիկներուն՝ ամենամեծ երջանկութեան պատճառ կ'ըլլայ: Զուարթ մարդն ընկերութեան մէջ գտնուած ատեն՝ ամենուն սիրելի կ'ըլլայ, առանձին եղած ժամանակ՝ ինք իրեն ընկերութիւն կ'ընէ: Զուարթութեամբ՝ աշխատանքը դիւրին ու քաղցր կ'ըլլայ, եւ վշտերն անգամ չեն իմացուիր կամ շատ կը թեթեւնան: Զուարթ մարդը չիժերանար, միշտ կերպարանքը ծիծաղիտ է, ճակատը՝ պարզ, աչուքները՝ քաղցր, վարմունքն՝ ընտանի, եւ ինք ամենուն բարեկամ: Յորեկները դոհութեամբ կ'ապրի, հաճութեամբ անկողին կը մանէ, հանգիստ կը քնանայ, եւ սիրտն ուրախութեամբ լեցուած կ'արթննայ:

ԻԳՆ.

Բարկո-թիւն ու քաղցրո-թիւն :

Բարկութիւնը տեսակ մը յիմարութիւն է, որ մարդս ինք իրմէ կը հանէ: Բարկութեան ձեռքն ինկողը խելքը կորսնցընելով՝ իր բարեկամն ու եղբայրը ամենամեծ թշնամեց տեղ կը դնէ եւ հետը թշնամեց պէս կը վարուի, անանկ ալ գործքեր կը գործէ՝ որոնց վրայ ինքն ալ քիչ մը վերջը սաստիկ կը ցաւի, եւ շատ անգամ կեանքը տալով՝ եղածը չեղած ընել կը բաղձայ. բայց ամիսո՞ւ որ հասարակօրէն աս բաղձանքն օգուտ մը չ'ունենար, եղածը տեղը չիկրնար բերել: Բարկացած մարդու մը երեսը տեսնելն իսկ՝ մարդը կը զարհուրեցընէ. նայուածքը վայրենի կ'ըլլայ, աչուքներէն բոց կը ցատքէ, երեսները կրակ կը կտրին. բոլոր կերպարանքն այլանդակ ձեւեր կը ստանան: Ասկից զատ բարկութիւնը՝ մարդուն մարմնոյն եւ հոգւոյն վրայ շատ ալ դէշ աղդեցութիւն կ'ընէ. առողջութեան մեծ վնաս կը հասցընէ եւ շատ անգամ մահուան պատճառ կ'ըլլայ. հոգին արտմութեան մէջ կը ձգէ, իր կարողութիւններն ի գործ դնելու զօրութենէն կը զրկէ, եւ մարդն անագորոյն, կատաղի ու անիրաւ կ'ընէ: Աս մոլութենէն աղէկ զգուշացիր, սիրելիս, եւ նայէ որ քաղցրութիւնն ամենեւին առթի մը մէջ չկորսնցընես: Քաղցրութեամբ մարդ ամէն բանի կը յաղթէ եւ իր սաստիկ կատաղի թշնամին կը հանդարտցընէ: Իր կրիքը վրայ տիրող, քաղցրութիւնն ու հանգարաութիւնը չկորսնցընող մարդը՝ մրրկալից ծովու մէջ հաստատուն կեցող ժայռի կը նմանի. կատաղի ալիքները գալով իրեն զարնուելով՝ կը փշրին առանց իրեն վնաս մը հասցընելու: Կենացդ մէջ շատ անգամ առիթ պիտ'որ ունենաս աս առաքինութիւնն ի գործ դնելու, որովհետեւ աշխարհքիս մէջ չկայ վիճակ մը՝

որուն մէջ մարդս բարկութեան շարժող դէպքեր
չպատահին: Երանի՜ քեզի, թէ որ ամէն անգամ կա-
տաղութեան դէմ կարենաս հանդարտութիւն ցու-
ցընել, եւ նախատական խօսքերու դէմ՝ սիրտ առ-
նող խօսքեր դործածես: Ինչպէս ըսի, թշնամիներ-
բուդ եւ հակառակորդներուդ կատաղութիւնը քեզի
ամենեւին վնաս մը չեն կրնար հասցընել:

ԻՊ .

Համբերութիւն:

Ահապի ցաւդ անցաւ ուրեմն: Աս ցաւը խիտ
սաստիկ բան մը չէր: Ի վերայ այսր ամենայնի համբե-
րութիւնդ կը կորսընցընէիր. ի՞նչ կ'ընէիր՝ թէ որ
աւելի սաստիկ ցաւերու պատահէիր եւ կամ գլուխդ
աւելի մեծագոյն չարիք մը գար: Պզտիկ հասակեդ
պէտք է վարժիս համբերութեամբ կրել ամէն պա-
տահարները, եւ փոքր բանէ մը չվհատիլ: Պէտք է
որ բնութեանդ սորվեցընես ամէն բանի մէջ քաջու-
թեամբ կենալ եւ արիութիւնդ չկորսընցընել: Ան-
համբերութեամբ՝ վշտերդ կամ ցաւերդ չես կրնար
անցընել, հապա աւելի կը սաստկացընես, մանաւանդ
թէ նոր վիշտ մ'ալ վրան կ'աւելցընես, վասն զի ան-
համբերութիւնն ըստ ինքեան զատ վիշտ ու չարիք
մըն է, որ մարդը շատ կը նեղէ: Ասոր հակառակ
համբերութիւնը՝ թէպէտ չարիքն ու վիշտը չիկրնար
բոլորովին վերցընել, ի վերայ այսր ամենայնի շատ
կը թեթեւցընէ: Համբերութիւնն ընդհանուր դեղ
մըն է, որ ուրիշ կերպով վերցընել չկրցած չարիք-
ներնուս կամ նեղութիւններնուս դէմ զմեզ կը զօ-
րացընէ: Մարդս նեղութիւն քաշելու համար ծնած
է, եւ իր ձեռքը տրուած մի միայն զէնքը՝ համբե-
րութիւնն է: Նայէ որ աս զէնքը միշտ ձեռքդ ու-
նենաս. անով ամէն ատեն եւ ամէն բանի մէջ յաղ-
թող կ'ըլլաս:

ԻՆՆ.

Նախանշ:

Պիտնաս, սիրելիս, որ աս առտու պատահածը՝
ինձի շատ մեծ ցաւ պատճառեց: Ի՛նչ. մաքիդ մէջ
երեւակայելով որ քրոջդ առած պարգեւը քուկինէդ
աղէկ է, վրան նախանձիս, եւ հետն այնպէս դէշ
վարուիս: Մայրդ քեզի պարգեւ տալու պարտական
չէր, ու տուածն ազատութեամբ տուաւ. ուրեմն
պէտք էր որ անով դո՛հ ըլլայիր: Իր պարգեւներն
ուզածին պէս բաշխելու իրաւունք ունի. ուրեմն ու-
րիշին քեզմէ աւելի բան մը տալու ալ ըլլար՝ իրա-
ւունք չունէիր սրդողելու: Միտ դիր մէյ մը քու
նախանձէդ որչափ չարիքներ յառաջ եկան: Տխրե-
ցուցիր մայրդ՝ որ զքեզ այնչափ կը սիրէ, եւ ան
պարգեւը տալովը՝ քեզմէ շնորհակալութիւն ու սէր
ընդունելու արժանի էր. քրոջդ սիրտը կոտրեցիր,
եւ տան մէջ եղողներուն ամէնն ալ տրտմեցուցիր:
Մօրդ դէմ ապերախտ եղար, քրոջդ դէմ՝ բարկա-
ցար. գէշ որդի ու գէշ եղբայր երեւցար: Տես ու-
րեմն ինչչափ վնասակար բան է նախանձը եւ որչափ
պէտք է զգուշանաս որ սրտիդ մէջ արմատ չձգէ:
Աս մտլութեամբ՝ նոյն իսկ մեր վայելմունքներն եւ
ուրախութիւնները կը դառնանան, եւ ուրիշին ու-
րախութիւնն ու վայելմունքը մեզի պատիժ կ'ըլլայ:
Նայէ. քոյրդ ընդունած պարգեւին վրայ կ'ուրախա-
նար, դուն նոյն պատճառաւ կը տրտմիս. քու ընդ-
ունած պարգեւդ ալ ըստ ինքեան անոր պարգեւէն
վար չէր մնար, բայց նախանձն զքեզ կոյրցընելով՝
աչքիդ բան մը չ'երեւցըներ: Ահաւասիկ նախանձու
դործքը: Ուրիշին ուրախութենէն տրտմութեան պատ-
ճառ հանել կու տայ, եւ իր ունեցածը վայելել չի-
տար: Բարեկիրթ տղայ մը՝ միշտ իրեն տրուածովը
դո՛հ կ'ըլլայ, եւ ուրիշներուն ընդունածին վրայ չէ

Թէ միայն չինախանձիր ու չհտրտմիր, հապա կ'ուրախանայ: Ասով Թէ իրեն ունեցածը կը վայելէ, եւ Թէ ուրիշին ուրախութեան մասնակից կ'ըլլայ: Նախանձն ուրիշներն ալ կը չարչարէ, բայց ամենէն յառաջ եւ ամենէն աւելի նոյն իսկ նախանձտը կը տանջէ:

Ի.Օ.

Երկպառակոյնիւն ու միաբանութիւն:

Աւրեմն քրոջդ հետ բոլորովին հաշտուեցար. անյայտ աղէկ է. երբ որ մարդ յանցանք մը կը գործէ նէ՝ պիտի նայի որ տեղը լեցընէ: Բայց երեկուան դժբախտ դէպքը քեզի շատ օգտակար կրնայ ըլլալ՝ Թէ որ անկից առիթ կ'առնես միշտ մտածելու Թէ ինչ գէշ բան է նախանձը եւ զմեզ ինչչափ ուրիշ յանցանքներու մէջ կը ձգէ, որոնց գլխաւորն է սիրոյ եւ միաբանութեան պակսութիւնը, ինչպէս որ քեզի ալ պատահեցաւ: Սէրն ու միաբանութիւնը քաղցր կապանք մըն է՝ որն որ մէկ տան կամ աղգի անդամներն իրարու հետ կը կապէ: Սակայն երեկուան պատահածը կը ցուցընէ որ խիստ քիչ բան ալ բաւական է աս սէրն ու միաբանութիւնն աւրելու: Անտարբեր նիւթէ մը առիթ առնելով՝ քրոջդ վրան նախանձեցար. ասով իրարու դէմ խօսեցաք, սիրոյ պակսութիւն ըրիք, սովորական քաղցր միաբանութիւննիդ քակուեցաւ, մէջերնիդ երկպառակութիւն մտաւ, կարծես Թէ եղբայր եւ քոյր ըլլալնիդ մոռնալով՝ իրարու թշնամի դարձաք: Երկպառակութեան գէշութիւնն ու միաբանութեան աղէկութիւնն իմանալու համար՝ մարմնոյ մը անդամներէն օրինակ առ. նայէ մէջերնին ինչ մեծ միաբանութիւն, ինչ մեծ սէր կայ, ինչպէս իրարու կ'օգնեն, որչափ մէկզմէկ կը հոգան: Ոտուրները՝ աշուրներէն օգնութիւն գտնելով՝ բոլոր մարմինն ուղած տեղը

կը կրեն, ձեռքը բերնին կը ծառայէ, բերանն ամէն
ընդունածը հաւատարմութեամբ ստամոքսին կու տայ :
Երբ որ աչքին կամ մարմնոյն ուրիշ մէկ կողման վրայ
դրսէն վտանգ մը կը սպառնայ, ձեռուրներն իբրեւ
արթուն պահապան՝ զանիկա կը գոցեն կը պաշտ-
պանեն : Ասով ամէն բան կարգաւորեալ եւ առողջ
կը մնայ : Իսկ թէ որ անդամներուն մէջ երկպառա-
կութիւն մտնէր, մէկ անդամը մէկալին օգնել չու-
զէր, թէ որ աչքը՝ բոլոր մարմնոյն չառաջնորդէր,
ոտուրները մարմնոյն ծանրութիւնը կրել յանձն չառ-
նէին, ձեռքը՝ բերնին, բերանն ալ՝ ստամոքսին ծա-
ռայել չուզէր, ինչ կ'ըլլար. բոլոր անդամները նե-
ղութիւն կը կրէին, եւ մարմինը զօրութիւնը կորսն-
ցնէրով՝ կ'իյնար, կ'ապականէր : Մարմինն օրինակ
է տան կամ ազգի մը. երբ որ տան կամ ազգի մը
անդամներն իրարու հետ միաբան են, մէկզմէկ կը սի-
րեն, իրարու կը ծառայեն, հարկ եղած ժամանակ
օգնութեան կը հասնին, ամէն մարդ իր գործքը կը
կատարէ, ան ատեն ամէն բան կարգի մէջ կը մնայ,
յառաջ կ'երթայ, կը պայծառանայ : Իսկ երբ որ ա-
սիկա կը պակսի նէ՝ ամէն բան տակնուվրայ կ'ըլլայ,
կը կործանի : Նայէ, սիրելիս, որ հիմակուրնէ աս
կերպով վարուիս, միաբանասէր ըլլաս, ամէն բանէն
աւելի ատես երկպառակութիւնը եւ փախչիս նոյն
գարշելի մոլութենէն՝ որն որ տան մը եւ ազգի մը
երջանկութեան թոյնն է, եւ իյնալուն կործանելուն
գլխաւոր պատճառը կ'ըլլայ :

ԻԷ.

Ճշմարտութիւն :

Չէ թէ միայն քրիստոնէի հապա պատուաւոր
մարդու մ'ալ առաջին պարտքն է ճշմարտ խօ-
սիլ : Ասոր համար պէտք է որ ամէն ատեն եւ ամէն
առթի մէջ ճշմարտութիւնն յարգես : Աստուած

զքեզ ճշմարտութեան համար ստեղծած է, եւ ամէն
 մէկ զգայարանքդ մէյ մէկ գործիք է, որուն ձեռ-
 քով ճշմարտութիւնը պէտք է որ ընդունիս եւ կամ
 ուրիշներուն հաղորդես: Լսելիքդ տրուած են քեզի՝
 որպէս զի անոնցմով ճշմարտութիւնը լսես, տեսանե-
 լիքդ՝ որպէս զի կարգաս, բերանդ՝ որպէս զի խօսիս,
 միտքդ՝ որպէս զի ճանչնաս, յիշողութիւնդ՝ որպէս
 զի չմոռնաս, սիրտդ՝ որպէս զի սիրես: Ճշմարտու-
 թեան համաձայն եղածը՝ միշտ գեղեցիկ, արդար,
 պատուաւոր է. ճշմարտութեան դէմ եղածը՝ միշտ
 դարձելի, անիրաւ, վնասակար: Ճշմարտութիւնը սի-
 րողն ու փնտռողը՝ կը գտնէ եւ անով երջանիկ կ'ըլ-
 լայ. իսկ ով որ ճշմարտութենէն կը փախչի եւ կ'ա-
 տէ, միշտ խաւարի մէջ կը մնայ եւ դժբախտ կ'ըլ-
 լայ: Մարդու ամենէն հաւատարիմ եւ սիրելի բա-
 րեկամն ան է՝ որն որ ճշմարտութիւնն առանց պա-
 տրուակի իրեն կը զրուցէ, եւ որուն որ մարդ փո-
 խադարձաբար ճշմարիտը կրնայ ըսել: Ճշմարիտ խօ-
 սողը՝ թէպէտ եւ երբեմն թշնամի կ'ունենայ, բայց
 հասարակօրէն մեծ մասին սիրելի կ'ըլլայ. եւ նոյն
 իսկ թշնամիներն ալ զինքը սրտեքնուն մէջ կը յար-
 դեն: Ճշմարիտ խօսողն ամէն մարդ կը յարգէ, եւ իր
 խօսքն իբրեւ պատգամ կ'ընդունուի: Հարկ չկայ որ
 այնպիսին ըսածն հաստատելու համար երգման դի-
 մէ, իր պարզ խօսքը բաւական է զամէնքն համոզե-
 լու որ ըսածը ճշմարիտ է: Ուր որ ասոր հակառակ
 վրան վստահութիւն չեղած մարդը երգում ալ ընէ՝
 իրեն հաւտացող չ'ըլլար, որովհետեւ անանկ կ'են-
 թադրուի որ ճշմարտութեան դէմ ընողը՝ հասարակ-
 օրէն երգումն ալ բանի տեղ չ'իղներ: Նայէ որ խօս-
 քիդ մէջ Կենարարին ըսածին համեմատ՝ միշտ Այո
 եւ Ոչ ըսես. եւ ճշմարտախօս ըլլալդ անանկ յայտնի
 ըլլայ, որ հարկ չ'ըլլայ ասոնց վրայ ուրիշ խօսքեր եւ
 կամ երգում աւելցնել՝ որ ըսածիդ հաւատան:

ԻՐ:

Անընտրողութիւնն կամ բացբերանութիւնն:

Ստորոգ է մարդս երբեք ճշմարտութեան գէժ պիտի չխօսի, բայց ամէն ճշմարտութիւն՝ առանց հետեւութիւններուն միտ գնելու՝ ամէն մարդուն զրուցելը ճշմարտասիրութիւնն է, հապա անընտրողութիւն, անխոհեմութիւն, բացբերանութիւն. եւ շատ անգամ խիստ գէշ հետեւութիւններ կրնայ ունենալ: Անոր համար մարդ պիտի վարժի իր բերնէն հանելու խօսքերն աղէկ մը կշռել, եւ առանց ընտրողութեան չխօսիլ: Չզրուցած խօսքդ՝ միշտ կրնաս զրուցել, բայց զրուցածդ՝ չզրուցած չես կրնար ընել. անոր համար ալ կ'ըսուի թէ Չզրուցած խօսքիդ տէրն ես, զրուցածիդ՝ ծառան: Խիստ շատ անգամ մարդ կը ցաւի մէկ խօսք մ'ըսելուն համար. ասոր հակառակ գրեթէ երբեք չի պատահիր որ բան չըսած ըլլալուն վրայ մարդ ցաւի: Մեծ արուեստ է լեզուին տիրել գիտնալը, եւ միայն պատշաճ տեղ ու պատշաճ խօսք խօսիլը. որովհետեւ լեզուին աղէկ չգործածուելէն յառաջ եկած չարիքներն ու վնասներն ալ խիստ մեծ են: Շատ անգամ անխոհեմութեամբ ըսուած մէկ խօսքը մարդուն գլուխը մեծ նեղութիւններ կը հասցընէ, երկու բարեկամ, երկու ազգական իրարու հետ կը թշնամացընէ, եւ բոլոր մէկ տան երջանկութիւնը կը կործանէ: Անոր համար անընտրողութեամբ խօսողն ընկերութեանց մէջ ամենուն առեւի է, ամէն մարդ իրմէ կը փախչի: Իր առջեւն ամէնքը կը զգուշանան եւ միայն ան կը խօսին՝ որն որ բոլոր աշխարհքիս առջեւը կրնայ խօսուիլ: Նայէ, սիրելիս, որ պղտիկութենէդ վարժիս լեզուիդ տիրելու եւ անընտրողութեամբ ամէն բան չզրուցելու, մանաւանդ երբ որ մէկը քեզի գաղտնի բան մ'ըսած է, շատ աւելի պիտ'որ զգուշանաս որ ամենեւին մէկու

մը չյայտնես: Գաղտնիքը սրբազան աւանդ մըն է, որն որ ուրիշին հաղորդելը՝ անխոհեմութենէ զատ անհաւատարմութիւն ալ կ'ըլլայ:

Իթի.

Սորոքիւն եւ կեղծատորութիւն:

Բարեկամիդ՝ սուտ զրուցելուն, կեղծաւորելուն համար երէկ ընդունած խիստ պատժէն պէտք է որ դուն ալ օրինակ առնես: Իրօք ալ սուտ զրուցելը, ինքը զինքն եղածէն տարբեր երեւցընել ուղելը՝ շատ վնասակար եւ պատժոյ արժանի մտութիւն է: Սուտ զրուցողը՝ կը մեղանչէ կրօնի դէմ, եւ կը նախատէ զԱստուած՝ որ բուն ինքն ճշմարտութիւնն ըլլալով՝ ամէն բանէն աւելի կ'ատէ ստութիւնը: Ար մեղանչէ իր ազգին եւ հայրենեաց դէմ, որովհետեւ թէ որ ճշմարտութեան տեղ՝ ստութիւն, անկեղծութեան տեղ՝ կեղծաւորութիւն դնելու ըլլանք, ազգն ու հայրենիքը կը կործանին: Ար մեղանչէ իր ունկնդիրներուն դէմ, վասն զի իրենց վստահութիւնը չարաչար դործածելով՝ կ'ուզէ զիրենք խաբել. ինքը զինքն եղածէն տարբեր ձեւացընելով՝ կ'ուզէ անարժանութեամբ իրենց համարումն ստանալ: Անոր համար ալ մինակ անգամ մը մէկու մը ստութիւնն ու կեղծաւորութիւնը բռնուելու ըլլայ նէ, ալ բոլորովին պատիւն ու համարումը կը կորսնցընէ. երբ որ մէկը իբրեւ ստախօս, իբրեւ կեղծաւոր կը ճանչցուի, անկէ վերջը ճշմարիտն ալ զրուցած ատեն՝ իրեն հաւատացող չ'ըլար: Արնայ ըսուիլ որ ասանկ մարդը գողէն աւելի վնասակար եւ ատելի է, եւ ամէն մարդ զինքը կ'արհամարհէ: Ստոյգ է երկուքն ալ կը խաբեն եւ վնաս կու տան. բայց մարդ գողէն կրնայ զգուշանալ, իսկ ստախօսէն եւ կեղծաւորէն ի՞նչպէս զգուշացուի: Սակայն հարկ չկայ որ ուրիշը զինքն արհամարհէ, արդէն ինք իր աչքին արհամարհ

է. մարդ երբ որ իր սրտին մէջ կ'իջնայ եւ կը տեսնէ որ բերանը սրտէն բոլորովին տարբեր է, պէտք է որ ինք իրմէ ամբշնայ: Պէտք է որ սարսի երբ որ իր խիղճը կը պոռայ որ Դուն խաբեբայ, նենգաւոր ես: Զանա, սիրելի՛ որդեակ, որ վերջին աստիճանի մեծ ատելութիւն ունենաս աս գարշելի մարդութեան, որն որ ցած սրտի նշան է:

Լ.

Յանցանքը կամ սխալմանքը խոստովանել:

Թէ որ աշխարհքիս մէջ յանցաւոր չըլլար, թէ որ մարդիկ սխալմունք չընէին, սուտ ալ խօսող չէր ըլլար: Ստախօսութիւնն երբեք առանձին չ'ըլլար, երբեմն ուրիշ չարիքներ գործելու ալ պատճառ կ'ըլլայ. բայց հասարակօրէն գործուած յանցանքը, եղած սխալմունքը ծածկելու կը գործածուի: Որուն որ խիղճը մաքուր է նէ, ո՛չ ճշմարտութենէն կը վախնայ եւ ո՛չ լոյսէն կը փախչի: Մարդս միայն ան ատեն խաւարն ու ստութիւնը կը փնտռէ, երբ որ իր գործքերուն վրայ ամբշնալու պատճառ ունի: Թէպէտ եւ չկարենայ ինք իր անձին առջեւ ծածկել իր յանցաւոր ըլլալը, ի վերայ այսր ամենայնի կ'ուզէ արտաքուստ անմեղ երեւնալ: Ասոր համար ստութեան կը դիմէ եւ ճշմարտութիւնը իր անձին շինծու շահին կը զոհէ: Այսպէսով մարդ կ'ուզէ առջի յանցանքը աւելի մեծագոյն յանցանքով մը գոցել. ետեւէ կ'իյնայ ստախօսութեամբ մը ինք զինքը ջատագովել, եւ միտ չիղներ որ բուն նոյն ստախօսութեամբ ինքը զինքն անջատագովելի կ'ընէ: Ինչու որ յանցաւորեղած ատեն՝ անուղիղ ճամբաներով ինք զինքն արդարացրնել ուզելը՝ նոյն իսկ յանցանքէն շատ աւելի մեծ յանցանք է: Կ'ուզեն, սիրելիս, սորվիլ ինք զինքդ արդարացրնելու ամենայարմար միջոցը, ահաւասիկ, երբ որ յանցանք մը

կը գործես, անկեղծութեամբ նոյնը խոստովանէ։ Որչափ որ մեծ ըլլայ գործած յանցանքդ՝ ի վերայ այսր ամենայնի աս ցուցուցած բարի կամացդ համար դիւրաւ կը ներեն. մանաւանդ երբ որ անդէն ի սկզբան, առանց շրջաններու, առանց ամենեւին ծածկել ուղեւը կը յայտնես։ Ճանչցուած եւ խոստովանուած յանցանքը շատ դիւրութեամբ կը ներուի, որովհետեւ կ'ենթադրուի որ յանցանքը ճանչցողն ու խոստովանողը՝ ըրածին զէշութիւնն իմացած է, կը ցաւի ընելուն վրայ, եւ պիտի ջանայ որ ալ նոյնին մէջ չիյնայ։ Ասոր հակառակ ծածկել ջանալը, եւ մանաւանդ ստույթեամբ գոցել ուղեւը՝ կը ցուցնէ որ առիթ մը գայ նէ՝ նորէն նոյնին մէջ պիտի իյնուի։

ԼԼ.

Մարդիկն։

Աս ինչ է, ի՞նչ վիճակի մէջ կը տեսնեմ գրեզ։ Զգեստ հագած ըլլալը բաւական չէ, պէտք է միանգամայն մաքուր ու կոկիկ հագնել, եւ վրան գլուխը առանց զարդասիրութեան՝ բայց ըստ պատշաճի շտկուած պիտ'որ ըլլայ։ Նայէ մէյ մը. մազերդ խառնաշփոթ է, զգեստներդ անկարգ, երեսդ աղտոտ, ձեռուրներդ չլուացուած։ Չնո գիտեր որ մաքրութիւնն առաքինութիւն մըն է եւ աղտոտութիւնը՝ մոլութիւն մը։ Մարդիկ աղտոտ աղու մը վրայ միշտ գէշ համարում կ'ունենան. արտաքին աղտոտութիւնն ու անհոգութիւնը՝ ներքին անպիութութեան նշան է։ Ի՞նչ, վրադ այնչափ համարում չունի՞ս՝ որ այնպէս փոյթ չես տանիր. եւ ուրիշներն այնչափ բանի տեղ չես դներ՝ որ այնպիսի վիճակի մէջ առջեւնին կ'ելլես։ Մի բան որ տան մէջ գրտէն մարդ չկայ. բարեկիրթ տղան առանձին եղած ատենն ալ կը նայի որ վրան գլուխը մաքուր եւ կարգաւորեալ ըլլայ։ Ասկից զատ՝ թէ որ մէյ մը կը վարժիս տան մէջ եւ ծնո-

ղացդ առջեւն ասանկ աղաոտ եւ անպատշաճ կերպով երեւնալու, կամաց կամաց յառաջ երթալով՝ նաեւ օտարականաց առջեւն եւ տնէն դուրս ալ նոյն կերպով ելելը բանի տեղ չես դներ: Պարկեշտութիւնը՝ որ կը պահանջէ որ մարմինդ ծածկուած ըլլայ, կը պահանջէ միանգամայն որ զգեստներն ըստ պատշաճի ըլլան: Աստուած քեզի մարմին տուած է, որուն պէտք է որ խնամ տանիս եւ փոյթ ունենաս. անխնամ թող տալովդ՝ իր ստեղծուածն անարգած կ'ըլլաս: Թէ որ մարմնոյն չափէ դուրս խնամ տանելը մոլութիւն մըն է նէ, բոլորովին անխնամ թողուլն ալ ուրիշ մէկ մոլութիւն մըն է: Երկուքէն ալ պէտք է որ զգուշանաս:

ԼԻ.

Անկարգութիւն եւ անկարգութիւն:

Աս առտու ըստ պատահման խուցդ մանելով՝ սաստիկ անփութութեան եւ մեծ անկարգութեան հետքեր նշմարեցի: Ասդին անդին չորցած հացի կտորներ, մաքուր ճերմկեղէնդ աղաոտին հետ խառնուած, զգեստներդ առանց կարգի աթուներուն վրայ ձգուած, մէկ երկու կտոր ալ անկողնոյն եւ գետնին վրայ, կօշիկներդ ու հողաթափներդ ցեխով լեցուն՝ սենեակին մէջտեղը, դրատունդ տակն ու վրայ, իսկ դրասեղանիդ վրայ՝ սանտր ու գրիչ, տետրակ, ճրագ, գիրք, խողանակ, ամէն բան խառնափնդոր ձգուած: Թէ որ նոյն ատեն օտարական մը ներս մտած ըլլար, վրագ ի՞նչ գաղափար կ'ունենար: Երբ որ մարդ ասանկ անփութութիւն ու անկարգութիւն մը տեսնելու ըլլայ, կրնայ իրաւամբ ըսել որ արտաքուստ ասանկ վարուող երիտասարդն ուրիշ նիւթերու մէջ ալ ասկից աւելի փոյթ չիտանիր, ասկից աւելի կարգաւորեալ չէ: Իրօք ալ աս մոլութիւնը՝ փոքր բաներէն կամաց կամաց մեծ բաներու կ'անցնի. թէ որ այսօր

խցիդ մէջի առարկաներուն ասանկ անխոյժ կ'ըլլաս, վաղը աւելի մեծագոյն ու կարեւոր նիւթերու մէջ անփութութիւն կ'ընես, որն որ ետքը պարտքերդ կատարելու մէջ չարաչար պակսութիւններ ընել կուտայ քեզի: Որպէս զի մեծին մէջ չպակսիս, հիմա նայէ որ պզտիկին մէջ զգուշաւոր եւ կարգասէր ըլլաս: Ի՞նչ սքանչելի եւ զմայլելու բան է երբ որ ամէն բան կարգաւորեալ շիտկուած, ամէն բան իր սեպհական տեղը դրուած կ'ըլլայ: Ինչո՞ւ բնութեան տեսարանը զմեզ կը յափշտակէ, ինչո՞ւ աշխարհքիս բնական առարկաներուն վրայ զարմանալէն չենք դադրիր. վասն զի ամէն բան իր տեղն է, ամէն բան սքանչելի կարգաւ շիտկուած: Դուն ալ այսպիսի գեղեցիկ կարգին նմանող եղիր: Խցիդ մէջ ամէն բան իր յատուկ տեղն ունենայ, եւ երբ որ բան մը կ'առնես՝ նորէն տեղը դիր. ասանկով թէ խուցդ միշտ մաքուր եւ կարգաւորեալ կը մնայ, եւ թէ բան մը փնտռած ատենդ՝ շուտ մը կը գտնես:

19.

ԾՈՂՆԻՆ:

Եսօր ժամանակէն շատ ուշ ելար: Քունն աղէկ է, բայց պէտք է որ չափաւորեալ ըլլայ, ապա թէ ոչ՝ մարմինը դանդաղ կ'ընէ եւ միտքն՝ ապուշ: Դուն ինք իրմէդ ալ կը տեսնես. որչափ ատեն է որ ելած ես, եւ կարծես թէ դեռ քնոյ մէջ ես, ուսումներդ աղէկ չես կրնար կոր սորվիլ: Վարդս երբ որ առտուանց ուշ կ'ելլէ, գրեթէ բոլոր օրը կը կորսուի, վասն զի շատ երկայն հանգստեամբ թոյլցած մարմինը՝ ամենեւին գործք մը գործելու չիգար: Վարմնոյն աշխոյժութիւնն ու մտաց ժրութիւնը թէ արտաքոյ կարգի սասաիկ աշխատութեամբ եւ թէ խիստ երկայն հանգստեամբ հաւասարապէս կը մնասին: Օրուան գործքերը՝ որպէս զի աղէկ եւ ըստ պատշաճի կա-

տարուին, պէտք է որ կարգաւորուած ըլլան: Ամէն բան պէտք է որ իր որոշ ժամանակն ունենայ, եւ աս ժամանակն՝ առանց մեծ հարկաւորութեան մը շփոթելու չէ: Ուսումը, հանգիստը, պառկիլը, ելլելը՝ որոշ որոշ ատեն ունենալու են: Ամէն բան այսպէս կարգաւորեալ եւ ատենին ըլլալով՝ մարդուս բոլոր կեանքը գեղեցիկ մեքենայի պէս յառաջ կ'երթայ. ոչ ատեն կը կորսուի եւ ոչ ալ մարդ կը հոգնի: Աշխատութիւնը՝ պատրաստութիւն կ'ըլլայ հանգըստեան, հանգիստն աշխատութեան: Հանգիստն աղէկ կը վայելուի, աշխատութիւնն ալ առանց զգացուելու կատարուի: Կեանքը կարճ է, ժամանակն անդին. ջանա որ ծուլութեամբ ատենդ չկորսնցընես, վասն զի աս կորուստն աննորոգելի է: Ասկից զատ՝ ծուլութիւնն ամէն մոլութեանց մայրն է, վասն զի զբաղմունք չունեցող մարդը՝ ժամանակն ինչպէս անցընելէքը չգիտնալով եւ արդէն թուլութեան ու մեղկութեան վարժած ըլլալով՝ վտանգաւոր եւ վնասակար զբօսանքներու ետեւէ կ'իյնայ: Ծուլութիւնը՝ գրեթէ ամէն մոլութիւններէն աւելի դժբախտ կ'ընէ մարդը. հարուստը ձանձրութենէն կը մեռընէ, աղքատը՝ ողորմելութեան եւ թշուառութեան մէջ կը թաղէ:

ԼԳ.

Որչիտմոլութիւնն ու ճաշկատիւնութիւնն:

Վանի մը անգամ է որ վրադ քիչ մը որկրամոլութիւն կը տեսնեմ: Գիտցիր, սիրելիս, որ աս մոլութիւնը շատ վնասակար բան է: Ինք զինքն աս մոլութեան տուողը՝ կարծես թէ մարդ ըլլալը մոռնալով՝ անասնոց կարգը կ'իջնայ, եւ իբրեւ թէ միայն որովայնը լեցընելու համար աշխարհք եկած ըլլար՝ ուտելէն խմելէն ուրիշ բան չիմտածեր: Կերակրէն յառաջ՝ խելքը միտքն ուտելիքին վրայ է. սեղանի

վրայ նստած ատեն՝ չափաւորութեան եւ քաղաքա-
 վարութեան կանոնները բոլորովին մէկդի ձգելով՝
 կրցածին չափ կ'ուտէ, եւ երբ որ ստամբար կը լե-
 ցուի՝ ալ աւելի ուտել չկրնալուն վրայ ցաւ կը զգայ։
 Ասով առողջութիւնը շուտով կը մնասի, որովհետեւ
 մարմիննիս նաւ մը կը նմանի՝ որուն մէջ չափէն աւելի
 բեռ լեցընելու ըլլաս նէ՝ կ'ընկղմի։ Անոր համար ա-
 ղէկ կը զրուցէ իմաստունը թէ Որկրամալութիւնը՝
 սրէն աւելի մարդ կը մեռցընէ։ Իսկ ճաշակասիրու-
 թիւնը կամ միշտ ազնիւ ու համադամ կերակու-
 րներ ուտել ուզելը՝ որկրամալութեան մէկ տեսակն է,
 եւ անոր պէս ամօթալի ու անոր չափ մնաստար։
 Ճաշակասէր մարդը՝ քմացն հաճոյ եղածը՝ օգտակա-
 րէն վեր կը դասէ. անհանգիստ ընող հիւր մըն է,
 զորն որ մէկը գոհ չիկրնար ընել։ Ընկերութեան մէջ
 գտնուած ատեն՝ անքաղաքավարութեամբ՝ չսիրած
 բանին երեսը չնայելով, եւ ախորժած բանէն անյագ
 ուտելով՝ ամենուն առջեւ կը նախատուի։ Ամէն ա-
 ղէկ բաներն ինք ուտել կ'ուզէ, եւ կարծես թէ ու-
 թիշներուն ուտելուն վրայ կը ցաւի։ Աւրժէ ամէն
 բան անտարբերութեամբ ուտել. չսիրած բանդ առ-
 ջեւդ դրուած ատեն՝ ամենեւին ոչ խօսքով ոչ կեր-
 պարանքով զրուում կամ արհամարհութիւն միցու-
 ցըներ։ Բայց եթէ բնական զրուում մ'ունենա-
 լով՝ բան մը չես կրնար ուտել նէ, տուողին՝ քաղա-
 քավարական կերպով մը շնորհակալ եղիր։ Սկու-
 տեղին մէջէն սկաւառակդ կերակուր առած ատենդ՝
 ամենէն աղէկ կտորն առնելէն զգուշացիր, մանաւ-
 անդ թէ ամենէն ազնիւ կտորներն ուրիշներուն ձգէ։

Աղէկ — գէշ օրինակ :

Մարդս բնութեամբ ուրիշներուն վրայ տեսածին
 իր հետեւի. օրինակն իրեն վրայ մեծ ազդեցութիւն
 կ'ընէ : Բայց աղէկ եւ գէշ օրինակ կայ. եւ բարե-
 կիրթ տղան պէտք է որ երկուքէն ալ օգուտ քա-
 ղէ : Բարի օրինակն առաքինութեան բոլոր դեղեց-
 կութիւնն իր առջեւը կը դնէ, որով առաքինութիւնն
 իրեն աւելի սիրելի կ'ըլլայ եւ կը սկսի ջանալ որ
 ստանայ. իսկ գէշ օրինակը՝ մոլութեան զագրութիւնն
 ու տգեղութիւնը կենդանի գոյներով առջեւը նկա-
 րելով՝ աւելի եւս ատելի կ'ընէ եւ կը ստիպէ որ մեծ
 ջանքով անկից փախչի : Բայց աղէկ զգուշանալու է.
 շատ անգամ մարդս ուրիշին վրայ տեսած եւ չհաւ-
 նած մոլութեան մէջ ինք կ'իյնայ. անոր համար որ-
 չափ որ մէկ մոլութիւն մը ուրիշին վրայ աչքիդ ա-
 ւելի գէշ կ'երեւայ, այնչափ աւելի զգուշանալու ես
 որ դուն ալ նոյնին մէջ չիյնաս : Աս ալ կայ որ մարդ
 շատ անգամ եւ շատերու վրայ տեսածին դիւրաւ
 կը վարժի, եւ իսկզբան աչքին շատ գէշ երեւցածն
 ալ՝ կամաց կամաց սովորական բան մ'ըլլալով՝ ալ
 այնչափ անպիտան չ'երեւար, եւ ինքն ալ նոյնը դոր-
 ծելէն չ'իքաշուիր : Բայց գէշ բան մը շատերուն վրայ
 գտնուելուն եւ յաճախ գործուելուն համար աղէկ
 չ'ըլլար. մոլութիւնն ու պակսութիւնը միշտ մոլու-
 թիւն ու պակսութիւն է : Անոր համար պիտի չնայիս
 որ գործողն ո՛վ կամ որո՞նք եւ ո՞րչափ շատ մարդիկ
 են, հապա՛ թէ գործածնին ի՞նչ է, աղէկ՝ չէ՛ նէ
 գէշ : Մարդս ո՛չ ուրիշներուն ընելուն համար՝ մոլու-
 թեան մը մէջ պէտք է իյնայ, եւ ո՛չ ալ ուրիշնե-
 րուն չընելուն համար՝ առաքինութենէ մը ետ կե-
 նալու է. այլ միայն անոր նայելու է որ իր պարտ-
 քը կատարէ եւ իրեն պատշաճ եղածը գործէ :

ԳԷՆ սովորութիւնն է համառօտութիւնն ։

Այսօր դարձեալ խոժոռութիւնդ է բռներ, եւ րեսդ կախեր ես, աս քանի՛ անգամ է որ քեզի նոյն պակսութեանդ համար խօսեցայ, եւ դուն դարձեալ անոր մէջ կ'իյնաս : Մարդս երբ որ պակսութեան մը մէջ մինակ մէկ անգամ կ'իյնայ նէ, այնչափ վտանգաւոր բան չէ. բայց երբ որ յաճախ կ'իյնայ նէ, նոյնը կամաց կամաց սովորութիւն կ'ըլլայ, եւ աս սովորութիւնը շատ վտանգաւոր բան է : Մոլութիւնները թեթեւ վիրաց պէս են : Թէ որ վերքի մը վրայ անմիջապէս դեղ դրուելու ըլլայ, շուտ մը կ'առողջանայ. իսկ երբ որ հոգ չհաարուիր, երկայն ատեն թող կը տրուի նէ, կը մեծնայ, կը ճարակի եւ վերջապէս անբուժելի կ'ըլլայ : Ասանկ ալ երբ որ մարդը պակսութիւն մը գործելէն ետեւ կը ճանչնայ եւ զգուշութիւն կ'ընէ, շտկելու ետեւէ կ'իյնայ, դիւրաւ կրնայ ուղղուիլ. իսկ երբ որ միտ չի գնէր նէ, նորէն նորէն կ'իյնայ եւ ասով նոյն պակսութիւնն իրեն սովորութիւն մը կ'ըլլայ, չ'ուղղուիր կամ շատ դժուարաւ կ'ուղղուի : Երբ որ կերպաս մը ծալք մը կ'առնէ, որչափ որ աշխատիս, որչափ որ վրայէն տաք երկաթով շտկելու փնտռաս, պարապ է, ծալքը միշտ կը մնայ, բոլորովին չիջնջուիր : Ազտիկ հասակին մէջ մոլութիւնները տկար ըլլալով, դեռ խորունկ արմատ ձգած չըլլալով՝ դիւրաւ կրնան ուղղուիլ. իսկ երբ որ մարդ կը մեծնայ, մոլութիւնները զօրացած եւ հաստատուն արմատ ձգած կ'ըլլան, եւ այսպէս շատ դժուար կ'ըլլայ ուղղելը : Ծառ մը երբ որ դեռ թարմ տունկ է, կրնայ շտկուիլ. իսկ երբ որ ծուռ մեծցած հաստ ծառ եղած է, ինչ որ ընես՝ չես կրնար շտկել, ծռութիւնը միշտ կը մնայ : Սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն է. նայէ որ պզտիկութե-

նէղ աղէկ բաներու վարժիս, աղէկ սովորութիւններ ստանաս, որպէս զի բոլոր կենացդ մէջ անոնք վրադ անջինջ մնան: Բոլոր կենացդ մէջ այնպէս կը մնաս, ինչպէս որ կ'ըլլաս տղայութեանդ եւ պատանեկութեանդ ատեն: Ամէն բան աղէկ սկզբնաւորութենէն կախում ունի:

II.

Խրատ է՝ յանդիմանութիւն:

Երեկուան ըսածներէս դուն ինք իրմէ կրնաս իմանալ թէ ինչչափ հարկաւոր է որ մարդ միշտ քովը մէկն ունենայ, որն որ՝ յանցանք կամ պակասութիւն մը բրած ատեն՝ միտ դնել տայ, ըստ տեղոյն խրատէ, ըստ տեղոյն սաստէ եւ յանդիմանէ: Միանգամայն խրատին ու յանդիմանութեան հարկն ու օգուտը ճանչնալով՝ պէտք չէ որ յանդիմանուած ատենդ՝ նեղանաս ու խոժոռիս, հապա սիրով եւ շնորհակալութեամբ իսկ ընդունելու ես, դիտնալով որ միայն քու բարւոյդ եւ օգտիդ համար կը յանդիմանուիս: Ինչպէս որ անմիտ կ'ըլլար հիւանդը, թէ որ բժշկին դէմ բարկանար՝ իրեն լեղի դեղ տալուն համար, կամ թէ որ վիրաբուժին դէմ խոժոռէր՝ իր վտանգաւոր վէրքը կտրելուն համար. նոյնպէս անմտութիւն կ'ընէ իր պակասութիւններուն համար զինքը յանդիմանողին դէմ խոժոռողն ու բարկացողը: Զմեղ փայփայող ձեռքը պէտք չենք պահնել, հապա զմեղ պատժող ձեռքը: Ան ծնողքը՝ որոնք թող կու տան որ զաւկընին ուղածնին ընեն, եւ պակասութեան մէջ ինկած ատեննին ձայն չեն հաներ, ամենէն անագորոյն ծնողքն են. որովհետեւ իրենց որդւոյն ամենամեծ փնասին փոյթ չեն տանիր. իսկ որոնք որ ըստ տեղոյն կը յանդիմանեն եւ նաեւ կը պատժեն՝ ճշմարտապէս որդեսէր են: Մօլութիւնը՝ որն որ մարդս բոլոր կեանքին մէջ դժբախտ կ'ընէ, կ'ուզէ քու

սիրտդ մտնել, վրադ տիրել. իսկ խրատն ու յանդիմանութիւնը՝ արթուն պահապանի մը պէս կը հսկէ եւ թող չհտար, կը վռնտէ. հաւատարիմ ազդարար եւ առաջնորդ մըն է, որն որ ամէն անգամ վտանգը կ'իմացընէ, կը զգուշացընէ: Թէ որ աս բաները մտածելու ըլլաս, կը սիրես յանդիմանութիւնը իբրեւ քու երջանկութեանդ ամուր պարիսպն ու հսկող պահապանը: Միշտ միտքդ մնայ խմաստնոյն խօսքը՝ թէ Յանդիմանութիւնն ատողը՝ անմիտ է:

ԼԲ.

Վիճակի արբեւոյններն:

Քիչ մը յառաջ կը լսէի որ ծառային հետ բարձրամտութեամբ մանաւանդ թէ արհամարհելով կը խօսէիր: Աս վարմունքիդ պատճառն ի՞նչ է. դուցէ միտքդ դրած ըլլաս որ դուն տէր եւ անիկա սպասաւոր ըլլալով, մէջերնիդ եղած վիճակի այլեւայլութիւնը շատ մեծ բան մըն է, եւ դուն իրմէ բոլորովին տարբեր, իրմէ շատ վեր ես: Թէ որ այսպէս է նէ, մեծապէս կը սխալես: Եւ որպէս զի աս սխալմունքիդ վրայ համազուիս, քննէ մէյ մը նոյն տարբերութիւնն ի՞նչ բանի վրայ կը կայանայ: Ծառան ալ քեզի պէս մարդ մըն է, մի եւ նոյն բնութիւնն ու մի եւ նոյն առաւելութիւններն ունի. ուստի աս կողմանէ երկուքնիդ ալ բոլորովին նոյն էք, մէջերնիդ ամենեւին զանազանութիւն չկայ: Գուցէ պիտի ըսես որ ես ունեւոր մարդու զաւակ եմ, եւ ինք աղքատի, եւ անոր համար ինծի կը ծառայէ: Թէ որ քու իրմէ աւելի հարուստ մարդու զաւակ ըլլալդ՝ քեզի իրաւունք տալու ըլլար ինք զինքդ իրմէ տարբեր եւ իրմէ վեր սեպելու եւ անոր համար զինքն արհամարհելու, ասկից կը հետեւէր որ քեզմէ աւելի հարուստ մարդիկ ալ իրաւունք ունենային իրենք զիրենք քեզմէ շատ վեր համարելու եւ զքեզ ան-

արգելու : Հարստութիւնը բախտի դէպք եւ ըստ պատահման եղած բան մ'ըլլալով եւ միանգամայն ամէն բոլոր կրնալով կորսուիլ, ըստ ինքեան հարուստն աղքատէն տարբեր չ'ընեն : Ինչպէս որ հարուստն իր հարստութիւնն ըստ պատշաճի գործածելով՝ գովութեան եւ յարգութեան արժանի կ'ըլլայ, այնպէս աղքատն ալ իր վիճակին պարտքերը կատարելով, իր աղքատութեան համար՝ անդէպ գործքեր չգործելով՝ նոյնպիսի գովութեան եւ յարգութեան արժանի կ'ըլլայ : Մարդը՝ հարստութեան մէջ եղեր է, աղքատութեան մէջ եղեր է, մի եւ նոյն մարդն է : Անոր համար արտաքին վիճակէն դատաստան ընելու չէ : Ինչպէս որ ոսկի մը աղուոր բանած քսակի մէջ դրուած ըլլայ, կտոր մը լաթի մէջ փաթթուած ըլլայ, մի եւ նոյն ոսկին է, ամենեւին յարգը չիփոխուիր . նոյնպէս մարդն ալ թէ՛ փառաւոր հազուա հազած ըլլայ, թէ՛ աղքատին, թէ՛ հոյակապ պալատի մէջ բնակի, թէ՛ հիւղի մը մէջ, միշտ մի եւ նոյն մարդն է : Ամէնքն ալ, տէր եղեր են, ծառայ եղեր են, հարուստ եղեր են, աղքատ եղեր են, Աստուծոյ գործուածն են, ամէնքն ալ մի եւ նոյն մարմինն ու մի եւ նոյն հոգին ունին :

ԼԹ.

Մարդու մարմինը :

Մարմնոյն կողմանէ ամէն մարդիկ հաւասար են . թաղաւորն ու գերին մի եւ նոյն սկիզբը, մի եւ նոյն գոյութիւնը, մի եւ նոյն վախճանն ունին : Աշխարհք եկած ատեննին ի՞նչ բերին, մեռած ժամանակնին հետեւնին ի՞նչ պիտի տանին : — Ոչինչ : — Երկուքն ալ մերկ աշխարհք եկան, եւ դարձեալ երկուքն ալ մերկ՝ գերեզման պիտի մտնեն : Ամեն նուա մարմինը մի եւ նոյն հոգէ զանգուած է, քիչ մը ժամանակ երկրիս վրայ կը կենայ եւ վերջապէս

մի եւ նոյն հողին մէջ կը թաղուի, նորէն հող կը գառնայ: Ուրեմն երբ որ մարդ մը՝ ուրիշ մէկը կ'արհամարհէ, ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ կտոր մը հող՝ որ ուրիշ հողի կտորը կը քամահէ: Անդհանութիւններնուս ատեն ամեննուս մարմինը մի եւ նոյն տկարութեան տակ ինկած է. լալով կը ծնանի, հիւանդութեանց ենթակայ եղած կ'ապրի, եւ տրտմութեամբ ու ցաւով կը մեռնի: Ի՞նչ անուշադաճ բան է ուրեմն բարձրամտութեամբ մը անոնցմէ հեռանալ կամ տարբեր սեպուիլ ուզել, որոնց հետ որ ամէն բան զմեզ կը միացընէ եւ կը նոյնացընէ: Ասկից ալ զատ՝ ինչպէս ուրիշ անգամ ըսած եմ, մարդս միշտ ուրիշի օգնութեան կարօտ է. ամենէն անարգարուեստաւորը, ամենէն նուազ աստիճանի ծառան միշտ մէկ կողմանէ մեզի օգուտ մը ունի: Ան անարգած սպասաւորդ կամ ուրիշ իրեն նման մէկը պըզտիկութեանդ ատեն՝ քեզի քալել սորվեցուցած, շատ անգամ իյնալէ, վիրաւորուելէ եւ գուցէ ալ մահուանէ պահած է. այսօր քեզի հարկաւոր եղածը կը պատրաստէ, եւ ո՞վ դիտէ որ վաղը զքեզ պիտի չթաղէ: Ուրեմն պէտք չէ ամենեւին մէկն արհամարհես, մէկու մը հետ բարձրամտութեամբ վարուիս: Իրմէ վար աստիճանի մարդիկներու հետ սիրով ու պատշաճ պատուով վարուողը՝ իր աստիճանին պատիւ կ'ընէ. անոր հակառակ իրմէ վարիններն անարգողը՝ ինք զինքն արհամարհ կ'ընէ:

Խ.

Մասրից 99 հոս 60 հոգիին է հոս 600 հոգիին 99-ին հոս:

Ինչպէս որ մարմնոյ կողմանէ ամէն մարդիկ հաւասար են, նոյնպէս հոգւոյ կողմանէ ալ հաւասար են: Քու հոգիդ, ծառային հոգին, իմ հոգիս, թագաւորին հոգին, մի եւ նոյն է, մի եւ նոյն ազնուութիւնն ունի, որովհետեւ հաւասարապէս աստուածութեան

պատկերն է: Ամենուն հոգին մի եւ նոյն ձիւքերն ու առաւելութիւններն ունի, եւ հաւասարապէս մի եւ նոյն վախճանին եւ երջանկութեան սահմանուած է: Աս յայտնի խորհրդածութիւնը բաւական է ամէն մարդ քու աչքիդ առջեւը մեծ եւ յարգելի ցուցնելու, եւ զքեզ համոզելու որ ուրիշն արհամարհելը՝ չէ թէ միայն ինք զինքդ արհամարհել է, հապա նաեւ զԱստուած ալ յարարածս իւր արհամարհել: — Բայց թէպէտ եւ այսպէս մարդիկ թէ՛ մարմնոյ եւ թէ՛ հոգւոյ կողմանէ իրարու հաւասար են եւ ըստ ինքեան մէկը մէկալէն աւելի կամ պակաս բան մը չունի, բայց մէկ բան մը կայ, որն որ մէջերնին զանազանութիւն կը դնէ, այս ինքն է՝ առաքինութիւնը: Ճշմարիտ առաքինութիւնն յայնմ կը կայանայ որ մարդս դէպ ի Աստուած, դէպ իւր անձը, դէպ ի բնկերներն ունեցած պարտքերը ճշդիւ կատարէ, իր վիճակին իրմէ պահանջած բաներուն մէջ պակսութիւն չընէ: Ասկից կը հետեւի ուրեմն որ իր պարտքը կատարող ծառանու աղքատը՝ իր պարտքին դէմ բնող տիրոջմէն ու հարստէն վեր եւ աւելի յարգելի է, որովհետեւ առաքինի մարդը՝ մոլութեան մէջ եւ զող մարդէն վեր է: Առանձինն քեզի եւ քու անարգած ծառայիդ դալով, գիտցիր որ անիկա իր վարմունքովը քեզմէ վեր է: Ինք իր փութաջանութեամբն, հաւատարմութեամբը, բարի եւ առաքինի մարդ է, իր ամէն պարտքերը կը կատարէ. իսկ դուն իրեն հետ բարձրամտութեամբ վարուելովդ՝ քու պարտուցդ դէմ ըրիր, եւ այսպէս ցուցցիր որ իրմէ նուազ առաքինի, ուստի եւ իրմէ վար ես: Ուրեմն զինքն արհամարհելովդ՝ քեզմէ վեր եղող մէկն արհամարհած եղար:

Ընդհանուր իրաւունքն է զարդասիրութիւնն :

Ուրիշ անգամ մը զքեզ յանդիմանեցի վրադ զլուսդ մաքուր չըլլալուն, զգետներուդ ամենեւին հոգ չունենալուդ համար. այսօր կը տեսնեմ որ արտաքոյ կարգի հոգաբարձութեամբ շտկուեր զարդարուեր ես, եւ ամէն շարժումդ քներէդ ու վարմունքէդ կ'երեւայ որ ընդունայնութեամբ մը քու վրադ կը հաճիս: Թէ որ աղտոտութիւնն ու անփութութիւնը բարեկիրթ երիտասարդի մը անվայել բաներ են նէ, զարդասիրութիւնն ու ընդունայնութիւնն ալ նոյնպէս անվայել են: Շատ անգամ ըսեր եմ եւ դարձեալ կը զրուցեմ, ամէն բանի մէջ միջին ճամբէն երթալու է, որովհետեւ երկու ծայրերն ալ հաւասարապէս անկարգ ու վնասակար են: Մարդինք զինքը զարդասիրութեան տալով, կը կորսնցընէ իր անգին ժամանակին մէկ մասը՝ զորն որ ուրիշ հազար ու մէկ օգտակար ու նաեւ հարկաւոր գործքերու կրնար գործածել. պարապ տեղ կը փճացընէ իր կամ ծնողացը մեծ աշխատութեամբ ժողոված ստալը՝ որով շատ խեղճ մարդիկ կրնար թշուառութենէն ազատել, երջանիկ ընել: Ասկից զատ՝ ընդունայնութեամբ զարդարուողը, ազնիւ ու զարդարուն զգեստներուն վրայ մեծ համարում ունեցողը՝ ուրիշ պարզ կերպով հագուողները կ'արհամարհէ, եւ ասով շատ հեղ յարգելի ու պատուաւոր մարդիկներուն պարտաւոր եղած յարգութեան մէջ կը պակսի: Բայց ասով միանգամայն ինքն ալ ծանր մարդիկներու առջեւ համարումը կը կորսնցընէ. եւ իր ընդունայնութեան պտուղն ու սնոտի բաներով երեւելի ըլլալու բաղձանքին հետեւութիւնն ան կ'ըլլայ, որ նաեւ իրօք ունեցած բարի հանգամանքներն ու գովութեան արժանի առաւելութիւնները կը

մոռցուին եւ իբրեւ զարդասէր ու թէթեւսողիկ երի-
տասարդ կ'արհամարհուի:

ԽԲ.

Նորոյեւթիւն:

Վերջին անգամուան խօսակցութիւնս կատա-
րեալ ընելու համար՝ կ'ուզեմ՝ քիչ մ'ալ նորաձե-
ւութեան վրայ խօսիլ, որն որ իրենք զիրենք իրեն
տուողները բռնաւորի մը պէս երկաթի ձեռքով կը
կառավարէ: Բայց շատ մարդիկ աս բռնաւորը՝ իբրեւ
դիք կը պաշտեն, շատերն ալ՝ թէպէտ սրտերնուն
մէջ կ'ատեն ու կ'անիծեն, ի վերայ այսր ամենայնի
գոնէ արտաքուստ՝ ամենէն աւելի հաւատարիմ ծա-
ռաներն են: Սակայն վա՛յ անոր՝ որ մէյ մը ինք զինքն
աս բռնաւորին ձեռքը կը մատնէ. ստուգիւ իր ինչքն
ու երջանկութիւնը զո՛հ կ'ըլլայ, թէ որ կեանքն ալ
բոլորովին չիփճանար նէ: Շատ քաղաքներու եւ
ազգերու թշուառութեան մէկ պատճառն ալ աս
նորաձեւութիւնն է: Ընոր համար մէկ կողմանէ եր-
ջանիկ են ան ազգերը՝ որոնք նորաձեւութիւն չեն
ճանչնար եւ իրենց հարց ու նախնեաց զգեստնե-
րուն ձեւն հաստատուն կը պահեն: Բայց պիտի ը-
սես որ Ես ճենաստան չեմ, եւ ո՛չ ալ Հնդկաստան
կամ Պարսկաստան. պէտք է որ եղած տեղոյս սո-
վորութեան համաձայնիմ, ապա թէ ոչ՝ ամենուն
ծիծաղելի կ'ըլլամ: — Թէ որ ամէն անգամ եւ
վերջին խօսակցութեանս մէջ զրուցածս միտքդ
բերելու ըլլաս, գուն ինք իրմէ կրնաս աս ըսածիդ
պատասխանը գտնել: Իմ խօսքս անոր վրայ չէ
որ հինցած եւ բոլորովին խափանուած ձեւերով
զգեստ հագնիս, հասարակաց սովորութենէ դուրս
ելլես. հապա ան՝ որ ամէն ելած նորաձեւութեան
մէկէն ի մէկ ետեւէ չիյնաս: Նայէ որ ո՛չ նորաձեւ
զգեստ հագնելու մէջ առաջինն ըլլաս, եւ ո՛չ ալ

Հին ձեւը թող տալու մէջ վերջինը, որովհետեւ երկուքն ալ միակերպ ծիծաղական են. նորութեան եւ հնութեան մէջ միջին ճամբան բռնէ: Զգեստներդ ընդհանրապէս այնպէս բլլան՝ ինչպէս որ կը վայլէ քու աստիճանիդ ու կարգիդ, եւ ինչպէս որ քու աստիճանիդ ու կարգիդ մէջ գտնուողներուն մեծ մասը կը հազնին: Ան ատեն թէ քու ծանրութիւնդ ու պատիւդ պահած կ'ըլլաս եւ թէ ամէն նորածեւութեան դերի բլլալով՝ հանդարտութիւնդ չես կորսնցընէ:

ԽԳ.

Անշնահաճութիւն եւ անշնագոգութիւն:

Նրէկ իրիկուն ըստ պատահման պարտիզին մէջ ան ծառերուն ետեւը կը գտնուէի, որոնց առջեւը քու բարեկամիդ հետ նստած կը խօսակցէիր, եւ բոլոր ըսածներդ լսեցի: Ան ինչ այլանդակ խօսակցութեան կերպ էր. գրեթէ խօսքը միակերպ քու վրադ կը դարձնէիր, եւ միօրինակ քու առաւելութեանցդ լեցուն բերնով գովեստներ կու տայիր: Աս աստիճանի հասեր է ուրեմն անձնահաճութիւնդ: Թէպէտ աս պակասութիւնն ամէն հասակի անվայել է եւ ամենուն վրայ աչքի կը զարնէ, բայց երիտասարդի մը վրայ աւելի անհանդուրժելի բան է: Աս պակասութեան տէր եղողը չիկրնար ամենեւին բարեկամ ունենալ. անձնահաճն ու անձնասէրը՝ ամենեւին իր սիրոյն մէջ նախանձորդ կամ անոյեան չ'ունենար. ինք ղինքը սիրողը՝ մինակ ինքն է: Նոյնպէս օւրիշներուն առջեւ ամենեւին համարում չիկրնար ունենալ. մարդս թէեւ իրական առաւելութիւններ ու մեծամեծ ձիրքեր ունենայ, թէ որ միանգամայն համեմատութիւն չ'ունենար, թէ որ ամէն առթի մէջ զանոնք օւրիշներուն ցուցնելու ետեւէ կ'ըլլայ նէ, անոնց բոլոր յարգը կը կորսնցընէ: Ընկերու-

Թեան մէջ անձնահաճութիւնն, անձնասիրութիւնն երեւնալուն պէս՝ ամէնքը երեսնին կը դարձնեն, եւ եթէ յայտնապէս ալ չէ՝ նէ՝ գոնէ գաղտուկ վար կը զարնեն ու կ'արհամարհեն: Միտքդ դիր, սիրելիս, թէ որչափ որ դուն ինք զինքդ կը հաւնիս, այնչափ ուրիշները կ'արհամարհեն, որչափ որ դուն ինք զինքդ կը գովես, այնչափ ուրիշները վար կը զարնեն: Անձնահաճութիւնը նոյն իսկ բարի ու գովելի գործքերդ կ'ապականեն, կը թիւնաւորեն, եւ աչուրներդ կոյրցընելով՝ պակսութիւններդ տեսնել չէն տար, եւ որչափ որ պակսութիւններդ դուն քիչ կը տեսնես, այնչափ ալ ուրիշները շատ կը տեսնեն: Որպէս զի անձնահաճութեան մէջ չիյնաս, շողորթական եւ քու գովեստիդ դառնալու խօսքեր մտիկ մ'ըներ: Փախիր աս յուշկապարկի ձայնէն՝ որն որ միտքդ մթութեամբ կը պատէ եւ սիրտդ կը թոյլցընէ ու պարտքերէդ կը հեռացընէ:

ԽԳ.

Յանձնապատասխանութիւն:

Յաւով կը տեսնեմ, սիրելի, որ անձնասիրութիւնն ու անձնահաճութիւնը սրտիդ մէջ երթալով արմատ կը ձգեն, եւ իրենք առանձին ալ չեն, հապա իրենց բոլոր ծնունդներովը մէկտեղ, եւ գլխաւորաբար յանձնապատասխանութիւնը բոլորովին տիրեր է քեզի: Քու խօսքերէդ ու վարմունքէդ կը տեսնուի որ ինք զինքդ Սամիսոնին չափ զօրաւոր, Գաւթին չափ առաքինի, Սողոմոնին չափ իմաստուն կը սեպես: Քու վրադ այնպիսի համարում ունիս՝ իբր թէ ամենեւին ոչ գէշ օրինակ մը եւ ոչ ալ վնասակար խրատ կամ խօսակցութիւն մը կարող ըլլար վրադ ազդեցութիւն մ'ընել: Քանի՜ անգամ զքեզ յորդորեցի որ աս կամ ան երիտասարդին հետ յաճախ տեսնուելէն, իրենց հետ բարեկամու-

Թիւն ընելէն զգուշանաս, որովհետեւ իրենց ընկերութիւնը քեզի զբօսալի ու ախորժական ալ ելբեւայ, վտանգաւոր է եւ իրենց պակսութիւնները քեզի ալ կ'անցնին: Իսկ դուն ասոր պատասխան կու տաս Թէ իրենց վրայ տեսած բարի հանդամանքներուս կը հետեւիմ, անոնց նմանելու կը ջանամ, իսկ իրենց պակսութիւններէն, մոլութիւններէն կը զգուշանամ: Մի խաբուիր, սիրելիս, ասիկա յանձնապատասխանութեան լեզուն է, եւ ով որ աս կերպով կը խօսի, շատ չ'անցնիր՝ կը տեսնէ որ ան ունեցած կամ ունենալ կարծած զօրութիւնն ու հաստատութիւնը՝ ինչչափ տկար ու խախուտ բան է եղեր: Պէտք է որ մարդ վտանգն յառաջագոյն տեսնէ ու զգուշանայ: Բայց ամսոս, որ երիտասարդք հասարակօրէն յանձնապատասխան կ'ըլլան ու կը կարծեն որ ամէն բանի դէմ դնելու զօրութիւն ունին, եւ ասով Թեթեւամտութեամբ եւ անզգուշութեամբ՝ իրենք զիրենք վտանգներու մէջ կը ձգեն: Ախօցիր որ քեզի ալ նոյնպէս չըլլայ. երբեք քու զօրութեանդ, հաստատութեանդ, դրած յառաջագրութեանդ վրայ մի վստահիր. միշտ մեծերուդ խրատին ահանջ կախէ, եւ մի սպասեր որ չարաչար իյնալով քու անձինդ փորձովը խեղդ. գլուխդ դայ:

ԽԵ.

Ժամանակ:

Ժամանակը՝ ժամերու, օրերու, ամիսներու, տարիներու անընդհատ յաջորդութիւն մըն է. եւ աս ժամերուն, օրերուն, ամիսներուն, տարիներուն բովանդակութիւնը՝ կը կացուցանէ մարդուն կեանքը: Ուրեմն ժամանակն ու կեանքը մի եւ նոյն բանն է, եւ երբ որ մարդս ժամանակին մէկ մասը կը կորսնցընէ, իր կենացը մէկ մասը կորսնցուցած կ'ըլլայ: Ասոր համար ան մարդը՝ որն որ իր տարիներն

ամօթալից ծուլութեան եւ դատարկութեան մէջ
 կ'անցընէ, չիկրնար ըսուիլ որ մարդկային կեանք վա-
 րէ, հապա միայն անասնոց պէս կ'ապրի կամ անիոց
 պէս կ'աճի: Ով որ ժամանակն երբեմն աղէկ կը
 գործածէ, երբեմն կը կորսընցընէ կամ գէշ կը գործ-
 ածէ, կենացը մինակ մէկ մասն ըստ պատշաճի ա-
 պրած կ'ըլլայ: Միայն իր բոլոր ժամանակն օգտակար
 եղանակաւ գործածողն է որ կատարեալ կը վայելէ
 իր կեանքը: Տիտոս ինքնակալը՝ երբ որ իրիկունը բո-
 լոր օրուան վրայ մտածելով կը տեսնէր որ նոյն օ-
 րուան մէջ մէկու մը բարիք չէ ըրած, տրտմութեամբ
 ու ցաւով կ'ըսէր. Օր մը կորսընցուցի: Դուն ալ, սի-
 րելիս, հիմակուրնէ աս կարեւոր ճշմարտութիւնը
 մտքիդ մէջ հաստատելով՝ ամէն իրիկուն բոլոր օրուան
 ամէն մէկ ժամերն աչքիդ առջեւը բեր: Բարէ,
 որչափ պարտաւ ժամեր կը գտնես, որչափ կոր-
 սուած ժամանակ առջեւդ կ'ելլէ: Ան պարտաւ ան-
 ցուած ժամերն, ան կորսուած ժամանակն իբրեւ
 թէ քու գոյութենէդ, կեանքէդ պակսած մասունք-
 ներ են, գողցուած անդին մարդրիտներ են, որոնց
 կորուստն այնչափ աւելի մեծ ցաւոց արժանի է, որ-
 չափ որ աննորոգելի է, տեղը չիկրնար լեցուիլ: Ահա,
 իմ տղայութեանս ժամանակը, վայ, իմ երիտասար-
 դութեանս ատենը, զքեզ անմտութեամբ կորսըն-
 ցուցի, կը կանչէր հին իմաստուններէն մէկը. իբրեւ
 անօգուտ ու փուճ բան մը՝ զքեզ ձեռքէ հանեցի,
 եւ հիմա մէյ մ'ալ գտնելն անկարելի է: Ջանա,
 սիրելի որդեակ, որ դուն ալ տարիքդ առնելէդ
 ետեւ նոյն ցաւը չունենաս, որն որ բոլորովին
 անօգուտ է: Նայէ որ օգտակար զբաղմունքներով
 օրերդ լիացընես ժամանակիդ աղէկ գործածու-
 թեամբը՝ որն որ կենաց մի միայն ճշմարիտ չափն է:

Անցեալ ժամանակ :

Հասարակօրէն կ'ըսուի թէ անցեալ ժամանակն եղած է, բայց հիմա չէ, չկայ: Ասիկա թէպէտ ըստ ինքեան ճշմարիտ է, բայց մէկ նկատմամբ կրնայ ըսուիլ որ սխալ խօսք է. որովհետեւ կորսընցընողին կողմանէ մտածելով՝ նոյն անցած ժամանակն ամենեւին եղած չէ, իսկ աղէկ գործածողին կողմանէ նայելով՝ դեռ կայ ու կը տեւէ, վասն զի նոյն ժամանակին մէջ ունեցած զբաղմունքին պտուղը կը մնայ եւ ինք զանիկա կը վայելէ: Ներկայ ժամանակին մէջ վայելած ուրախութիւննիս կամ կրած նեղութիւննիս, ինչպէս նաեւ դալու ժամանակուան մէջ մեղի սպասող հաճութիւնն ու տրտմութիւնը՝ բոլոր անցեալ ժամանակէն կախում ունին, անկից կը բխեն: Անցեալ ժամանակէն կախում ունի դատաւորի կամ իշխանի մը պատիւը կամ անարգութիւնը, զինուորի մը փառքը կամ նախատինքը, վաճառականի մը յաջողութիւնը կամ չաջողութիւնը, երկրագործին առատ հունձք ունենալը կամ սովու եւ կարօտութեան հանդիպիլը, ծերոյն մխիթարութիւնը կամ յուսահատութիւնը, երիտասարդին կրթութիւնը եւ ուսած ըլլալը կամ անկիրթ ու տգէտ գտնուիլը, մէկ խօսքով՝ ամենուն երջանիկ կամ դժբախտ ըլլալը. այս ինքն թէ՛ դատաւորն ու իշխանը, զինուորը, երկրագործը, ծերն ու պատանին եւ առհասարակ ամէն մարդ հիմա եւ դալու ժամանակին մէջ ան կ'ունենայ՝ ինչ որ անցեալ ժամանակին մէջ պատրաստեց: Երբ որ մէկ կողմանէ աշխատասէր մեղուն եւ գործօն մըջիւնն՝ իրենց ժրջան աշխատութեան պտուղը կը վայելեն, ամառը՝ անխոնջութեամբ մթերած պաշարով բոլոր ձմեռը կը սնանին, մէկալ կողմանէ ծոյլ ձիաստայն եւ ամառն երգելով ու պարապ անցընող ճեպիւն՝

անօթութեան ու սովու մէջ կը մնան։ Ուսման ժամանակը փութաջանութեամբ եւ եռանդեամբ միտքն օգտակար գիտութիւններով զարդարող, պզտիկութեան ատեն մոլութիւններուն արմատը խլելու եւ առաքինութիւն ստանալու ետեւէ ինկող պատանին՝ միշտ ամենուն սիրելի կ'ըլլայ, երջանիկ կեանք կ'անցընէ. ուր որ նոյն ժամանակը ծուլութեամբ ու թեթեւամտութեամբ կորսնցընողը, մոլութեանց դէմ չպատերազմողն՝ ամենէն կ'արհամարհուի եւ բոլոր կեանքը դժբախտութեան մէջ կ'անցընէ։ Ասիկա խիստ արդար բան է. վասն զի մարդս՝ ան միայն կը հնձէ ինչ որ սերմանեց։ Թէ որ ժամանակին ընդարձակ դաշտին մէջ դատարկութեան եւ անփութութեան ամուլ ու անբեր մանաւանդ թէ միասակար սերմունքը կը սերմանես նէ, ինչպէս կրնաս ուրիշ բան հնձելու ակնկալութիւն ունենալ՝ բայց եթէ անոնց դառն պտուղները՝ որ են տգիտութիւն եւ ամէն տեսակ մոլութիւն։ Ուստի ջանա որ երիտասարդութեանդ ատենը ժիր ժողովես, որպէս զի բոլոր կենացդ համար պաշար ունենաս, եւ անցած ժամանակիդ վրայ չցաւիս։

ԽԵԼ.

Ներկայ ժամանակ։

Անցեալ ժամանակն ալ ձեռքդ չէ, սիրելիս, դալու ժամանակն ալ գուցէ ամենեւին ձեռքդ անցնելիք չունի։ Միայն ներկայ ժամանակն է՝ որ բոլորովին ձեռքդ կը գտնուի, որուն վրայ իշխանութիւն ունիս եւ ուզածիդ պէս կրնաս գործածել. ուստի եւ միայն ներկայ ժամանակն է իրական ու օգտակար ժամանակ։ Որպէս զի կարող ըլլաս նոյնն ըստ պատշաճի գործածել՝ ամէն մէկ հանգամանքներուն աղէկ միտ դիր։ Ներկայ ժամանակը բոլորական բան մըն է, որն որ միշտ անցնելու վրայ է. թէ որ կ'ուզենք նոյնը

վայելել՝ պէտք է որ իրեն պէս գործունեայ ու ժիր
 ըլլանք: Իր ընթացքը՝ խոյացած թռչնոյ մը, սլա-
 ցեալ նետի մը, կայծակի մը ընթացքէն աւելի
 շուտ է, եւ միայն մտօք կրնայ ըմբռնուիլ: Տեւողու-
 թիւնը շատ կարճ է. շոգի մըն է՝ որ կը լուծուի,
 ստուեր մըն է՝ որ կը փարատի. ըսպէ մը ուրիշ բո-
 պէի մը կը յաջորդէ, եւ ինք երրորդի մը տեղի կու-
 տայ: Նորէն դառնալն անկարելի է. նայէ ժամացոյցդ,
 սլաքը միշտ յառաջ կ'երթայ, եւ երբեք ետ չիդառ-
 նար: Ահաւասիկ ժամանակին ստոյգ պատկերը: Սա-
 կայն աս արագընթաց եւ կարճատեւ ժամանակը՝
 նաեւ ուզելու ալ ըլլանք, ամբողջ չենք կրնար գործա-
 ծել: Բնութեան անթիւ անհամար կարօտութիւն-
 ներն աս անգին ժամանակին մեծ մասը ձեռքերնէս
 կ'առնեն. ժամանակներնուս երեքին մէկը՝ քունը կը
 յափշտակէ. մարմիններնուս տարուելու հոգը, զբո-
 սանքի եւ հանգչելու հարկը, ընկերութեան ու քա-
 ղաքավարութեան պարտքերն ալ երեքին մէկը մեղ-
 մէ կը գողնան: Թէ որ ասոր վըայ աւելցնենք
 տղայութեան ատեն անցուցած պարապ ժամանակնիս
 ծերութեան ատեն անգործ կենալու ստիպուած
 ատեննիս, հիւանդութեանց եւ ուրիշ հազարումէկ
 պատահարներու յափշտակած ժամանակը, ինչ կը
 մնայ ձեռուրնիս՝ մտքերնիս օգտակար ծանօթութիւն-
 ներով ու սրտերնիս գեղեցիկ առաքինութիւններով
 զարդարելու, եւ մեր վիճակին մէջ՝ ազգի ու հայ-
 րենեաց օգտակար ըլլալու համար հարկաւոր եղած
 գործքերը կատարելու: Ստուգիւ շատ քիչ եւ գրե-
 թէ ոչինչ բան: Ինչպիսի՜ խենթութիւն է ուրեմն
 աս անգին ժամանակին փոքր մասունքներն ալ աղէկ
 ու օգտակար կերպով գործածելու չջանալ: Այս ա-
 մենայն գիտնալով՝ ինչպէս կրնանք ժամանակին ամե-
 նափոքր մասն ալ պարապ անցընել:

ԽԲ.

Գալու խաճանակ :

Եւ տա անդամ գործք մը չկատարելուդ, աս կամ ան պարտքիդ մէջ զանցառութիւն ընելուդ համար յանդիմանուած ատենդ՝ պատասխան կու տաս թէ ուրիշ անգամ, վաղը տեղը կը լեցընեմ, նոյն գործքը կը գործեմ, եւ ասով կ'ուզես իբրեւ թէ կերպով մը ինք զինքդ ջատագովել: Բայց աս ջատագովութիւնը բաւական չէ. վասն զի նախ յանցանքդ կամ զանցառութիւնդ ստոյգ է, իսկ ան ուրիշ անգամ, վաղը ըսածդ՝ տարակուսական է, չես գիտեր որ ան ուրիշ անգամ ան վաղը ձեռքդ պիտ'որ անցնի, թէ չէ. եւ ստոյգն ու տարակուսականն իրարու հաւասար բան չեն: Ասիկա անոր կը նմանի՝ որ մէկը դեռ չստացած ստակը, դեռ չընդունած եկամուտքը գործածէ. որուն ետեւէն ստուգիւ կործանում կու գայ: Սակայն ենթադրենք թէ ան ակնկալած վաղուի օրդ իրօք ալ ձեռքդ անցնի. արդեօք նոյն օրը՝ այսօրուան պարտքդ հատուցանելու բաւական է: Չէ. ինչու որ ամէն օր իր առանձին պարտքն ունի, եւ հաղիւ թէ բաւական է նոյն պարտքը կատարելու. ուստի կամ պէտք է որ վաղը այսօրուան պարտքը կատարելու համար՝ բուն իր յատուկ պարտքը թող տրուի, եւ կամ իր սեպհական պարտքը կատարելու համար՝ այսօրուան պարտքը մէկգի ձգուի: Ամէն բոպէ իր պարտքն ունի, ամէն հասակ իր պարտաւորութիւններն, որոնք իրարմէ տարբեր են եւ մէկը մէկալին տեղը չիկրնար լեցընել: Ուստի օրուան մը պարտաւորութիւնն ուրիշ օրուան ձգելը՝ նոյն պարտաւորութեան մէջ պակսիւ ըսել է: Երկրագործ մը ամառուան վերջը սերմանելու ըլլար՝ որ ձմեռը հնձէ, սերմն ու աշխատութիւնը կը կորսնցընէ: Բնութեան ընթացքին միտ դիր. միշտ ցորեկը գի-

շերուան կը յաջորդէ, գիշերն ալ ցորեկուան. ոչ գիշերը ցորեկ կ'ըլլայ, ոչ ալ ցորեկը գիշեր: Մեր զբաղմունքներն ու գործքերն ալ պէտք է որ այսպէս կարգաւորեալ ըլլան ու որոշ ժամանակի մէջ կատարուին: Թէ որ այսպէս վարուելու ըլլանք, տղայու թեան ատեն՝ մեր պատանեկութեան համար գործած կ'ըլլանք, պատանեկութեան ատեն՝ մեր կատարեալ այր եղած ատենին համար, այր կատարեալ եղած ատեննիս ալ՝ ծերութեան համար, որն որ խաղաղ եւ երջանիկ կ'ըլլայ. եւ միանգամայն աս կեանքերնիս եւ բոլոր ժամանակնիս ատանկ լի եւ կարգաւորեալ ըլլալով՝ պատրաստուած կ'ըլլանք հանդերձեալ կենաց:

Խօսք.

Աշխատութիւն եւ ըբողոս:

Երեկ հանգչեցար, զբօսանք ըրիր, սիրելիս, այսօր պէտք է որ փութով ու սիրով քու սովորական զբաղմունքներդ ձեռք առնես: Մարդս աշխատելու գործելու համար ստեղծուած է, ինչպէս թռչունը՝ թռչելու համար: Ամէն ազգ կամ ընկերութիւն մեծ մարմին մըն է, որն որ միայն իր բոլոր անդամներուն գործունեկութեամբն հաստատուն կրնայ մնալ ու յառաջանալ: Ամէն մարդ պէտք է որ իր աշխատութեամբն հասարակաց կարօտութեան օգնէ. եւ հասարակաց բարիքը վայելելու միայն անիկա իրաւունք ունի, որն որ իր ձեռքէն եկածին չափ հասարակաց պիտոյից նպաստամատոյց կ'ըլլայ: Ով որ չի գործեր, չ'աշխատիր, եւ ոչ իսկ կերակուր ուտելու արժանի է: Աշխատութիւնը՝ բեռ մի սեպեր. աշխատիլը՝ բեռ ու անպատուութիւն մը չըլլայէն զատ՝ մարդուս երջանկութեան ամենէն մեծ միջոցն է: Ի՞նչ աստիճանի մարդ կ'ուզես նէ՝ եղիր, խելացի մարդիկներուն համարումն ստանալու յոյս մ'ունենար, թէ որ օրերդ

անգործութեան մէջ կ'անցընէս։ Ուրիշներէն պատիւ
ընդունելու, համարման արժանի ըլլալու համար՝
պէտք է որ մարդ իր բնական ձիւրքերն հայրենեացը
կամ ազգին օգտին համար գործածէ, որուն հար-
կաւոր է աշխատութիւն։ Ասկից զատ՝ մարդն առան-
ձին առնելով ալ եւ չէ թէ իբրեւ ընկերութեան
անդամ՝ միայն աշխատելով կրնայ երջանիկ ըլլալ.
ձանձրութիւնն՝ որն որ մեր ամենամեծ թշնամիներէն
մէկն է եւ բախտին բարձրագոյն աստիճանին մէջ
գտնուած ատեննիս ալ՝ զմեզ դժբախտ կ'ընէ, միայն
անգործ ու դատարկ անձինքը կը նեղէ. եւ կրնայ
ըսուիլ որ աշխարհքիս մէջ պատահած չարիքնե-
րուն մեծ մասն ասոնք կը գործեն։ Ի՛նչ ամօթալի
բան է, որ մարդս՝ աշխարհքիս վրայ եղող ամէն
արարածներուն թագաւորն ու տէրը՝ բոլոր կեանքը
կամ կեանքին մեծ մասն անարգ անգործութեան
մէջ անցընէ, ուր որ ուրիշ բոլոր արարածներն ան-
դադար իրենց որոշուած գործքը կը կատարեն։ Դա-
տարկ մարդը թէ իր անձին ծանրաբեռն է եւ թէ
ուրիշներուն վնասակար։ Անոր համար թէ որ ազգիդ
օգտակար ըլլալ, բոլոր զքեզ ճանչցողներուն, ամէն
խեղացի մարդիկներուն յարգն ու համարումն ստա-
նալ, եւ օրերդ երջանկութեամբ անցընել կ'ուզես
նէ՛ պէտք է որ պզտիկ հասակէդ աշխատելու եւ օգ-
տակար գործոց զբաղելու վարժիս։

Ուսումնական խորհուրդն ։

Թէ որ աշխատութիւնն ու զբաղումն ուրիշ օգուտ
մը չունենար՝ բայց եթէ զքեզ անարգական ան-
գործութենէ եւ վնասակար ձանձրութենէ ազատել,
մեծ բարիքի տեղ դնելու էիր. բայց ասկից զատ՝
ուրիշ մեծ վնասճան ու հետեւութիւն մ'ալ ունի։
Հատ անգամ գիտութեանց օգտին վրայ քեզի խօ-

ոսծ եմ. եւ միշտ ինծի այնպէս կ'երեւար որ խօս-
 քերս սիրով եւ հաճութեամբ մտիկ կ'ընէիր: Արդ՝
 հիմա աշխատութիւնն ու զբաղմունքը նկատենք ի-
 բրեւ գիտութիւն ստանալու միջոց: Ուսումն ու գի-
 տութիւնն ան ծառերուն կը նմանի՝ որոնց համար
 հիները կ'ըսէին թէ ոսկիէ պտուղներ կը բերեն: Ի-
 րօք ալ ուսմունքն՝ առջեւնիս այնպիսի դանձեր կը
 բանան, որոնք ոսկիէ շատ աւելի վեր ու ազնիւ են:
 Ստուգիւ ճշմարիտ ուսումը սրտերնիս կը շիտկէ,
 մտքերնիս կը զարգարէ, հոգինիս կը վսեմացընէ.
 մարդն հասարակ ուամկին կարգէն հանելով՝ ընկերու-
 թեան մէջ բարձր եւ պատուաւոր աստիճանի մէջ
 կը դնէ: Ամէն կարգի եւ աստիճանի եւ հասակի մէջ
 եղողներուն անանկ զուարճութիւններ կը շնորհէ, ո-
 րոնք խօսքով բացատրելն անկարելի է. եւ միայն
 անոնք կրնան իմանալ՝ որոնք իրօք կը փորձեն: Ու-
 սումն առաքինութեան հաւատարիմ՝ ընկերն ու պա-
 հապանն է, եւ զմեզ հոգւոյ հիւանդութիւններէն
 կ'ազատէ, մարդուն կենաց ընթացքին վրայ ծաղիկ-
 ներ կը ցանէ եւ նոյն իսկ իր դերեզմանն ալ կը զար-
 գարէ: Պատանի մը՝ ընկերութեան եւ հայրենեաց
 օգտին համաձայն՝ խելօք ու խոհեմութեամբ վարուե-
 լու համար՝ լուսոյ հարկաւորութիւն ունի. գիտու-
 թիւնն իր լուսաւոր ջահովն իրեն կ'առաջնորդէ:
 Ուսման ետեւէ իյնալով՝ այսօր մէկ տեղեկութիւն,
 վաղն ուրիշ մէկ տեղեկութիւն կը ստանայ. եւ քա-
 նի մը տարւան մէջ ձեռքն անանկ դանձ մը կ'ունե-
 նայ, որ ամենեւին մէկը չի կրնար յափշտակել, եւ
 նոյն դանձն՝ իր այր կատարեալ եղած ատեն՝ իրեն
 փառք ու պատիւ կը յաճախէ, եւ ծերութեան ա-
 տեն՝ իր զարդն ու մխիթարութիւնը կ'ըլլայ: Այս-
 պիսի մեծ բայց միանգամայն դժուարին գործքի մը
 մէջ ըստ պատշաճի յառաջ երթալու համար՝ օգնու-
 թեան կարօտութիւն ունիս. ահաւասիկ ես ձեռքէս

եկածը կ'ընեմ. բայց պէտք է զիտնաս որ իմ բոլոր հոգս ու փոյթս օգուտ մը չ'ունենար, թէ որ դուն ալ փութով ու եռանդեամբ ետեւէն չես իյնար:

ԿԵ.

Աշխատութեան մէջ հասարակութիւնն ու փոյն:

Շատ կ'ուրախանամ, սիրելիս, տեսնելով որ ուսման ու դիտութեան օգտին վրայ ըսածներուս համոզուելով՝ անոնց մէջ յառաջանալու փոյթ կ'ունենաս: Բայց մէկալ կողմանէ բնութիւնդ ճանչնալով՝ որ փոքր դժուարութենէ մը կը վհատիս եւ երկայն աշխատութենէ կը փախչիս, կը վախնամ որ չըլլայ թէ քիչ մը վերջը եռանդդ մարի. անոր համար պատշաճ կը սեպեմ հիմակուրնէ զբեզ զգուշացնել: Չեմ ուզեր ծածկել որ մտած ընթացքդ պատուով ու օգտիւ գլուխ հանելու համար՝ քաջութիւն ու հաստատութիւն պէտք է: Ոսկին մինչեւ հիմա երկրին տակը ծածկուած կը մնար, թէ որ ընչասօրութիւնն զմարդիկ չգրգէր որ ամէն դժուարութեանց յաղթելով անհնարին ու երկարատեւ աշխատութեամբ փորեն հանեն: Գիտութիւնն ալ անսպառելի ոսկեհանք մըն է. բայց գտնելու հանելու ձեռք բերելու համար՝ փութով ու հաստատութեամբ աշխատելու եւ դիմացն ելած դժուարութիւնները քաջութեամբ բանի տեղ չդնելու է: Ամէն բանի սկիզբը դժուարին ու ծանր է. բայց երկարատեւ ջանքն ու աշխատութիւնն՝ ամենայն ինչ կը յաղթէ. եւ հաստատութիւնը՝ միշտ յաջողութեամբ կը պսակի: Պէտք է որ աս յոյսն իսկզբան մեր եռանդը վառէ, որով եւ դժուարութիւններն արհամարհենք. անկից վերջը նոյն իսկ մեր դիմացն ելած դժուարութիւնները մեզի մեր զբաղմունքը սիրելի կ'ընեն: Երթալով սէրերնիս կ'աւելնայ, որով եւ ան դժուարին զբաղմունքները մեզի այնպէս քաղցր կու դան, որ շատ

անգամ ձեռքերնէս ձգելու համար բռնութիւն պէտք է բանեցընենք: Աս է հաստատութեան հասարակօրէն ունեցած հետեւութիւնը: Երբ որ առջեւ դժուարութիւն մը կ'ելլէ նէ, պէտք չէ որ վհատիս, հապա յաղթելու ջանա, փոյթդ աւելցուր, եւ վերջապէս կը յաղթես: Աս առաջին յաղթութիւնը զքեզ զօրացընելով՝ աւելի դիւրութեամբ ուրիշ յաղթութիւն մը կրնաս բնել, եւ կամաց կամաց ալ դժուարութենէ մը չես վախնար: Գիտութիւնը սքանչելի կղզի մըն է, որուն եղերքը դժուարամերձ ու ժայռերով լեցուն են, եւ մուտքը տխուր ու մութ. բայց երբ որ մարդ մէյ մը մէջը կը մտնէ, չիկրնար կամ չ'ուզեր դուրս ելլել: Ահաւասիկ նոյն սքանչելի կղզւոյն առջեւն են: Հիմա պիտի ջանաս որ մերձենաս ու մէջը մտնես: Բանն ան է որ փութով ու քաջութեամբ աս գործքին ձեռք զարնես ու հաստատութեամբ եւ յարատեւութեամբ յառաջ երթաս:

ՆՈՒ.

Դանդաղութիւն ու շտապութիւն:

Դանդաղութիւնն յառաջադիմութեան մեծ արդեւքներէն մէկն է: Դանդաղութեամբ մարդուն միտքը կը բթանայ, աշխատութիւնը դժուար կու դայ, երեւակայական զօրութիւնը կը տկարանայ, գաղափարները կը մթանան, եւ վերջապէս մտածելն անգամ մարդուն նեղութիւն կու տայ: Ստոյգ է դուն բնութեամբ աս պակսութիւնը չունիս. բայց մարդս սովորութեամբ ալ կրնայ նոյնն ստանալ: Շատ անգամ վրադ չափազանց երկարութիւններ կը տեսնեմ, որոնք զքեզ նոյն պակսութեան կրնան տանիլ: Ուսմանդ ալ այնպէս զբաղէ, ինչպէս որ խաղիդ կը զբաղիս: Հանգստեանդ ատեն, խաղացած ժամանակդ ի՛նչպէս աշխուժութեամբ ու արթնութեամբ կը վարուիս. նոյն աշխուժութիւնն ու արթնութիւնն

ուրիշ զբաղմունքներուդ մէջն ալ ունեցիր: Բայց միանգամայն զգուշացիր որ դանդաղութեան հակառակ պակսութեան այս ինքն՝ շուտափութութեան մէջ ալ չիյնաս. թէ կրային եւ թէ նապաստակին ընթացքն անկարգ է եւ երկուքէն ալ զգուշանալու է: Յաջողութիւնը՝ հանդարտ մտածութեան պտուղ է. եւ անխորհուրդ շուտափութութիւնն ամէն բան վեր ի վերոյ ընել տալով՝ ասոր արգելք կ'ըլլայ: Մարդս՝ միայն միօրինակ աղէկ ընելու ջանալով՝ կրունայ կատարելագործուիլ, եւ աղէկ ընել ջանալու համար՝ պէտք է ամէն բանի միտ դնել, որն որ շուտափոյթն ու անխորհուրդ վարուողը չիկրնար ընել: Աս պակսութիւնը վրադ շատ անգամ կը տեսնուի. եւ կրնամ ըսել որ սխալմանցդ մեծ մասն ասկից կը ծագի: Մտադիր եղիր եւ չափով աճապարէ. դանդաղութեան ու շուտափութութեան մէջ միջին ճամբան բռնէ. մտածող եղիր՝ առանց դանդաղութեան, եւ աշխոյժ՝ առանց շուտափութութեան: Ամէն բան ժամանակին ըրէ, բայց չափէ դուրս մ'աճապարեր. երբ որ մարդ շատ կ'աճապարէ, երբեք վախճանին չիհասնիր:

ԾԳ.

Գիբէ եւ ընթերցում:

Աս առտու պարտեզը պտտելու ատենդ՝ ձեռքդ գիւրք մ'առած կարդալդ տեսնելով՝ շատ ուրախացայ: Թէ որ այսպէս հաճութեամբ ու սիրով կը կարդաս, ստուգիւ խիստ մեծ շահ կ'ունենաս եւ շատ վնասներէ զերծ կ'ըլլաս: Մարդս առանց գրոց եւ առանց ընթերցման՝ միայն իր բնական լուսոյն, իր սեպհական մտաց առաջնորդութիւնն ունի. ասոր հակառակ գիւրք կարդալով՝ իմաստնոց լուսաւորութեան, փորձառութեան հաղորդ կ'ըլլայ, անոնցմով կ'առաջնորդուի: Ընթերցումը միտքը կը զարդարէ,

աղէկ եւ ըստ կարգի մտածել կը սորվեցընէ, դասաստանը կ'ուղղէ եւ բարքը կը կարգաւորէ կը բարակցընէ: Աղէկ գիրքն ազնիւ ու անսպառ հանք մըն է. ամէն մարդ ուզածին չափ կրնայ անկից առնուլ եւ երբեք մէջէն բան մը չխափսիսիր. ամէն մարդ անով կը հարստնայ, եւ գանձը միշտ մի եւ նոյն կը մնայ: Աղէկ գիրքն արեգական կը նմանի, որ իր ջերմութիւնն ու լուսաւորութիւնը բոլոր աշխարհքիս կը հաղորդէ, եւ իր ճառագայթից ո՛չ ջերմութիւնն ո՛չ ալ լուսաւորութիւնը կը նուաղի: Գիրք գրողներն օգտակար ճշմարտութիւններ սերմանած պատրաստած են, եւ մենք առանց աշխատելու կրնանք հնձել ու վայելել: Հիմակուան ատեն աս հունձքը շատ առատ է. փութա քեզի պաշար ժողովէ եւ հնձելէն մի դադրիր: — Բայց աս ալ դիտնալու ես որ ամէն գիրք նոյն չէ. գրող մէջ նաեւ գէշն ու վնասակարն ալ կայ: Մարդս իր չարութեամբն ամէն բան կ'ապականէ. գիրք գրելու բարձր պաշտօնը՝ միայն առաքինութեան ձեռքով պէտք էր ի դորձ գրուիլ. բայց դժբախտութեամբ մոլութիւնը մէջը խառնուելով՝ նոյնը չարաշար կը դործածէ: Թէ որ աղէկ գիրքը գանձ է, գէշն ալ թոյն է. առջինները զմեզ բարեգոյն, իմաստնագոյն կ'ընեն, վերջինները կ'ապականեն եւ մարդուս խելքը մթութեամբ ու մոլորութեամբ կը պաշարեն: Անոր համար տասնի գէշ, կրօնի, բարուց, օրինաց դէմ գրուած գրքերէն պէտք է որ խիստ զգուշանաս, երբեք ձեռք չդպցընես. ապա թէ ո՛չ բոլոր կենացդ մէջ գէշ ընթերցմանց վնասակար հետեւութիւնները կը զգաս:

ԾԱԿ.

Ընթերցողին օգուտ հասնել:

Պարզ կարգալը մարդուս մեծ օգուտ մը չ'ըներ. հապա կարգացածը մտքին մէջ պահելը: Անոր համար պէտք չէ այնչափ շատ կարգալու նայիլ, որչափ աղէկ կարգալու: Զգուշացիր որ ան երիտասարդներէն չըլլաս, որոնք շատ բան կարգալու բաղձանքով՝ շուտ շուտ ու առանց բաւական մտադրութեան կը կարգան. ամէն բան սորվիլ ուզելով՝ ամենայն ինչ կարգալ կ'ուզեն, եւ աս վախճանին հասնելու համար՝ այնչափ շուտափութութեամբ կը կարգան՝ որ բան մ'ալ չեն սորվիր, կամ խիստ քիչ բան կը սորվին: Ասանկ ընթերցուածը՝ մէկէն եկող անցնող տեղատարափի կը նմանի, որն որ երկրին մեծ օգուտ մը չ'ընէլէն զատ՝ շատ անգամ վնաս ալ կուտայ: Նայէ որ կամաց ու մտադրութեամբ կարգաս, եւ առանց հասկընալու բան մ'անցըներ. մի եւ նոյն բանն երկու երեք անգամ կարգաս, մանաւանդ երբ որ կարգացածդ առջի անգամ մտքիդ վրայ ազդեցութիւն կ'ընէ: Որպէս զի կարգացածդ մտքիդ մէջ հաստատուն մնայ, քիչ մը տեղ կարգալէդ ետեւ՝ քեզմէ քաղուած ըրէ, մտքիդ մէջ յիշատակէ. ասով աւելի մտադրութեամբ կարգալու կը վարժիս: Աղէկ է նաեւ երբեմն երբեմն կարգացածիդ գլխաւոր նիւթերը կամ համառօտութիւնը գրի անցընել. աս կերպով շատ մեծ օգուտ կը տեսնես: Մարդս գրած բանը դժուարաւ կը մոռնայ: Ասկից ալ զատ՝ ասով կամաց կամաց կը վարժիս դաղափարներդ աղէկ դասաւորել, կարգաւորեալ կերպով գրել եւ աղէկ ոճ կը ստանաս: Միանգամայն՝ կարգացած ատենդ եւ ընթերցումը լմընալէն ետեւ՝ վրան խորհրդածութիւն ըրէ: Ասանկ որ կարգաս՝ ամէն ընթերցումէդ մեծ օգուտ կը քաղես:

ԿԵՆ.

Մայրենի լեզու :

Ամէն ուսմանց հիմը, գիտութիւն սորվելու միակ միջոցը՝ լեզուագիտութիւնն է. եւ որպէս զի լեզուագիտութիւնը թէ կարգաւորեալ եւ թէ գիւրին ըլլայ, պէտք է որ մայրենի լեզուն սկսի, կամ թէ ամէն ուրիշ լեզուներէն յառաջ մայրենի լեզուն սորվուի: Անոր համար շատ կ'ուրախանամ, սիրելիս, քու մայրենի լեզուդ աղէկ սորվելու եւ մաքուր ու անխառն խօսելու փոյթ ընելդ տեսնելով. մանաւանդ անոր վրայ աւելի մեծ ուրախութիւն կ'ունենամ որ նոյն փոյթն ու եռանդը նաեւ պղտիկ եղբորդ ալ հաղորդելու կը ջանաս: Լեզուն ազգայնութեան առաջին ու գլխաւոր նշանն է, լեզուն շատ անգամ միակ կապն է որ ազգայիններն իրարու հետ կը կապէ. անոր համար ալ կրնայ ըսուիլ որ մայրենի լեզուն չգիտցողը՝ գրեթէ իր ազգայնութենէն հրաժարած, իր ազգէն օտարացած է: Այնպէս բնական ու պատշաճական բան է աս լեզուն սորվելը, որ ամէն ազգ՝ որչափ որ ալ իր լեզուն խժական, աղքատ, չմշակուած ըլլայ, միշտ նոյնը կը սորվի. ուրեմն՝ որչափ անպատշաճ բան կ'ըլլայ, թէ որ մէկն աղնիւ, հարուստ, հին ու մշակեալ լեզու ունենայ եւ չուզէ սորվիլ: Բայց մայրենի լեզուն սորվին օգտակար ու պատշաճական ըլլալէն զատ՝ միանգամայն պարտք ալ է. շատ անգամ քեզի զրուցած եմ որ ամէն մարդ իր հայրենեացն ու ազգին ծառայելու, անոր յառաջադիմութեան օգնելու պարտականութիւն ունի. բայց աս իր պարտքը չեկրնար աղէկ կատարել՝ թէ որ իր լեզուն չգիտեր. անոր համար գրեթէ այնչափ է մայրենի լեզուն սորվելու պարտքը՝ որչափ է հայրենեաց ծառայելու պարտականութիւնը: Աս պատճառաւ կրը-

Թեալ աղգաց մէջ մեծ ամօթ կը սեպուի թէ որ
մէկն իր լեզուն, չի գիտեր. եւ շատ անգամ կը պա-
տահի որ ընկերութեանց մէջ՝ մայրենի լեզուն տե-
ղեակ չըլլողին երեսը վար կ'առնեն: Բայց թէ որ իր
լեզուն ընտրովին անտեղեակ ըլլալն ամօթ է, նոյնն
աղէկ չգիտնալն ու մաքուր չխօսիլն ալ՝ անկրթու-
թեան կամ կիսկատար կրթութեան նշան է: Մար-
դիկ շատ անգամ տղու մը կրթութեան տատիճանն՝
իր խօսակցութենէն կը չափեն. եւ լեզուի մաքրու-
թիւնն՝ աղէկ խօսակցութեան մէկ էական մասն է:

Ծ.Պ.

Ընկերութիւն:

Որչափ որ հասակդ կ'առնես, կը մեծնաս, այնչափ
ալ նոր նոր պարտականութիւններ կ'առնենաս կա-
տարելու, որովհետեւ զանազան նոր պարագաներու
մէջ կը գտնուիս, որոնց մէջ ըստ պատշաճի վա-
րուելու համար՝ անանկ բաներու միտ պիտի դնես
եւ անանկ զգուշութիւններ պիտ'որ ընես, որոնք
պղտիկութեանդ ատեն քեզի համար աւելորդ կը սե-
պուէին: Քանի մը ժամանակէ վեր պատուական հայրդ-
ինծի յանձնած էր որ երբ որ պատշաճ համարիմ նէ՝
իրեն իմացընեմ որ դքեղ երբեմն երբեմն ընկերու-
թիւններու տանի: Հիմա քեզի սիրով հրաման կու
տամ որ իր հետն երթաս, գիտնալով որ ինք միայն
այնպիսի մարդիկներու ընկերութեանց մէջ կը մտնէ,
որոնք թէ բարեկիրթ են եւ թէ գիտուն, որով ի-
րենց տեսութիւնն ու խօսակցութիւնը քեզի ամե-
նեւին փաստակարութիւն մը չունենալէն զատ՝ մեծա-
պէս օգտակար են, եւ մէջերնին չէ թէ միայն ժա-
մանակդ ուրախութեամբ ու հաճութեամբ կրնաս ան-
ցընել ու օրուան զբաղմունքէդ եւ ուսմունքէդ հանդ-
չիլ, հապա նաեւ քու վիճակիդ յարմար շատ բաներ
կրնաս սորվիլ: Բայց որպէս զի պատիւ ըլլաս ծնո-

զացդ, եւ հօրդ բարեկամներուն համարումն ստանաս
 պէտք է որ մեծ զգուշութեամբ վարուիս: Զըլայ որ
 նմանիս անկիրթ տղոց, որոնք բնկերութեանց մէջ
 գտնուած ատեննին՝ իրենց խօսքերովն ու ազազակ-
 ներովն ուրիշները կը ձանձրացընեն եւ դլուխնին կը
 ցաւցընեն: Պատանւոյ մը ամենամեծ զարդն համե-
 տութիւնն ու լռութիւնն է: Ընկերութեանց մէջ
 մտած ատենդ՝ նայէ որ աւելի լռես քան թէ խօ-
 սիս, ասանկ առիթներու մէջ լռելով կամ քիչ խօ-
 սելով երկու օգուտ կ'ունենաս, մէյ մ'որ անպատ-
 շաճ բան ըսելու վտանգէն զերծ կ'ըլլաս, եւ երկրորդ
 որ ուրիշներուն խօսած օգտակար ու շահաւոր խօս-
 քերը կրնաս մտիկ ընել, եւ ասով կը սորվիս ատե-
 նին դուն ալ ըստ պատշաճի խօսիլ: Միտ դիր որ
 ուրիշներն եւ մանաւանդ ամենէն աւելի պատուաւոր
 ու յարգելի անձինքն ինչպէս կը վարուին, անոնց
 խօսքերը մտքիդ մէջ ազէկ տպաւորէ: Երբեք բանի
 մը վրայ կարծիքդ մի զրուցեր, մանաւանդ վճիռ կամ
 որոշում տալով խօսելէն զգուշացիր, աւելի ուրիշ-
 ներուն կարծեացը միտ դիր, եւ անոնց կարծիքը
 նախապատիւ համարէ՝ որոնք չափաւորութեամբ ու
 երկիւղածութեամբ կը խօսին: Երբ որ քեզի խօսք
 մ'ըսելու կամ բան մը հարցընելու ըլլան, պարկեշ-
 տութեամբ ու համառօտ կերպով պատասխան տուր:
 Մասնաւոր մտադրութիւն եւ զգուշութիւն ըրէ որ
 ամենեւին ուրիշին անունն ու պատիւն աւրելու խօսք
 չընես, եւ կատակի մէջ չափը չանցընես: Աս երկու
 նիւթերուն վրայ ուրիշ անգամ կը խօսիմ:

ԿԻՆ.

Անուն է պատիւ :

Քարի անունն ու պատիւը կեանքէն աւելի պատուական է . մինակ մէկ խօսք մը, մէկ բառ մը կըրնայ ուրիշին անունն ու համբաւն աւրել . եւ մէյ մը մէկուն պատուոյն եղած վնասը գրեթէ աննորոգելի է : Թէ որ աս երեք բանը միշտ աչքիդ առջեւն ունենաս նէ, ուրիշներուն վրայ խօսած ատենդ՝ զգուշաւոր կ'ըլլաս, եւ երբեք բերնէդ անոնց անունն աւրելու խօսք մը չես հաներ : Ուրիշին վրայ ինչ բարիք կրնաս նէ՝ զրուցէ, իսկ չարիք՝ ոչ երբեք . չարախօսը կամ աւելի ճիշդ խօսելու համար՝ չարախօսութիւնն ատէ, եւ երբեք մի հաւատար : Ուրիշին վրայ զրցուած չարիքը՝ որչափ որ ալ ճշմարիտ երեւայ, որչափ որ ալ պատճառ ունենաս հաւատալու, միշտ աւելի ապահով է՝ դոնէ տարակուսիլն ու մէկէն ստոյգ չտեպելը : Ա'ուզե՞ս որ բացականերուն վրայ վնասակար խօսք մը չխօսիս, վրանին միայն ան զրուցէ՝ ինչ որ կը զրուցէիր՝ թէ որ իրենք ներկայ ըլլային եւ զքեզ լսէին : Թէ որ աս կանոնին մէջ կը պակսիս նէ՝ միշտ կը տեսնես որ սխալեր ես . իսկ թէ որ հաստատուն պահելու ըլլաս, ո՛չ դուն ինք զինքդ աս նիւթիս մէջ յանդիմանելու առիթ կ'ունենաս, եւ ո՛չ ալ ուրիշներէն յանդիմանութիւն ընդունելու վախ ու վտանգ : Ինչո՞ւ ուրիշներուն վրայ գէշ պիտի խօսիս : Դուն ալ պակսութիւն չունի՞ս մի : Ա'ուզե՞ս որ ուրիշներն անոնց վրայ խօսին, զանոնք հրատարակեն : Անշուշտ չէ : Ուրեմն ինչ որ չես ուզեր որ ուրիշը քեզի ընէ, դուն ալ ուրիշին մ'ըներ : Թէ որ կ'ուզես որ ուրիշները քու պակսութիւններդ բանի տեղ չդնեն, ներողամիտ ըլլան քեզի, դուն ալ ուրիշներուն ներողամիտ եղիր : Չարախօսներն ընկերութեանց թոյնն են եւ ամենէն կ'ան-

արգուին ու կը նախատուն: Աս նիւթիս մէջ ինչ-
պէս նաեւ ուրիշ ամէն նիւթերու մէջ ալ՝ չափն
անցնիլը շատ դիւրին է. բանն առջի քայլը չընելն է.
մարդ այսօր կէս անմտադրութեամբ կէս կատակով
ուրիշին վրայ խօսք մը կը նետէ. ետքը լսողներուն
ծիծաղէն ու ծափահարութենէն համարձակութիւն
առնելով եւ շատ անգամ նաեւ ստիպուելով՝ վրան
ուրիշ մէկ խօսք ալ կ'աւելցընէ. որով եւ ըսել
չուզածն ալ բերնէն կը փախչի ու չարիքը կ'ըլլայ:
Մտքիդ մէջ աղէկ հաստատէ աս ճշմարտութիւնը.
Ուրիշներուն պատիւն ու անունն աւրելն, եւ պա-
տուաւոր մարդ ըլլալը՝ մէկտեղ չեն կրնար ըլլալ:

ԾԻՆ.

Կատակ եւ Ժողրածու խօսք:

Կատակն ու ծաղրածու խօսքերն երբեմն ընկերու-
թիւնը կը ղուարճացընեն: Բայց աս նիւթիս մէջ
պատշաճ չափը պահելը խիստ դժուար ըլլալուն հա-
մար՝ շատ վտանգաւոր եւ զգուշանալու բան է:
Որպէս զի կատակը պատշաճական սեպուի, պէտք է
որ թեթեւ նիւթի վրայ եւ վեր ի վերոյ ըլլայ, ան-
մեղ ու մտացի. ուր որ եթէ ասոր հակառակ՝ ծանր
նիւթի մէջ եւ կամ ծանր կերպով, վշտացուցիչ ու
երկարատեւ ըլլայ նէ, պատշաճութեան սահմանէն
դուրս ելած կ'ըլլայ: Կատակն այնպէս ըլլալու է որ
ամենէն յառաջ եւ ամենէն ուսելի ծիծաղողը՝ բուն
կատակուողն ըլլայ: Գարձեալ պէտք է որ հաւասար
աստիճանի մարդկան մէջ ըլլայ, որոնք միանգամայն
իրարու ծանօթ մանաւանդ թէ՛ ընտանի ըլլալու են:
Կատակն օտարականներու հետ ըլլայ նէ՝ անքաղա-
քավարութիւն է, մեծերու հետ ըլլայ նէ՝ յարգու-
թեան պակսութիւն, իսկ պզտիկներու հետ՝ որոնք
չեն կրնար նոյն կերպով պատասխան տալ հապա
կը ստիպուին լռել ու համբերել՝ ցածութիւն է:

Մանաւանդ երիտասարդներու բերան կատակը շատ անպատշաճ է. եւ ընդհանրապէս աւելի աղէկ է այսպիսի վտանգաւոր նիւթէ մը բոլորովին հեռու կենալ, եւ երբ որ երբեմն հարկ ըլլայ նէ ընել, վերը դրուած ամէն պարագաներն յիշելու է: Ասիկա կատակ ընողին կողմանէ. իսկ կատակուած անձը բոլոր ճգամբ պիտի զգուշանայ որ ամենեւին սրտնեղութիւն կամ տհաճութիւն մը չցուցնէ: Ընկերութեան մէջ մտնողն, ընկերութեան ուրախութեան մասնակից եղողը՝ պէտք է որ միանգամայն անոր ծանրութիւնն ալ սիրով կրէ: Հասարակօրէն ամենեւին կատակ տանիլ չկրնալը եւ առանձինն՝ պատշաճ կերպով եղած կատակի մը բարկանայն ու անպատշաճ եղանակաւ պատասխան տալը մեծ անկրթութեան նշան է: Կատակով ըսուած խօսքը՝ կատակի պէս առնելու է, մանաւանդ թէ շատ անգամ խաղաղութիւնն ու ընկերութիւնը չաւրելու համար՝ նաեւ անպատշաճ ու չափն անցնող կատակն ալ երբեմն չհասկընալու զարնելով, երբեմն պարզապէս լուութեամբ մեր տհաճութիւնը յայտնելով՝ ընդունելու է: Ասանկ վարուիս նէ՝ ամենուն սիրելի կ'ըլլաս եւ ընկերութեան մէջ եղող խեղացի ու խոհեմ մարդիկներուն համարումը կը ստանաս, որոնք՝ եթէ հարկ ըլլայ նէ՝ քու պաշտպանութիւնդ իրենց վրայ կ'առնեն: Ուր որ եթէ անպատշաճ կատակողին անպատշաճագոյն կատակով դիմացն ելլես նէ՝ ամենուն առջեւը խայտառակ կ'ըլլաս ու համարումդ կը կորսնցնես:

Պարկեշտութիւն :

Պարկեշտութիւնն՝ որ ամէն հասակի եւ մանաւանդ պատանեկաց զարդն ու վայելութիւնն է, մաքուր ու ջինջ հայլի մը կը նմանի. թեթեւ շունչ մ'ալ վրան բիծ կ'ընէ ու պայծառութիւնը կորսնցընել կու տայ. բայց աս տարբերութեամբ՝ որ հայլին վրայի բիծը շուտով կրնայ ջնջուիլ եւ իր առջեւ պայծառութիւնը տրուիլ, իսկ պարկեշտութիւնը մէկ անգամ մը արատաւորելէն ետեւ՝ նորէն առջի պայծառութեան հասցնելը շատ դժուարին է, թէ որ անհնարին չէ նէ : Անոր համար յարգէ ամենայն եղանակաւ պարկեշտութիւնը, յարգէ խօսքով ու գործքով. երբեք բերնէդ անանկ բան մը չհանես՝ որն որ պարկեշտութեան դէմ ըլլայ, որն որ պարկեշտ լսելէք սիրով մտիկ չընեն : Երբեք քու հաւասարնեւրուդ եւ քեզմէ պզտիկներուն առջեւն անանկ խօսք մ'ըսեր, որն որ քեզմէ մեծերուն, պատուաւոր ու յարգելի անձանց առջեւ զրուցելու չէիր համարձակեր. եւ ինչ որ ուրիշներուն առջեւ ըսելն անպատշաճ է՝ նոյնին վրայ եւ ոչ մաքիդ մէջ խորհէ : Թէ որ աս նիւթիս մէջ մէկը քու առջեւդ պակսելու ըլլայ, քու լուծեամբդ եւ տհաճութեամբդ՝ անիկա չախորժելդ, անկից դարչիդ յայտնէ : Այսպէս վարուիլը՝ խօսողին աղէկ դաս մը կ'ըլլայ, իսկ լսողին՝ մեծ պատիւ կ'ընէ. եւ ուրիշ անգամ իր առջեւն անանկ անպատշաճ խօսքեր խօսելէն կը զգուշանան : Չըլլայ որ ասանկ խօսքերը թեթեւ ու անմիաս բանի մը տեղ դնես. հապա Առաքելոյն ըսածը միշտ աչքիդ առջեւն ըլլայ թէ Գէշ խօսքերն՝ աղէկ բարբերը կ'ապականեն : Այլ որ ասանկ խօսքեր կը զրուցէ՝ ոչ ինք զինքը կը յարգէ եւ ոչ զինքը լսողները : Գուն յառաջ ինք զինքդ յարգէ՝ բոլոր

անպարկեշտ խօսքերէն զգուշանալով եւ ընկերութեան մէջ երբեք ոչ գործքով ոչ խօսքով՝ պարկեշտութեան կանոններուն դէմ բան մը չընելով, ան ատեն ուրիշներն ալ ստուգիւ զբեղ կը յարգեն :

II.

Աստուծոյ Ժ :

Ընկերութեանց մէջ Աստուծոյ եւ կրօնի վրայ խօսք եղած ատեն՝ շատ զգուշաւոր պէտք է ըլլաս : Աստուծոյ անունը նուիրական է, իր բարութիւնն անսահման, մեծութիւնն անչափ, կատարելութիւններն անհաս : Մենք զինքը սիրելու եւ իրեն ծառայելու համար ստեղծուած ենք, չէ թէ իրեն խելք հասցընելու համար : Աս գիտնալով՝ թէ որ կ'ուզես Աստուծոյ վրայ խօսիլ՝ իր մեղի ունեցած սէրը, մեղի ըրած բարեբարութիւնները հռչակէ. իսկ ուրիշ տեսակ խօրին ու բարձր նիւթերու վրայ խօսելէն զգուշացիր : Միանգամայն միտ դիր թէ որո՞ւն առջեւը կը խօսիս. ամպարշտին առջեւն աս տեսակ նիւթերու վրայ խօսիլը խոհեմութիւն չէ, որովհետեւ անկից առիթ կրնայ առնել իր հայհոյութիւնները դուրս ժայթքելու : Աւելի եւս ետ կեցիր ասանկ մարդկան հետ վիճելէն. անոնք առիթ կը փնտռեն իրենց վնասակար թոյնը սփռելու, եւ մանաւանդ աւելի կ'ուզեն անփորձ երիտասարդներու հետ նոյն նիւթերուն վրայ խօսիլ, որոնք կամ իրենց չարութիւնը չիմանալով եւ կամ բերած խաբէական պատճառանքներնուն դէմ չկրնալով դնել ու պատասխան տալ, դիւրաւ անոնց լարած որոգայթին մէջ կ'իյնան : Աս կերպ ամպարիշտ խօսակցութիւններէն եւ պսպիսի անաստուած մարդիկներու ընկերութեանէն ձեռքէդ եկածին չափ պիտի փախչիս. եւ եթէ երբեք անանկ տեղ մը գտնուիս՝ ուր նոյնպիսի խօսքեր ըլլան եւ չկարենաս ձգել երթալ, քու հա-

սակիդ ամենէն աւելի վայլածն ան է՝ որ երեսիդ խոժուռութեամբն ու տրտմութեամբք ցուցնես թէ սրտանց նոյն խօսքերուն կը տհաճիս եւ ամենեւին չես ախորժեր։ Ի՛նչ առթիւ որ ըլլայ նէ՝ ասանկ ընկերութեանց մէջ հասարակօրէն աւելի աղէկ է Աստուծոյ վրայ յարգական լռութիւն մը պահել քան թէ խօսիլ։

ԱԱ.

Արօն ։

Արօնքն Աստուծոյ ծոցը ծնած եւ երկինքէն իջած է զմեզ կրթելու եւ լուսաւորելու համար։ Աստուծոյ ամենամեծ պարգեւն է, որն որ մեզի տրուած է աս աշխարհքիս մէջ մեր ընթացքին աղէկ առաջնորդելու եւ անդիի աշխարհք զմեզ մեր վախճանին հասցընելու համար։ Առանց կրօնի հոգինիս այնպէս կոյր կ'ըլլար, ինչպէս մարմիննիս կոյր կ'ըլլար՝ թէ որ աչք չունենայինք։ Արօնը կենաց ամէն դէպքերուն ու պարագաներուն մէջ մեր միակ առաջնորդն ու օգնականն է. յաջողութեան կամ բարեբախտութեան ատեն՝ զմեզ մեր չափուն մէջ կը պահէ եւ պատշաճէն դուրս բաներու ձեռք զարնել չիտար. չաջողութեան կամ դժբախտութեան ժամանակ՝ կը մխիթարէ եւ չիթողուր որ յուսահատութեան մէջ իյնանք։ Մեծերուն եւ իշխաններուն կը սորվեցընէ թէ իրենց հպատակներուն հետ ինչպէս պէտք են սիրով վարուիլ, զիրենք շնորհել, չափէն աւելի բան չպահանջել. պզտիկներուն եւ հպատակներուն կը սորվեցընէ որ իրենց մեծերուն հետ ինչպէս յարգութեամբ ու սիրով վարուելու, իրենց օրինաւոր հրամաններուն հպատակելու եւ իւրաքանչիւր իր աստիճանին համեմատ՝ անոնց օգնական ու դործակից ըլլալու են։ Ար սորվեցընէ որ ամէն մարդ իր ընկերներուն նկատմամբ ի՛նչ ճամբայ պիտի բռնէ։

եւ սկիզբ դնելով թէ Ինչ որ չենք ուզեր որ ուրիշը մեզի ընէ՝ մենք ալ ուրիշին չընենք, եւ Ինչ որ կ'ուզենք որ ուրիշը մեզի ընէ՝ մենք ալ նոյնն իրեն ընենք, եղբայրսիրութեան ամէն պարտքերը մեզի կը յայտնէ եւ բոլոր չարութեանց արմատները կը խլէ։ Արօնքն է որ շատ բարբարոս ու վայրենի ազգերն ընտանեցուց, կարգաւորեց, քաղաքականացուց. կրօնքն է որ գրեթէ բոլոր արուեստներուն ու գիտութիւններուն ծագման կամ պահպանութեան առիթ ու պատճառ եղաւ. կրօնքն է որ այնչափ ազգերը կործանմանէն կանգնեց եւ կամ թող չտուաւ որ կործանին ու ջնջուին։ Աերջապէս կրօնին ամէն բանն աստուածային ու մեծարելի է։ Բայց որովհետեւ կրօնքը մայր է առաքինութեանց եւ թշնամի մոլութեանց, անոր համար կը գտնուին մոլի մարդիկ՝ որոնք նոյն պատճառաւ կրօնը սիրելու եւ մեծարելու տեղ՝ կ'ատեն ու կ'անարգեն։ Արօնին լուսաւորութեան չկրնալով դիմանալ, կամ աչուրնին կը դոյնն որ չտեսնեն եւ կամ կ'ուզեն նոյն սքանչելի եւ աստուածային լոյսն ոչնչացընել։ Աենացդ ընթացքին մէջ դժբախտութեամբ շատ անգամ ասանկ անկրօն մարդիկնէրու պիտի պատահիս, որոնք նոյն անդիւտ գանձը ձեռքէդ յափշտակելու պիտի ջանան։ Զգուշացիր, սիրելի որդեակ. փախիր այնպիսիներու ընկերութենէն, մի վիճեր հետերնին. վասն զի իրենց խօսակցութեամբն ու կենակցութեամբը՝ ժանտաբեր հիւանդութիւննին դիւրաւ քեզի ալ կրնայ հաղորդուիլ։

Խաղ խաղալ:

Որովհետեւ դացած ընկերութիւններուդ մէջ երբեմն երբեմն խաղ կը խաղան, շատ անգամ քեզի ալ խաղալ հարկ պիտ'որ ըլլայ. վասն զի երբ որ ուրիշները եւ մանաւանդ քեզմէ մեծերը հրաւիրելու ըլլան նէ՛ գէ՛մ՝ դնելն անքաղաքավարութիւն եւ յարգութեան պակսութիւն է: Խաղը զուարճանալու եւ աշխատութենէն հանգչելու համար է. եւ ինչ որ զուարճանալու կամ հանգչելու կը ծառայէ՝ բաւական որ ամէն նկատմամբ անվնաս ու պատուաւոր ըլլայ եւ պտտշաճ չափը չանցնի, միշտ ներեալ մանաւանդ թէ օգտակար է: Միայն թէ խաղի մէջ երկու բանէ շատ զգուշանալու ես, այս ինքն՝ կիրքէ եւ շահախնդրութենէ: Խաղն իր սահմաններն ունի, իսկ կիրքն ամենեւին սահման չիճանչնար: Խաղը զուարճութիւն է, իսկ շահախնդրութիւնը նոյնն աշխատութեան կը դարձնէ: Խաղը մտքերնիս՝ իր դժուարին զբաղմունքներէն կը հանգչեցնէ եւ ետքը աւելի սիրով ու հաճութեամբ զբաղելու յարմար կ'ընէ. բայց երբ որ կիրքով ու շահախնդրութեամբ կը խաղացուի, ասոր հակառակ միտքը բոլոր ուրիշ օգտակար եւ հարկաւոր զբաղմունքներու անյարմար կ'ըլլայ եւ անոնցմէ ամենեւին համ չ'առնէր: Երբ որ մարդս զուարճութեան համար խաղալու տեղ՝ շահու համար կը խաղայ, ան ատեն խաղն իր վախճանէն հեռանալով՝ ապօրինաւոր առուտուր մը կ'ըլլայ: Երբ որ մէկը շահու համար կը խաղայ, ինք զինքը մեծամեծ կորուստներ ընելու եւ նոյն իսկ բոլորովին կործանելու վտանգի մէջ կը ձգէ: Ո՛րչափ հարուստ մարդիկ, ո՛րչափ հին ու երեւելի տներ աստեսակ խաղասիրութեամբ շարաշար կործանեցան: Ասկից ալ զատ՝ շահաստացութեան փափաքը՝ խա-

ղացողները խարդախութիւն ու նենգութիւն ընելու
կը տանի. եւ երբ որ պատուաւոր մէկն ալ ասանկ
մարդիկներու քով կը յաճախէ, կամաց կամաց անոնց
նմանելու կը սկսի: Անոր համար խաղը քեզի գործ-
մ'ըներ, եւ արտաքոյ կարգի փութով ու եռան-
դեամբ մի խաղար: Յաղթուիս կամ կորսընցընես նէ՝
մի տրամիր ու մ'այլայլիր: Մարդուս կըթուած, կիր-
քերուն յաղթած ըլլալը շատ անգամ խաղու մէջ
կը փորձուի:

ԿԳ.

Բարեկամ:

Սիրելի, մարդս բնութեամբ սիրող է, եւ միշտ
սրտին մէջ հակում մը կ'ունենայ, կարօտութիւն մը կը
զգայ ուրիշի մը հետ կապուելու: Սրտերնիս չիկրնար
անգործ, դատարկ կենալ: Բազմամբոխ ընկերութեանց,
սաստիկ զբաղմանց մէջ գտնուած ատենդ ալ՝ թէ
որ հաւատարիմ ու սրտակից բարեկամ մը չունիս
նէ, միշտ սիրտդ դատարկ է, ամէն ատեն, ամէն
տեղ բարեկամի մը կարօտութիւնը կը զգաս: Թէ որ
սիրտն ամենուն անընտրողութեամբ բանալը մնասա-
կար է նէ, մէկ բարեկամի մը բանալն ալ օգտակար
եւ շատ անգամ հարկաւոր է: Յաճախ կը պատահի
որ սրտերնուս մէջ ունեցած դաղտնիքնիս՝ լերան մը
պէս զմեզ կը ճնշէ. եւ երբ որ մեր վստահութիւնն
ունեցող բարեկամի մը սրտերնիս կը բանանք, ան-
միջապէս կը թեթեւանք, սիրովութիւն կը դառնենք:
Հաւատարիմ բարեկամի մը հետ՝ վշտերնիս ու նե-
ղութիւննիս աւելի դիւրութեամբ կրնանք տանիլ,
ուրախութիւննիս՝ աւելի կը մեծնայ: Միայն այսպի-
սի բարեկամն է որ կրնայ՝ առանց զմեզ վշտացընե-
լու՝ պակսութիւննիս առջեւնիս դնել: Կարծես թէ
բարեկամն աչուըններնէս կ'իմանայ մեր կարօտութիւնը,
եւ իրեն յայտնելու ամօթէն զմեզ կ'ազատէ: ԳԺՈՒԱ-

բութեան մէջ գտնուած եւ ընելիքնիս չգիտցած ատեննիս՝ ինք մեր խորհրդատուն կ'ըլլայ։ Տաղնապեցուցիչ գործքի մը մէջ գտնուած ժամանակնիս՝ ինք մեզմէ աւելի զմեզ նոյնէն ազատելու կը ջանայ։ Խեղճութեան ու աղքատութեան մէջ ինկած ատեննիս՝ բերանը բաց է զմեզ մխիթարելու համար, եւ քսակը՝ մեզի օգնելու համար։ Իրեն քովն եղած ատեննիս՝ կարծես թէ կրկին կը վայելենք մեր ժամանակին ամէն մէկ բոպէն, եւ իրմէ հեռու եղած ատեննիս՝ իր յիշատակաւ կը մխիթարուինք։

ԱՊ.

Ընդդէմ Քալէկաթի։

Այերջին անգամ ըսածներէս ինք իրմէ կրնաս իմանալ որ հաւատարիմ բարեկամը մեծ դանձ է. բայց պէտք է գիտնաս որ տասնի բարեկամ գտնելը դիւրին բան չէ։ Բարեկամի անուէնէն շատ բան չկայ աշխարհքիս մէջ, բայց իրական բարեկամէն աւելի դոյզնագիւտ բան ալ չկայ։ Անոր համար ամենայն նկատմամբ բարեկամի ընտրութիւնը մեծ ու երեւելի գործք մըն է։ Եւ ասիկա կ'ըսեմ՝ չէ թէ միայն գտնելու դժուարութեան համար, հապա միանգամայն վրանիս ունեցած ազդեցութեան նկատմամբ ալ. որովհետեւ գրեթէ մարդուս բոլոր կենաց երջանկութիւնն ու դժբախտութիւնը բարեկամի ընտրութեանէն կախում ունի։ Հասարակօրէն մարդս անոր կը նմանի՝ որուն հետ որ յաճախ կը տեսնուի։ Թէ որ, Աստուած չընէ, ընտրութեանդ մէջ կը սխալիս եւ նենգաւոր, ապականեալ, ամպարիշտ մէկու մը հետ բարեկամութեամբ կը կապուիս, շատ չ'երթար՝ իր մոլութիւնները քեզի ալ կը հաղորդուին։ Անոր համար ընտրութեանդ մէջ շատ մ'աճապարեր. լաւագոյն է սիրտն ամենեւին մէկու մը չտալ, քան թէ գէշ մարդու մը ձեռք իյնալ։ Մէկու մը հետ սրտանց

կապուեւէն յառաջ՝ զինքն աղէկ մը ճանչցիր։ Թէ որ անանկ մէկը կը գտնես, որն որ ամենուն սիրելի է, բայց ինք ամենուն անձնամատոյց չ'ըլլար. քաղցրաբարոյ, զուարթ, պատուաւոր է, եւ իր արդարասիրութիւնն ամենուն ծանօթ ու բարբը մաքուր եւ անբամբաս, ահաւասիկ ան է բարեկամը՝ զորն որ Աստուած քեզի պատրաստած է։ Այսպիսի մարդու հետ կապուէ, սիրտդ իրեն բաց ու մտածմունքդ յայտնէ։ Ասանկ որ ըլլայ, ձեր միաւորութիւնն ու բարեկամութիւնը՝ որ փոփոխ եւ իրաւացի համարման վրայ հիմնած է, հաստատուն կ'ըլլայ եւ երկուքներնուդ ալ երջանկութեան պատճառ։

ԿԵ.

Բարեկամութիւնն հասարակութեան պահէլ։

Թէ որ հաւատարիմ բարեկամ մը գտնելը շատ դժուար բան է՝ բարեկամութիւնը միշտ բոլոր կենաց մէջ հաստատուն պահելն ալ դիւրին չէ։ Կենաց բնթացքին մէջ՝ նաեւ առանց մեր ուղեւուն՝ անանկ գէպքեր կը պատահին, որոնք մէկ բոպէի մէջ բազմամեայ բարեկամութեան քակուելուն պատճառ կ'ըլլան։ Անոր համար բոլոր ճգամը աշխատելու ես որ չըլլայ թէ քու կողմանէդ ասանկ բանի մը առիթ տաս։ Շատ ստոյգ խօսք է ան որ կ'ըսուի թէ Միայն առաքինութեան վրայ հիմնուած բարեկամութիւնն հաստատուն կրնայ մնալ, ինչու որ մոլութեանց գերի եղող մարդը միշտ անանկ առիթներու մէջ կ'իյնայ՝ որ ինք զինքը չկրնալով բռնել՝ բարեկամին իրմէ հեռանալուն պատճառ կու տայ։ Եւ թէպէտ ամէն մոլութիւն զմեզ նոյն դժբախտութեան մէջ կրնայ ձգել, բայց ի մասնաւորի քանի մը մոլութիւններ կան՝ որոնք թոյն են բարեկամութեան՝ ինչպէս նաեւ բոլոր ընկերութեանց ընդհանրապէս, եւ անոր համար ալ անոնցմէ խիստ մեծ զգուշու-

Թեամբ պիտ'որ զգուշանանք : Աս մնլութիւններուն գլխաւորն է յամառութիւնն ու տեղի չտալը : Երկու երեք հոգի՝ որչափ որ ալ մի եւ նոյն կարծիքն ու նենան, որչափ որ ալ իրարու սրտակից եւ համամիտ ըլլան, չիկրնար ըլլալ որ երբեք այնպիսի նիւթ մը չպատահի՝ որուն մէջ տարբեր տարբեր կարծիք չունենան : Արդ ստոյգ է՝ տարբեր կարծիք ունենալը բարեկամութեան փնաս մը չիտար, բայց երբ որ մէկն իր կարծիքն յամառութեամբ պաշտպանէ եւ ամենեւին չուզէ դիմացինին տեղի տալ, անկարելի է որ ան առջի ներքին բարեկամութիւնն անքակ մնայ : Անոր համար զգուշանալու ես քու կարծիքներդ կիրքով ու յամառութեամբ պաշտպանելէն, եւ գիտնալու ես ըստ տեղւոյն՝ ուրիշներուն զիջանիլ, տեղի տալ, բաւական որ ըսածնին յայտնապէս փնասակար կամ գէշ բան մը չըլլայ : Դարձեալ որովհետեւ մարդս՝ որչափ որ ալ ջանայ ճգնի, երբեք պակսութենէ բոլորովին ազատ չիկրնար ըլլալ, աս պատճառաւ բարեկամութիւնն հաստատուն պահելու համար՝ հարկաւոր է ներել, հատուցում ընել, հաշտուիլ : Ըսենք թէ բարեկամդ կամ ուրիշ ո՞ր եւ իցէ մէկը զքեզ կերպով մը վշտացուց, չըլլայ որ ասոր համար ո՞խ պահես, հապա սրտանց ներէ, հաշտուէ, եղածը մոռցիր : Իսկ եթէ դուն զինքը վշտացուցիր նէ, ջանա ամէն կերպով որ սիրտն առնես, թողութիւն խընդրես, հատուցում ընես : Թէ որ ասանկ չվարուելու ըլլաս, բարեկամութիւնն ատելութեան կը դառնայ, որով թէ՛ դուն թէ՛ բարեկամդ ստուգիւ դժբախտ կ'ըլլաք :

Կ.Օ.

Ահալի ու ասորիք եւ եկեղեցի :

Այսպէս կիրակի ըլլալուն վրայ կ'ուրախանաս, սիրելիս: Շատ կը սխալիս թէ որ կիրակի ու տօն օրերը՝ միայն իբրեւ զբօսանաց օր կը մտածես: Ստոյգ է նոյն օրերը դրուելուն մէկ վախճանն ան է որ մարդ մէկալ օրերուն աշխատութենէն հանգչի, բնութիւնը հանգիստ դնէ. բայց բուն գլխաւոր վախճանն աս է, հապա ան է որ նոյն օրերն ուրիշ հասարակ օրերէն աւելի եւ մասնաւոր կերպով մը Աստուծոյ պաշտօն մատուցուի: Բու ամէն օրուն զբաղմունքներդ նոյն օրերը կը դադրին, բայց անոր համար՝ որպէս զի աւելի կարեւոր եւ աւելի մեծ զբաղումներու կարող ըլլաս պարապիլ: Աս օրերն Աստուծոյ սեպհական են, եւ պէտք է որ զանոնք գլխաւորաբար իր պաշտաման նուիրես: Արօնը զքեզ նոյն օրերը եկեղեցի՝ Աստուծոյ տունը կը հրաւիրէ. Աստուած՝ որ պարզ հոգի է, կը հրամայէ որ հոն զինքը հոգւով պաշտես, եւ իր մեծվայելութեան պատշաճ երկրպագութիւն ընես: Հաւատքը մեզի կը սորվեցնէ որ Աստուած հոնտեղը մասնաւոր կերպով մը ներկայ է մեր մեծարանքն ու պաշտամունքն ընդունելու եւ իր շնորհքները վրանիս զեղու համար: Ինք ամէն կերպով արժանի է մեծարուելու եւ պաշտուելու. ջանա որ դուն ալ քու վարմունքովդ իր շնորհացն արժանի ըլլաս: Յարգութեամբ մօտիւ եկեղեցին, սուրբ խորհուրդներուն եւ աստուածային պաշտամանց կատարուելու ատենը՝ պարկեշտութեամբ ու մտադրութեամբ կեցիր, եւ երախտագէտ սրտիւ դուրս ելիր: Տօն օրերը սուրբ են, նայէ որ դուն ալ սրբութեամբ անցընես: Արնաս պատշաճ զբօսանք ալ ընել, բայց միշտ քրիստոնէական պարտքերդ ըստ պատշաճի կատարելէն ետեւ: Ահալի օրերը սուրբ

պահելու եւ ծառայական դործք չդործելու պատուի-
րանք՝ թէ բնական, թէ բարոյական եւ թէ կրօ-
նական կողմանէ մտածելով՝ շատ իմաստութեամբ
դրուած է եւ ամենայն նկատմամբ խիստ օգտակար
ու հարկաւոր է :

ԿԼԶ.

Ծերեր :

Ծերութիւնը միշտ յարգելի է եւ երիտասարդք
ծերոց ընկերութենէն շատ օգուտ կրնան քաղել : Թէ
որ կ'ուզես քու պղտիկ հասակիդ մէջ ծերոց իմաս-
տութիւնն ունենալ, պէտք է որ անոնց քով յա-
ճախես : Իմաստութիւնը շատ տարիներու աշխատու-
թեան պտուղն է եւ ծերք երկայն փորձառութեամբ
նոյնը ստացած են . թէ որ շատ անգամ իրենց հետ
տեսնուիս եւ իրենց խօսքը մտիկ ընես նէ՝ դուն ալ
իրենց իմաստութեան ու փորձառութեան մասնակից
կ'ըլլաս : Իրենց վրայ ամենայն ինչ մեծարոյ է . ըն-
թացքներնուն ու շարժումածքներնուն ծանրութիւնը ,
մազերնուն ճերմկութիւնը , մտքերնուն հասունու-
թիւնը՝ բոլոր իրենց գործոց վրայ մեծարելութեան
կնիք ու նկարագիր մը դրոշմած է : Ծերերը կը նմա-
նին ան բարձրաբերձ , ոստալից ու պտղով լեցուն
հինօրեայ ծառերուն , որոնք հեռուէն ճամբորդներուն
կ'առաջնորդեն եւ մոլորելէն կ'ազատեն , իրենց հա-
ճոյական շքին տակ կը զովացնեն ու յոգնութիւն
առնել կու տան , իրենց պտղովը կը կերակրեն , եւ
միայն իրենց հնութեամբն ամենուն մեծարանաց ար-
ժանի են : Յարգութեամբ մօտիկցիր իրենց , լռու-
թեամբ ու մտադրութեամբ լսէ իրենց խօսքերը եւ
խրատներնուն հաւատարմութեամբ հետեւէ : Եւ եթէ
պակասութիւն մ'ալ ունենալու ըլլան , պէտք է որ
իրենց ուրիշ կատարելութիւնները մտածելով՝ զա-
նոնք սիրով տանիս . չըլլայ որ ծաղը ընես կամ զի-

րենք նախատես : Ծերերուն սովորական է շատ անգամ մի եւ նոյն բանը կրկնել, յաճախ իրենց վրայ խօսիլ եւ իրենց երիտասարդութեան դէպքերը պատմել. նայէ որ ասանկ առիթներու մէջ գտնուած ատենդ՝ խօսքով մը, նշանով մը անհամբերութիւն կամ ձանձրութիւն չցուցնես, որով իրենց սիրտը կոտրես : Աս բաներս ընդհանրապէս ամէն ծերերուն՝ բայց գլխաւորաբար ծնողացդ ու ազգականներուդ պատահան են : Միանգամայն պէտք է որ իրենց քու պղտիկութեանդ ատեն քեզի բրած ծառայութիւնները՝ իրենց ծերութեան ատեն հարիւրապատիկ հատուցանես : Ասանկ որ վարուիս՝ թէ մարդիկներուն սիրելի կ'ըլլաս եւ թէ Աստուծոյ օրհնութիւնը վրայէդ անպակաս կ'ըլլայ : Միշտ մտածէ որ դուն ալ օր մը ծեր պիտ'որ ըլլաս, եւ հիմա ծերերուն հետ անանկ վարուէ, ինչպէս կը բաղձաս որ ծերութեանդ ատեն ուրիշները քեզի հետ վարուին :

ԿԸ.

Ազատութիւն :

Մարդս ազատ է, ազատութիւնն՝ Արարչին մարդուն տուած ամենամեծ բարիքներէն մէկն է. ասոր վրայ տարակոյս չիկրնար ըլլալ : Բայց շատ անգամ մարդիկ՝ Ազատութիւն բառին իմաստն աղէկ չհասկընալով՝ շարաչար կը գործածեն : Յաւով կը տեսնեմ որ դուն ալ նոյնին վրայ սխալ բմբռնման մէջ ես : Առտուանց հայրդ քու կամացդ դէմ բան մը հրամայելով, չես հնազանդեր, եւ ետքը ինք զինքդ ջատագովել ուզեր ես՝ ըսելով թէ Ազատ չեմ մի : Ստոյգ է, մարդս ազատ է, բայց չէ թէ՛ վայրենեաց պէս անկարգութիւն ընելու եւ կամ դազանաց պէս բոլոր իր զօրութիւնը գործածելու համար : Ազատ ես, բայց միանգամայն մարդ ես, քաղաքացի ես, քրիստոնեայ ես, ուստի եւ չես կրնար անբանի պէս

վայրենւոյ պէս, հեթանոսի պէս վարուիլ: Ազատութիւնն՝ իշխանութիւն է ընելու ինչ որ բանականութեան, քաղաքային եւ կրօնական օրինաց դէմ չէ, իսկ ազատութեան պատրուակաւ՝ ասոնց դէմ բան մ'ընելն՝ ազատութիւնը չարաչար դործածել, իր սահմանէն հանել է: Թէ որ ազատութիւնն օրինաց տակ չիյնար, թէ որ մեզի իշխանութիւն տար բոլոր կարգը կանոնը ոտքի տակ առնելու, անկից մնաստկար բան չէր կրնար ըլլալ. որովհետեւ ան ատեն մարդիկներուն մէկ մասը՝ մէկալ մասին բռնութեան տակ պիտի ճնշուէր: Թէ որ ազատ եմ ըսելով՝ անանկ գործքեր կը գործես՝ որոնք մտաց ու բանականութեան դէմ են, ազատ մարդու սրբազան նկարագիրը կը պղծես. թէ որ ազատութեանդ մէջ չափ ու սահման ճանչնալ չուզելով՝ Աստուծոյ սուրբ օրինաց հակառակ կը գործես, իրեն դէմ դարձուցած կ'ըլլաս ան մեծ պարգեւը՝ զորն որ քեզի անոր համար միայն տուած է՝ որ իրեն ծառայես. թէ որ ազատութեանդ վստահելով՝ ուրիշին անիրաւութիւն կ'ընես, անոր ազատութեան մնաս կը հասցընես եւ միանգամայն թէ իրեն եւ թէ ուրիշներուն իրաւունք կու տաս որ յարմար առիթ եկած ատեն՝ իրենք ալ քեզի անիրաւութիւն ընեն, քու ազատութեանդ մնաս տան. վերջապէս թէ որ ազատ եմ ըսելով՝ տէրութիւնը կը խռովես, ստուգիւ անարժան կ'ըլլաս ազատութեան: Ան ատեն քու ազատութիւնդ կը նմանի կատաղի գազանի մը ազատութեան, որն որ մնաս տալէն ուրիշ բանի մը չի ծառայեր, եւ որմէ պէտք է զինքը զրկել՝ որպէս զի ամէն մարդ ապահով ու հանգիստ ըլլայ: Աւերջապէս ասիկա միտքդ դիր որ ազատ ես բարիք գործելու համար, իսկ չարիք գործելու համար ազատութիւն չունիս, որովհետեւ բանականութիւնը, քաղաքական կարգն ու կրօնը ձեռուրներդ կը կապեն:

ԿԹՎ.

Օրէնք ու կառավարութիւն :

Ուրիշ անգամ հայրենասիրութեան վրայ խօսած եւ քու վրադ դրած պարտքերէն մէկ քանին ծանուցած եմ : Հոս կ'ուզեմ հիմա մտադրութիւնդ դարձեալ նոյն նիւթին վրայ դարձնել : Հայրենեացդ աղէկութեան, յառաջագիմութեան համար եւ հայրենակցացդ երջանկութեան համար՝ հարկ է որ օրէնքներ ըլլան՝ որոնք ճշդիւ պահուին, հարկ է որ կառավարներ ըլլան՝ որոնք օրինաց պահպանութեան վրայ հսկեն եւ անոնց դէմ գործողները պատժեն : Ինչպէս որ նոյն կառավարներէն կը պահանջուի որ իրենց պարտքը կատարեն, աչառութիւն չընեն, յանցաւորներն անպատիժ չթողուն, առանց յանցանքի մէկը չպատժեն, ամենուն հաւասարապէս արդարութիւն ընեն. անանկ ալ քեզմէ կը պահանջուի որ օրէնքները յարգես, անոնց հնազանդիս, նոյնպէս կառավարներն ալ ամէն կերպով մեծարես, անոնց հպատակիս : Ամենէն աղէկ օրէնքն ան է՝ որուն ճշդիւ կը հնազանդուի. եւ ամենէն իմաստուն օրէնքներն օգուտ մը չունին՝ թէ որ անոնց հնազանդութիւն չ'ըլլուիր, թէ որ աղէկ չեն պահուիր : Անոր համար ամէն հայրենասէր մարդուն պարտքն է որ չէ թէ միայն ինք օրինաց հնազանդի, հապա նաեւ որ ուրիշներուն ալ հնազանդելուն փոյթ տանի եւ կամ գոնէ զգուշանայ որ անոնց առիթ չտայ օրինաց դէմ գործելու, օրինաց վրայ ունեցած յարգութիւննին կորսնցընելու : Որովհետեւ օրէնքն եւ անոնց պահպանութեան վրայ հսկողներն հայրենեաց պահպաններն եւ իւրաքանչիւր մարդու ընչից, կենաց ու պատուոյն պաշտպաններն են, անոր համար իրենց դէմ խօսիլ, զիրենք վար զարնել, իրենց զօրութիւնը տկարացընելու ջանալը՝ հայրենեաց կործան-

ման եւ ամենուն թշուառութեան պատճառ ըլլալ է: Մտածէ մէյ մը ի՞նչ կ'ըլլար քաղաքացեաց ինչքը, կեանքը, պատիւը՝ թէ որ օրէնք կամ օրինաց պահպանութեան վրայ հսկող չգտնուէր, թէ որ օրէնքներն ու կառավարները բաւական զօրութիւն չունենային չարագործները զսպելու: Իշխանութեան ու կառավարութեան վրայ թեթեւամտութեամբ դատաստան մ'ըներ, միտքդ հաստատ դնելով որ շատ բանի խելքդ չիհասնիր, եւ թէ որ մարդս առանձին դէպքի մէջ ալ չհասկըցած բանին խառնուելով՝ անխոհեմութիւն ու յանդգնութիւն կ'ընէ, սրչափ եւս առաւել նոյն պակասութեանց մէջ ինկած կ'ըլլայ՝ թէ որ հասարակաց երեւելի ու ծանրակշիռ գործքերուն մէջ անխտրութեամբ մտնէ: Ամէն դէպքի մէջ օրինաց հնազանդէ, մեծերուդ հպատակէ, եւ ասով հայրենեաց մեծ ծառայութիւն ըրած կ'ըլլաս:

Ինչ որ հարստութիւն:

Ինչհանրապէս ամէն մարդ ընչից եւ հարստութեան ետեւէ կ'իյնայ. բայց աս աշխարհքիս հասարակ ընթացքին նայելով՝ կրնայ ըսուիլ որ աւելի վնասակար են քան թէ օգտակար: Ստոյգ է աղքատութիւնն ու չքաւորութիւնն ալ իր վտանգներն ու չարիքն ունի. բայց հարստութիւնն անոնցմէ աւելի վտանգներու եւ չարեաց մէջ կը ձգէ մարդը: Հաւատինձի, սիրելի, չափաւոր ինչք ունենալը՝ շատ մեծ հարստութիւն ունենալէն աւելի աղէկ է: Ի՞նչ օգուտ ունին մեծ հարստութիւնք. հասարակօրէն ուրիշ բանի չեն ծառայեր՝ բայց եթէ զմեզ անհանգիստ ընելու, զանոնք պահելու համար հոգերու մէջ ձգելու, աւելի աճեցընելու բաղձանքով զմեզ չարչարելու եւ ունեցածնիս վայելել չտալու: Ըստ աշխարհի ալ մտածելով՝ երջանիկ անիկա չէ՝ որն որ շատ ունի, հապա

անիկա՝ որն որ ունեցածովը գոհ կ'ըլլայ եւ աւելի բանի մը չիբաղձար։ Եւ թէ աս գոհ ըլլալը հարբստութեանց հետ չիգար՝ ամէն օրուան փորձը մեղի կը ցուցնէ։ Ընդհանրապէս խօսելով՝ միջակ աստիճանի մարդիկ աւելի գոհ կ'ըլլան քան թէ շատ հարուստները։ Ընչից վախճանն է՝ մարդու կարօտութիւնները լեցընել, որոնք ըստ ինքեան շատ բան մը չեն պահանջեր։ Բայց կարծես թէ հարստութեանց աճելուն համեմատութեամբը՝ նոյն կարօտութիւններն ալ կ'աճին։ Իմաստունը՝ որուն Աստուած հարստութիւն տուած չէ, կրնայ իր աղքատութեան մէջ գոհ կեանք անցընել։ Իսկ երբ որ նախախնամութիւնը զինքն երկրաւոր բարիքներով կը լեցընէ, երախտագիտութեամբ կ'ընդունի, չափաւորութեամբ կը գործածէ եւ իր կարօտութիւնները լեցընելէն ետեւ՝ ընկերին ու հայրենեաց օգնութեան կը հասնի։ Աստուած քու ծնողացդ ալ բաւական հարստութիւն տուած է։ շնորհակալ եղիւ իրեն, գոհ եղիւ ունեցածովդ, զգուշացիւ որ ոչ աղքատներն արհամարհես, ոչ ալ աւելի հարուստներուն նախանձիս։

ԷԼ.

Ագահութիւն։

Ստոյգ է ամէն մոլութիւն ըստ ինքեան մարդուն պատուոյն դէմ է եւ զինքն արհամարհ կ'ընէ։ Բայց կրնայ ըսուիլ որ ագահութիւնն ամենէն աւելի նախատինք կը բերէ։ Ագահն աշխարհքիս վրայ ամենէն ողորմելի մարդն է։ Իր ոսկւոյն հետ մէկտեղ մութ տեղ մը թաղուած՝ ամենեւին բան մը չունի. որովհետեւ իրօք բան մ'ունենալ, ստացած ըլլալ սեպուելու համար՝ ըստ պատշաճի գործածելու, վայելելու է։ Իսկ ագահն ամենեւին բան մը չիվայելեր։ Իր հարստութիւններն այնչափ իրենն է, որչափ իմն ու քուկդ. որովհետեւ նոյններն ինծմէ, քեզմէ

աւելի չի գործածեր, չի վայելեր. աս տարբերութիւնը միայն կայ որ ինք կը տեսնէ: Բայց աս նուազ վայելքը, եթէ վայելք կրնայ անուանուիլ նէ՝ սրչափ նեղութիւններով, սրտմաշուկով, հոգերով կը թունաւորի: Ազահը մարդկային ընկերութեան անդամ ըլլալու արժանի չէ եւ իրօք ալ չի կրնար ըլլալ. որովհետեւ ընկերութեան կապերն են՝ կարեկցութիւն, բարերարութիւն եւ փոփոխ ծառայութիւն. իսկ ազահն ասոնց եւ ոչ անունը կը ճանչնայ: Ի՞նչպէս կրնայ կարեկից ըլլալ իր ընկերաց կարօտութիւններուն, երբ որ նոյն իսկ իր անձին ամենայն ինչ կը զլնայ. ինչպէս կրնայ ուրիշներուն ծառայութիւն մ'ընել, երբ որ իր անձին վրայ ալ ծախք մ'ընելէն կը վախնայ: Բայց ազահը շատ անդամ ընկերութեան օգուտ մը չընելէն զատ՝ մեծամեծ վնասներ ալ կու տայ. սլ կրնայ մէկիկ մէկիկ համրել ստակն աւելցնելու համար բանեցուցած անիրաւ միջոցները. խաբէութիւն, նենգութիւն, զրկանք, դողութիւն, յափըտակութիւն, սպանութիւն, այս ամենայն եւ ուրիշ աւելի մեծ չարիքներ իրեն ընտանի զէնքերն են՝ որոնցմով հազարաւոր անձինքներ ու գերդաստաններ սեղոյ, թշուառութեան մէջ ձգելով՝ իր հարստութիւնները կը շատցնէ: Արջապէս ազահը հրէշ մըն է, ամենէն նախատուած եւ ամենուն ատելի:

ԶԻ.

Շապլու-ի-ն:

Շապլութիւնն ազահութեան հակառակ ծայրն է, եւ եթէ մէկ կողմանէ մարդկան առջեւն անոր չափ նախատական չ'երեւար նէ, գոնէ ըստ ինքեան նոյնչափ անմտական է: Մէկը ձեռուրները բանալ չի տար. մէկաւն ամենեւին գոցել տալ չի գիտեր: Ազահը թշուառ է՝ վասն զի ամենեւին բան չի վայելեր. շապլը յետին տառապանաց մէջ կ'իյնայ՝ չափէ

դուրս վայելել ուղեւուն համար: Առաջինը, կ'ըսէ իմաստուն մը, աղըն անգիւտ բանի մը պէս կը ժողվէ կը պահէ. երկրորդը ստակն աղբի պէս կը ցրուէ կը փճացընէ: Երկուքն ալ յիմար են, որոնք նախախնամութեան բարերարութիւնը չարաչար կը դործածեն. մէկը չ'ուզեր ամենեւին ձեռք դպցընել, մէկալը՝ բոլոր կը կորսընցընէ: Մէջերնին եղած տարբերութիւնն ան է, որ ազահն ուրիշ ամէն մոլութիւններն իբրեւ միջոց կը դործածէ՝ իր գլխաւոր մոլութիւնը դո՛հ ընելու համար. իսկ շուայն իր աս մոլութեամբն ուրիշ մոլութիւններուն ճարակ կու տայ ու կը սաստկացընէ: Ազահն ինք զինքը նաեւ հարկաւորէն զրկելով՝ ալ կարօտութիւնները չիզգար. իսկ շուայն ամէնն ալ չափէն աւելի դո՛հ ընելու ջանալով՝ ան աստիճանի կը շատցընէ ու կը սաստկացընէ, որ վերջապէս իր բոլոր հարստութիւնները կը կլնն, եւ չքաւորութեան մէջ ինկած ատեն՝ իր դահիճները կ'ըլլան: Շատ ազահներ կը գտնուին՝ որոնք մինակ իրենք զիրենք կը զրկեն եւ միայն իրենց անձանց վնաս կու տան, ուրիշներուն չարիք չեն հասցըներ. իսկ շուայններն ըստ մեծի մասին իրենց հարստութիւնը բոլորովին վատնելէն լմնցընելէն ետեւ՝ կը սկսին ուրիշներուն ծանրութիւն ըլլալ: Երկուքն ալ հասարակօրէն յետին թշուառութեան մէջ կը կորսուին, մէկը՝ ինք զինքն ամէն բանէ զըրկելուն համար, մէկալն՝ ամենեւին բանէ մը զրկուիլ չուզելուն համար: Աս երկու վնասակար մոլութեանց մէջտեղն է խեղացի խնայութիւնը կամ տնտեսութիւնը:

Խնայող-խիան համ որնորէսոր-խիան :

Այլուզեա, սիրելիս, միշտ յաղթող ըլլալ փոփոխութեանց բախտին՝ ան նենգաւոր չատուածոյն, որուն ամէն մարդ երկրպագութիւն կ'ընէ եւ որուն ամէնքը զոհ կ'ըլլան, խնայող եղիւր : Չափաւոր հարկաւորն իր սահմանն ունի եւ երբեք մարդը չիկործաներ . իսկ աւելորդը սահման չունի եւ ամենամեծ հարստութիւնները կը կլլէ : Քրիսիպպոս մէկ զգեստին՝ երկու միլիոն դահեկան ծախք կ'ընէր . սակայն հագածն անտարակոյս իմաստուն Աինկինատոսին հագուստէն աւելի հանգիստ չէր : Անտոնիոս կայսրը Աղէոպատրա թագուհւոյն սեղան մը տուաւ, որուն ծախքը չորս միլիոն դահեկանի կը հասնէր . բայց անշուշտ նոյն փափկակեաց թագուհին՝ պարկեշտ Առնեւիայէն տարբեր ստամոքս մը չունէր : Մարդս կրնայ քսան մանաւանդ թէ հարիւր եւ հազար զգեստի երթալու ծախքը՝ մինակ մէկ հատին վրայ դործածել, եւ մէկ սեղանի վրայ՝ բոլոր մէկ տարւան հարուստ եկամուտքն սպառել . բայց մի եւ նոյն ժամանակը՝ ոչ երկու զգեստ կրնայ հագնիլ եւ ոչ երկու անգամ կերակուր ուտել : Ուրեմն աւելորդը՝ միշտ աւելորդ է, եւ աս աւելորդին տրուած ստաւը, թէ որ բանաւոր պատճառ չկայ, միշտ խնայութեան դէմ է : Մարդս աւելորդ վայելմունք ունենալ ուզելով՝ միշտ հարկաւորէն ալ զրկուելու վտանգի մէջ կ'իյնայ . հին առակ մը կայ՝ որ կ'ըսէ . Թէ որ այսօր աւելորդը գնել կ'ուզես, վաղը հարկաւորը ծախելու կը ստիպուիս : Ասոր հակառակ խնայութիւնը՝ մարդուս ամենէն հաստատուն ու ապահով հարստութիւնն եւ ամէն վիճակի մէջ ալ հարկաւոր է : Առանց խնայութեան՝ չէ թէ միայն չափաւոր հապանակ անբաւ հարստութիւնք քիչ ժամանակի մէջ

կը սպառնին, իսկ խնայութեամբ եւ զգուշաւորութեամբ՝ մարդս միշտ կրնայ իր կարօտութիւնը լեցընել: Ընչից դործածութեան մէջ պէտք է բնութեան ընթացքին միտ դնել եւ անոր հետեւիլ: Բնութիւնը միշտ կու տայ եւ երբեք չի սպառնիր: — Ինչո՞ւ: — Ասան զի միշտ չափով կու տայ: Աս խոհեմ անտեսութիւնն ինչպէս որ բնութեան տուած բարիքներուն անսպառ աղբիւրն է, նոյնպէս ալ մարդու վայելմանց սկզբնապատճառը կ'ըլլայ: Տնտեսութեան արդիւնքն է՝ ներկայ ժամանակը չափաւոր առատութեան մէջ պահել եւ ապագային համար բաւական ապահովութիւն տալ կամ զոնէ չքաւորութեան մէջ իյնալու վտանգէն ազատել:

ՀԴ.

Առատութեան խնայողութիւնը:

Խնայութիւնն ուրիշ ամէն բարիքներէն զատ՝ աս ալ կ'ընէ, որ մարդս կարող ըլլայ չէ թէ միայն կենդանութեան ատեն՝ հապա նաեւ մահունէ ետքը առատաձեռնութեան առաքինութիւնն ի դործ դնել: Առատաձեռնութիւնն անանկ հանգամանք մըն է, որն որ մարդուս մեծ պատիւ կը բերէ: Միայն հարուստներուն սեպհականեալ բան ալ չէ, որովհետեւ ամէն մարդ իր վիճակին ու աստիճանին համեմատ՝ կրնայ առատաձեռն ըլլալ: Աս առաքինութիւնը շատ տալու վրայ չի կայանար, հապա ըստ պատշաճի եւ իւրաքանչիւր կարողութեան համաձայն տալու: Մեր առատաձեռնութիւնը վայելողներուն մէջ առաջինները պէտք են ըլլալ աղքատք: Իրենց բրած բարիքդ՝ նոյն իսկ քու անձինդ համար պատրաստուած հարուստ եւ շահաբեր դրամագլուխ կ'ըլլայ. աս կերպով տալը՝ ինք զինքը զոյգել չէ, հապա անոր հակառակ հարստնալ է: Չեւքէդ եկածին չափ ամենուն օգնէ, ամենուն նպաստամտացոյց եղիր: Մ'ըսեր

որ Ապերախտ են: Մարդս բարեգործութիւն ըրած
ատեն՝ երբեք չիխաբուիր. եւ աւելի աղէկ է հաղար
ապերախտի բարիք ընել՝ քան թէ մինակ մէկ հոգի
մը նեղութենէ ազատելու, երջանիկ ընելու առիթը
կորսնցընել: Եթէ կ'ուզես որ չորս կողմդ զուարթ
կերպարանքներ ունենաս, ուրիշները քու պակասու-
թիւններդ բանի տեղ չդնեն, ժամանակին՝ պատշաճ
ծառայութիւններ ընեն, մէկ խօսքով թէ որ կ'ու-
զես որ ամենուն սիրելի ըլլաս, առատաձեռն եղիր:
Բայց ինչպէս վերը զրուցեցի՝ առատաձեռնութիւնը
շատ տալու վրայ չէ, հապա ըստ պատշաճի տալու
վրայ, միանգամայն սիրով եւ սրտանց տալու վրայ.
շատ անգամ սիրով ու զուարթութեամբ տրուած
փոքր տուրքն աւելի հաճութիւն կը պատճառէ, քան
թէ անտարբերութեամբ կամ դժկամակութեամբ
տրուած մեծ տուրքը: Մանաւանդ թէ մարդ բան
մը տալ չկրցած ատեն ալ քաղցր ու մարդասիրական
խօսքով մը տեղը կրնայ լեցընել:

ԷԵ.

Կրօն, միտք եւ խղճմորանք:

Երբ որ քու դաստիարակութիւնդ սկսայ, սիրե-
լիս, դեռ աղայ էիր, աղու պէս կը խօսէիր, գործ-
քերդ ալ տղու գործքեր էին. անոր համար ես ալ
հետդ անանկ կը վարուէի՝ ինչպէս որ հասարակօրէն
տղոց հետ կը վարուին: Հիմակ որ տղայութենէն ե-
լար, մարդ եղար, ալ հետդ անանկ պէտք է խօ-
սիմ՝ ինչպէս որ մարդու կը վայլէ. դուն ալ պէտք
է որ տարիքիդ համաձայն խորհիս, խօսիս ու գոր-
ծես: Աս վախճանաւ Աստուած քեզի երկու ապա-
հով առաջնորդ տուած է, այս ինքն՝ կրօնն ու միտ-
քը: Ուստի ամէն առթի մէջ պէտք է որ մարդկային
անկարգ նկատմունքներու՝ աչքդ դոցես, կրից ձայ-
նին՝ ականջներդ խնուս, եւ միայն միտ դնես թէ

ինչ կը զրուցեն քեզի կրօնն ու միտքդ: Ամէն դէպ-
քի մէջ պէտք է որ լսես. կրօնն եւ ուղիղ բանա-
կանութիւնն ինծի այսպէս կը սորվեցընեն. ուրեմն
պէտք է որ այսպէս վարուիմ, այսպէս խօսիմ: Կրօնն
եւ ուղիղ բանականութիւնն առ բանս կ'արդեւեն,
ուրեմն պէտք է որ անկից զգուշանամ: Երբ որ առ
երկու ջահերուն առաջնորդութեան կը հետեւիս, եր-
բեք առաքինութեան ճամբէն չես հեռանար, երբեք
քու պարտուցդ դէմ բան չես ըներ: Եւ եթէ եր-
բեմն մարդկային անկարգ նկատումը կամ կիրքերդ
զքեզ մտրեցընելու ըլլան, Աստուած ի քեզ իսկ
դատաւոր մը դրած է, որն որ անմիջապէս սխալմունքդ
կ'իմացընէ, այս ինքն է՝ խղճմտանքդ: Իբրեւ անբա-
ժին ընկեր՝ խղճմտանքդ միշտ ամէն տեղ հետդ է.
ընկերութեանց եւ զուարճութեանց աղմկին ինչպէս
առանձնութեան հանդարտութեան մէջ, գիշեր ցորեկ
քովէդ չիհեռանար: Անխոնջ ու անաչառ ազդարար
մըն է, որն որ չարիք մը գործելէդ յառաջ՝ կը ջա-
նայ ամէն կերպով անկից հեռու կեցընել՝ ներքուստ
ըսելով որ Ընելիքդ աղէկ չէ: Ակայ սրատես եւ ան-
խաբ է, որն որ նոյն իսկ զըօսանացդ մէջ՝ թէ որ
մեղանշական են, միշտ իր ազդեցութիւնը կ'ընէ՝
միօրինակ կանչելով որ Ըրածդ դէշ է: Անողբքելի
կշտամբիչ մըն է, որն որ չարիք մը գործելէդ ետեւ՝
սիրտդ անհանգստութեամբ, խռովութեամբ կը լե-
ցընէ. եւ եթէ իր ձայնը մտիկ չես ըներ՝ դահիճ մը
դառնալով՝ զքեզ կը չարչարէ, եւ որդի մը պէս
զքեզ անդադար կը խայթէ: Ասոր հակառակ թէ
որ առաքինութեան ճամբէն չես հեռանար, թէ որ
պարտուցդ կատարման մէջ չես պակսիր, խղճմտան-
քիդ բարի վկայութիւնը քեզի անանկ մեծ վայել-
մունք մը կ'ըլլայ, որն որ բոլոր աշխարհքիս վայել-
մունքէն վեր է:

Վիճակի ընդդրո-ւթիւն :

Քեզի հարկաւոր եղած ուսմանցդ, դաստիարակութեանդ ժամանակը լմննալու վրայ է . հիմա պէտք է որ առանձին մէկ վիճակի մը մէջ մտնես : Իբրեւ ընկերութեան անդամ, իբրեւ հայրենեաց զաւակ՝ պէտք է որ նոյներուն օգտակար ըլլաս . բայց առանց որոշ վիճակի մը, առանց որոշ գործքի մը՝ աւելորդ անդամ, անօգուտ զաւակ կ'ըլլայիր : Աշխարհքիս մէջ շատ տեսակ վիճակներ կան, որոնցմէ ամենեւին մէկն անարդէ, ամէնն ալ պատուաւոր են եւ մարդս ամենուն մէջն ալ իր վախճանին կրնայ հասնիլ, բաւական որ անոնց պարտքն աղէկ կատարէ : Վիճակը չէ՝ որ մարդը կը պատուէ, հապա մարդն է՝ որ վիճակը կը պատուէ : Իսկզբան մինակ մէկ վիճակ կար, այս ինքն՝ երկրագործութեան վիճակը, որուն հետ միացեալ էր նաեւ խաշնարածութիւնը : Մարդուս ետեւէ ետեւ աճող կարօտութիւններն ու դիւրութեան սէրը կամաց կամաց ուրիշ արուեստներն ալ հնարեց . ուստի հիմակուան ատենս շատերուն անարդ սեպած վիճակն՝ ամենէն հինն ու ամենէն ազնուականն է : Արդ նայէ որ վիճակին աւելի բերում ունիս . բայց իմաստութեամբ վարուելու համար, այնպիսի նիւթի մը մէջ՝ որմէ կախում ունի բոլոր քու կեանքդ, միայն բերմանդ մի հետեւիր . ծնողացդ հետ ալ խօսէ, անոնց խորհուրդ հարցուր : Արնաս իրենց յայտնել թէ ի՞նչ բանի աւելի բերում ունիս . բայց լաւագոյն կ'ընես թէ որ իրենց խորհրդին անսաս, բաւական որ իրենց քեզի համար որոշած վիճակին արտաքոյ կարգի ընդդիմութիւն մը չունենաս : Թէ որ անանկ բան մ'ըլլայ, կրնաս յարգութեամբ իրենց զըուցել եւ աղաչել որ չստիպեն : Գիտես արդէն որ զքեզ ի՞նչչափ կը սիրեն եւ որ

չափ կը բաղձան քու բարեոյդ. անշուշտ աս առթին մէջն ալ քու երջանկութեանդ միտ կը դնեն: Միանգամայն որոշում մը չըրած՝ պէտք է որ աղօթքով Աստուծոյ դիմես, իրմէ լուսաւորութիւն խնդրես. նոյնպէս խորհուրդ հարցընելու ես հոգեւոր առաջնորդիդ: Ասանկ ծանրակշիռ նիւթի մը մէջ, որմէ չէ թէ միայն քու բոլոր կեանքդ՝ ինչպէս ըսի, հապա նաեւ յաւիտենականութիւնդ իսկ կախում ունի, որչափ զգուշութիւն ընես՝ քիչ է:

Է.

Վիճակի պարտէր:

Ուրեմն ծնողքդ քու բաղձանքիդ զիջանալով՝ հաւանեցան որ վաճառականութեան վիճակին մէջ մտնես. եւ քիչ մը վերջը խոհեմ ու մեծանուն վաճառականի մը քով մտնելով՝ իր քովը նոյն վիճակին հարկաւոր ծանօթութիւնները պիտի սորվես: Տարակոյս չունիմ, սիրելիս, որ ինչպէս կըրթութեանդ ընթացքին մէջ իմ խրատներուս անսալով՝ զիս միշտ գոհ կ'ընէիր եւ թէ՛ ծնողացդ թէ՛ ինծի ուրախութեան պատճառ կ'ըլլայիր, այսպէս նաեւ աս նոր վիճակիդ մէջն ալ գլխաւորդ վրադ գոհ կ'ըլլայ, եւ ծնողքդ՝ քու յառաջադիմութիւնդ ու վրադ մինչեւ հիմակ ունեցած փոյթերնուն պտուղները տեսնելով՝ օր ըստ օրէ աւելի կ'ուրախանան: Եւ թէպէտ աղէկ գիտեմ որ նոյն պատուական գլխաւորդ՝ աս նոր վիճակիդ պարտքերը քեզի կը սորվեցընէ, եւ դուն իրեն պէս ազնուամիտ ու արդարասէր մարդու օրինակն աչքիդ առջեւն ունենալով՝ ժամանակաւ աղէկ վաճառական մը կ'ըլլաս, բայց վրադ ունեցած սէրս զիս կը ստիպէ որ քանի մը խօսք ալ խօսիմ, որոնք միանգամայն աշխարհքիս մէջ ընդհանրապէս բռնելու ընթացքիդ ալ կրնան ծառայել: Ամէն բանէն յառաջ հիմա քեզմէ կը պահանջուի որ գլխաւորիդ

Հաւատարիմ՝ ըլլաս եւ զինքը սիրես ու յարգես . ա-
մէն բանի մէջ պէտք է որ իր շահուն միտ դնես , եւ
որչափ կարելի է՝ օրինաւոր կերպով՝ իր շահն աւել-
ցընելու եւ վնասն արգելելու ետեւէ իյնաս : Արդ-
դրուած գործքերը ճշդիւ , մտադրութեամբ ու կա-
տարեալ գլուխ տանելու ջանաս : Երբեք քու գըւ-
խուդ բան մը չընես , մանաւանդ գլխաւորիդ յայտնի
հրամանին եւ գրատան կարգին դէմ . հապա միշտ
ամենայն ինչ գլխաւորիդ կամացը եւ տեղւոյն կար-
գաւորութեան համաձայն գործելու ես : Ընկերնե-
րուդ հետ սիրով ու խաղաղութեամբ վարուէ . քեզ-
մէ մեծերն՝ իբրեւ երիցազոյն եղբայր պատուէ ու
յարգէ . իսկ քեզմէ պզտիկներուն՝ իբրեւ կրտսերա-
զոյն եղբարց՝ դուժ ու կարեկցութիւն ունեցիր . ա-
մենուն առհասարակ ձեռքէդ եկած օգնութիւնն ու
ծառայութիւնն ըրէ : Մէկուն վրայ աղէկ հանգա-
մանք , կատարելութիւն մը տեսած ատենդ՝ ջանա որ
հետեւիս . իսկ ուրիշներուն վրայ պակսութիւն մը ,
յանցանք մը տեսնես նէ՝ զգուշացիր որ դուն ալ
նոյնին մէջ չիյնաս : Ամենեւին մէկու մը հետ բար-
ձրամտութեամբ , արհամարհելով մի վարուիր . քու
կամքդ ամենեւին բանի մը մէջ յառաջ տանիլ մ'ու-
զեր . կռուէ ու վէճերէ սաստիկ զգուշացիր եւ ուր
որ պարտքիդ դէմ չէ՝ տեղի տուր եւ ուրիշներուն
կամացը զիջիր : Ուրիշներուն ոչ օրինակն , ոչ խօսքը
կարող ըլլայ զքեզ քու պարտքէդ հեռացընելու .
քու կանոնդ ըլլայ՝ չէ թէ ուրիշներուն բաժնն ու
ըսածը , հապա քու պարտքդ : Այսպէս վարուելով՝
կարելի է քիչ մը ատեն նախանձոտներ ու չարախօս-
ներ կ'ունենաս . բայց չըլլայ որ ասոր համար վհատիս
եւ ուղիղ ճամբէն շեղիս , վասն զի ասով չէ թէ մի-
այն քու գլխաւորիդ եւ ուրիշ պատուաւոր մարդիկնե-
րուն սիրելի կ'ըլլաս , հապա պէտք է որ ան նախան-
ձոտներդ ու չարախօսներդ սրտերնուն մէջ զքեզ

յարգէն եւ վերջապէս պէտք է որ ստիպուին զքեզ սիրելու: Սակայն եթէ աս վերջինն իրօք չկատարուելու ալ ըլլայ, լաւագոյն է իր պարտքին համաձայն վարուելով՝ իմաստնոց սէրն ու խղճմտանքի բարի վկայութիւնն իր կողմն ունենալ, քան թէ քանի մը թեթեւամիտ անձանց սէրը:

ԷԲ.

Վաճառականի վիճակը:

Քանի մը օր յառաջ քեզի մտնելու վիճակիդ վրայ ընդհանուր խրատներ տուի. հիմակ հարկ կը սեպեմ բուն վաճառականի վիճակին վրայ ալ մէկ երկու խօսք ըսել: Շատերը վաճառականութիւնը կ'ըմբռնեն մինակ իբրեւ ստակ վաստրկելու միջոց մը, եւ ամենեւին ուրիշ բանի միտ չեն դնէր: Ստոյգ է ամէն արուեստի ուստի եւ վաճառականութեան վախճաններէն մէկը եւ կամ աւելի ճիշդ խօսելու համար՝ նոյն արուեստը կատարողին առանձնական վախճանն է ստակ վաստրկիլ, եւ ասոր մէջ ամենեւին անկարգութիւն մը չկայ. վասն զի ամէն մարդ պէտք է որ իր արուեստէն ըրած շահովն ապրի: Անկարգութիւն ան առեն կ'ըլլայ՝ երբ որ նոյն մասնական կամ անշահական վախճանը՝ իբրեւ միակ վախճան կ'առնուի, առանց ամենեւին միտ դնելու ուրիշ վախճաններու կամ ընդհանուր վախճանին, որ է հասարակաց օգուտն ու դիւրութիւնը եւ կամ հրապարակական եւ առանձնականաց բարիքը: Աս անկարգ ըմբռնումէն զանազան չարիքներ կը հետեւին, որոնցմէ պէտք է որ աղէկ զգուշանաս: Երբ որ մէկն իր միակ վախճանը դրած է հարստանալու վրայ, նախ՝ ամենեւին առանց միտ դնելու արդարին եւ անիրաւին, ամէն միջոց կը դործածէ նոյն վախճանին հասնելու համար: Զըլլայ որ դուն ալ աս անկարգութեան մէջ իյնաս, սիրելիս. հապա ամէն

բանէն յառաջ՝ միտ դիր արդարութեան եւ իրաւանց, զգուշացիր որ երբեք ի՛նչ կերպով որ բլայնէ՝ ուրիշին անիրաւութիւն չընես կամ զրկանք մը չհասցընես: Մտքիդ մէջ հաստատուն բռնէ աս անսխալ ճշմարտութիւնը, որ խարդախ եւ անիրաւ ճամբաներով վաստակուած ստակն օրհնութիւն չ'ունենար: Ի՛նչպէս կրնայ Արդարն Աստուած յաջողութիւն տալ այնպիսի գործքի մը՝ որուն հիմունքն անիրաւութեան վրայ դրուած են. ի՛նչպէս կրնայ օրհնել այնպիսի հարստութիւնը՝ որուն մէջ որբոց, այրեաց եւ աղքատաց արցունքն ու հառաչանքը խառնուած է: Հատ անգամ անիրաւութեամբ վաստակուած մէկ ստակը՝ բաւական կ'ըլլայ արդարութեամբ ժողովուած հազարներով դահեկանները մէկտեղ առնելու տանելու: Վերը զըցուած սխալ բմբռնման երկրորդ հետեւութիւնն ալ ան կ'ըլլայ, որ շատերը՝ առանց խոհեմութեան կանոններուն միտ դնելու՝ մէկէն հարստնալու բաղձանքով իրենց կարողութենէ վեր մեծամեծ գործքերու ձեռք կը զարնեն, որով եւ չարաչար կորուստներ կ'ընեն ու շատ անգամ բոլորովին ալ կը կործանին: Ստոյգ եւ իմաստուն խօսք է որ Վախկոտ վաճառականը՝ վաճառական չիկրնար ըլլալ. բայց աս ալ ստոյգ է թէ շատ ցանցառ կը պատահի որ յանդուգն եւ անխորհուրդ վաճառականն ալ յառաջ երթայ. եւ եթէ առաջինը շուտով չիկրնար յառաջանալ ու շատ երեւելի ըլլալ, խիստ քիչ անգամ կը պատահի որ երկրորդն ալ երկայն ատեն հաստատուն մնայ. վասն զի եթէ իր առաջին յանդգնական գործքին զոհ չ'ըլլար նէ՝ անով աւելի եւս կը յանդգնի, որով վերջապէս կը կործանի չարաչար: Եւ իր իննալովն ուրիշ շատերուն մեծամեծ վնասներ կը պատճառէ ու անոնց ալ կործանման առիթ կ'ըլլայ: Ըսածներէս կը հետեւի որ ո՛չ շատ վախկոտ ըլլալու է եւ ո՛չ

ալ խիստ յանդուգն, հապա խոհեմութեամբ միջին ճամբան բռնելու է: Դարձեալ պէտք է նայիս որ ամէն առթի մէջ միշտ նոր ճամբայ չբռնես. հին եւ հասարակաց ճամբան աւելի ապահով է: Աս զրուցելով՝ չեմ ուզեր ըսել որ երբեք նոր բանի մը ձեռք չզարնուի. կրնայ մարդ երբեմն նոր փորձեր ընել, բայց փոքր նիւթի մէջ, քիչ բան վտանգի մէջ դնելով, ու միշտ խոհեմութեամբ ամէն պարագաները մտածելով եւ ըստ տեղւոյն՝ իմաստուն ու փորձառու մարդիկներու խորհուրդ հարցընելով: Ասկից ալ զատ՝ զգուշանալու ես որ ապահով մարդիկներու հետ բան գործք ունենաս. մեծ շահու ակնկալութեամբ՝ անծանօթ ու կասկածելի մարդիկներու հետ գործք մի տեսներ, թէ որ չես ուզեր քու դժբախտ փորձովդ խրատուիլ: Մէկ խօսքով՝ արդարասէր եւ զգուշաւոր եղիր, ու միտքդ պահէ իմաստնոց խօսքը թէ Արդար մարդուն զակրներն երբեք մուրող չեն ըլլար, եւ թէ Զգուշաւորին մայրը չիլար:

ՀԹՎ.

Յարապետութիւն:

Քու մինչեւ հիմա ցուցուցած անսացողութեանդ նայելով՝ տարակոյս չունիմ որ աս տուած խրատներս բռնելով՝ նոր վիճակդ աղէկ կը սկսիս: Եւ թէպէտ Աղէկ սկսողը՝ ճամբուն կէսն առած կ'ըլլայ, կ'ըսէ առակը. բայց ճամբան լմնցուցած չէ, պէտք է որ նոյն կերպով ընթացքն յառաջ վարելով՝ գլուխ տանի: Սակայն ճամբուն վրայ որչափ արգելքներ, որչափ մոլորեցուցիչներ կը հանդիպին, որոնց իմաստութեամբ դէմ դնելու, քաջութեամբ յաղթելու է: Երբեմն՝ երբ որ աշխարհքիս մէջ առջեւդ ելլելու վտանգները կը յիշեմ, կը սարսափիմ ու կը դողամ. բայց յիշելով ան բարի սկզբունքները՝ որոնք քու մտքիդ մէջ հաստատուելու ջանացի, կը մխիթա-

բուխ՝ եւ կ'ապահովուիմ, մտածելով որ անոնցմէ
 չեմ շեղիր: Իրօք ալ ո՞վ կրնայ զքեզ անոնցմէ խո-
 տորեցընել. կարելի՞ է որ ժամանակն առաքինութեան
 գեղեցկութիւնն ու պայծառութիւնը նսեմացընէ, եւ
 մոլութեան տգեղութիւնն ու գարշութիւնը նուազ-
 ցընէ: Ոչ երբեք: Թէ՛ առաքինութիւնն ու թէ՛ մո-
 լութիւնը միշտ մի եւ նոյն կը մնան: Ուրեմն ամէն
 ատեն եւ ամէն տեղ պէտք է որ առաքինութեան
 ետեւէ ըլլաս ու մոլութենէ խոտորիս: Աստուած
 միշտ մի եւ նոյն չէ՞ մի. երեկ ինչ որ էր, այսօր
 ինչ որ է նէ՛ վաղն ալ նոյնը պիտի չըլլայ մի. միշտ
 մի եւ նոյն սիրելի հայրը, մի եւ նոյն ազնուական
 բարերարը, մի եւ նոյն արդար դատաւորը, մի եւ
 նոյն առատաբաշխ վարձատրիչը չէ՞ մի: Ուրեմն պէտք
 է որ դուն ալ ամէն առթի մէջ իրեն երախտագէտ
 որդի, պատուիրանապահ հպատակ ըլլաս: Պարտուց
 կատարումը, օրինաց պահպանութիւնը՝ ամէն տեղ,
 ամէն ժամանակ պատուաւոր ու վարձուց արժանի
 դործ, իսկ անոնց հակառակը՝ անարդ եւ պատժոյ
 արժանի չէ՞ մի: Ուրեմն երբեք չեմ կրնար այնպիսի
 պարագայից մէջ դանուիլ՝ որոնց մէջ պարտուցդ
 դէմ ընելուդ համար՝ կարող ըլլաս ինք զինքդ դո-
 նէ բոլորովին արդարացընել: Աս խօսքս մաքիդ մէջ
 աղէկ տպաւորէ. մինակ մէկ անարդ դործք մը, մի-
 նակ օրուան մը մէջ դործուած յանցանք մը՝ բոլո-
 րովին պատուով անցուած կեանքը, արդեամբք լե-
 ցուն բազմամեայ տարիները կ'արատաւորէ: Զինուոր
 մը իբրեւ յաղթական պսակուելու համար՝ մինչեւ
 վերջը քաջութեամբ պիտի պատերազմի. հարիւրաւ-
 որ քաջագործութիւններ՝ մէկ վատութեան դործ-
 քով կը կորսուին: Պատուաւոր ու առաքինի մարդ
 սեպուելու եւ իրօք ալ ըլլալու համար՝ մինչեւ վեր-
 չը նոյնպէս մնալու է:

2.

ԱԵՐՇԷՆ յԷԼԱԳՐԱՆԻ:

Սիրելի բարեկամ, երբ որ տղայ մը դեռ տկար
 ու անհաստատ է, ձեռուրներէն բռնելով կը քա-
 լեցընեն, բայց երբ որ բաւական կը զօրանայ եւ կա-
 րող կ'ըլլայ ինք իրմէ քալել, ձեռուրները թող կու-
 տան, որ ուղածին պէս շարժի: Դեռ պզտիկ եղած
 ժամանակդ՝ առաջնորդի մը, նեցուկի մի կարօտու-
 թիւն ունէիր. ես ջանացի քեզի առաջնորդելու եւ
 նեցուկ ըլլալու: Հիմակ ալ իմ ձեռուրներուս օգնու-
 թեան հարկաւորութիւն չունիս. անոր համար ինք
 զինքդ քեզի կը թողում: Ալ ասկէ ետեւ ազատ
 ես. քալէ քու սեպհական ստուրներովդ, մանաւանդ
 թէ թռիւք քու սեպհական թեւերովդ: Բայց որպէս
 զի ազատութիւնդ չարաչար դործածելով՝ չիյնաս,
 ջանա նոյն ուղղութեամբ յառաջ երթալ, որով որ
 մինչեւ հիմա քեզի առաջնորդելու ջանացի: Մինչեւ
 հիմա քու պակսութիւններդ մէկ կողմանէ՝ իմ վրաս
 էին, ըստ մասին իմս կը սեպուէին, ինչպէս նաեւ
 քու յառաջադիմութիւնդ ալ աւելի ինծի կը տրու-
 էր քան թէ քեզի: Հիմա քու անձինդ եւ քու
 դործողութիւններուդ տէրը դուն ես. թէ աղէկու-
 թիւններդ, թէ պակսութիւններդ բոլորովին քուկդ
 կը սեպուին. եւ առջիններով արժանի եղած պա-
 տիւդ ու վարձքդ, ինչպէս նաեւ վերջիններով գտած
 նախատինքդ ու պատիժդ ամբողջ քեզի կ'իյնան:
 Որովհետեւ մինչեւ հիմա վրադ հսկող կար, անոր
 համար դուցէ կերպով մը կրնայիր արդարանալ՝ թէ
 որ երբեմն քու կողմանէդ հսկողութիւնդ կը պակ-
 սեր, բայց ասկէ ետեւ՝ վրադ ուրիշ հսկող չըլլա-
 լով՝ բոլոր պարտաւորութիւնք քու վրադ կ'իյնայ,
 եւ ամենեւին չես կրնար արդարանալ՝ թէ որ քու
 անձինդ վրայ հսկելու մէջ պակսութիւն մը կ'ընես:

Աս նոր եւ (չեմ ուզեր ծածկել) ծանր պարտականութեան մէջ քեզի թեթեւ օգնութիւն մ'ընելու եւ միանգամայն քեզմէ բաժնուելէս յառաջ՝ փոքր յիշատակ մը ձգելու համար՝ կու տամ քեզի աս հաւաքումը, որն որ աւելի քուկդ է քան թէ իմս. որովհետեւ ըստ մեծի մասին քու բարի կամ գէշ հանգամանքներդ ու միտութիւններդ ասոր մէջ բովանդակուած խրատներուն առիթ տուած եւ նիւթ մատակարարած են։ Ասիկա քու տղայութեանդ հաւատարիմ պատկերը կամ հայելին է։ Անոց ընթացքին մէջ երբեմն երբեմն վրան նայէ, ջանա որ անոր մէջ գտնուած առաքինութեան սերմերն ետեւէ ետեւ աճեցընես, եւ մոլութեան գէշ բոյսերն արմատաքի խլես։ Մնաս բարով, իմ ամենասիրելի բարեկամս. գիտցիր որ թէպէտ աչքիս առջեւէն հեռու ես, բայց մտքէս ու սրտէս երբեք չես ելեր. միշտ զքեզ ուրախութեամբ եւ հաճութեամբ կը յիշեմ։ Գուն ալ երբեմն զիս յիշէ, եւ գիտցիր որ երբեք ինծի աւելի ուրախական լուր մը չիկրնար ըլլալ՝ քան թէ քու բարութեանդ եւ պատուաւոր վարմանցդ լուրը։ Չըլլայ որ զիս երբեք զրկես ան մխիթարութենէն՝ որն որ հիմա սրտիս մէջ կը զգամ քու կրթութեանդ առաջնորդելով՝ հայրենեացս ու ազգիս պատուաւոր, օգտակար եւ առաքինի անդամ մը եւ Աստուծոյ հաւատարիմ ծառայ մը յարգարելուս համար։ Աստուած չընէ, եթէ երբեք աս բանս պատահելու ըլլայ, ինծի ամենամեծ ցաւ ու տրտմութիւն կը պատճառէ։ Բայց ես քու բարի սրտէդ ասանկ բան չեմ սպասեր, մանաւանդ թէ հաստատ գիտեմ որ օրէ օր ուրախութիւնս կը մեծցընես եւ մխիթարութիւնս կը բազմապատկես։

Ն Ի Ի Թ Ո Յ Ց Ա Ն Կ Ը

Ա. Ծանօթութիւն Աստուծոյ	1
Բ. Կեանք	1
Գ. Ուտելիք	2
Դ. Տարւոյն եղանակները	3
Ե. Արարածք	4
Զ. Արեգակ	4
Է. Գիշեր ու քուն	5
Ը. Զգայարանք	6
Թ. Զուր	7
Ժ. Բնական պատմութիւն	8
ԺԱ. Թիթեոսներու կերպարանափոխութիւնը	9
ԺԲ. Ճճիներու հաւաքում	10
ԺԳ. Ծաղիկք եւ տունկք	12
ԺԴ. Արարածներուն վրայ՝ Աստուծոյ մեծութիւնն ու բարութիւնը կը տեսնուի	13
ԺԵ. Ծնողաց սէր	14
ԺԶ. Ծնողաց հնազանդութիւն	15
ԺԷ. Ծնողաց բլլալու յարգութիւնն ու ծառայ- ութիւնը	17
ԺԸ. Հայրենասիրութիւն	18
ԺԹ. Եղբայրսիրութիւն	19
Ի. Բարերարութիւն	21
ԻԱ. Երախտագիտութիւն եւ ապերախտութիւն	22
ԻԲ. Խոթոռութիւն եւ զուարթութիւն	23
ԻԳ. Բարկութիւն ու քաղցրութիւն	25
ԻԴ. Համբերութիւն	26
ԻԵ. Նախանձ	27
ԻԶ. Երկպառակութիւն ու միաբանութիւն	28
ԻԷ. Ճշմարտութիւն	29
ԻԸ. Անընտրողութիւն կամ՝ բացբերանութիւն	31

ԻԹ. Ստուգութիւն եւ կեղծաւորութիւն	32
Լ. Յանցանքը կամ սխալմունքը խոստովանիլ	33
ԼԱ. Մաքրութիւն	34
ԼԲ. Անփութութիւն եւ անկարգութիւն	35
ԼԳ. Ծուլութիւն	36
ԼԴ. Որկրամոլութիւն ու ճաշակասիրութիւն	37
ԼԵ. Աղէկ ու գէշ օրինակ	39
ԼԶ. Գէշ սովորութիւնք կամ ունակութիւնք	40
ԼԷ. Խրատ եւ յանդիմանութիւն	41
ԼԸ. Վիճակի տարբերութիւն	42
ԼԹ. Մարդու մարմինը	43
Խ. Մարդու հոգին եւ առաքինութիւն	44
ԽԱ. Ընդունայնութիւն եւ զարդասիրութիւն	46
ԽԲ. Նորածեղութիւն	47
ԽԳ. Անձնահամարութիւն եւ անձնագովութիւն	48
ԽԴ. Յանձնապատանութիւն	49
ԽԵ. Ժամանակ	50
ԽԶ. Անցեալ ժամանակ	52
ԽԷ. Ներկայ ժամանակ	53
ԽԸ. Գալու ժամանակ	55
ԽԹ. Աշխատութիւն եւ զբաղում	56
Ծ. Ուսում ու գիտութիւն	57
ԾԱ. Աշխատութեան մէջ հաստատութիւն ու փոյթ	59
ԾԲ. Դանդաղութիւն ու շուտափութութիւն	60
ԾԳ. Գիւրք եւ ընթերցում	61
ԾԴ. Ընթերցումէն օգուտ հանել	63
ԾԵ. Մայրենի լեզու	64
ԾԶ. Ընկերութիւնք	65
ԾԷ. Անուն եւ պատիւ	67
ԾԸ. Կատակ եւ ծաղրածու խօսք	68
ԾԹ. Պարկեշտութիւն	70
Կ. Աստուած	71
ԿԱ. Կրօնք	72
ԿԲ. Խաղ խաղալ	74
ԿԳ. Բարեկամ	75
ԿԴ. Ընտրութիւն բարեկամի	76
ԿԵ. Բարեկամութիւնն հաստատուն պահել	77

ԿԶ. Կիրակի ու տօն օրեր եւ եկեղեցի	79
ԿԷ. Ծերեր	80
ԿԸ. Ազատութիւն	81
ԿԹ. Օրէնք ու կառավարութիւն	83
Հ. Ինչք ու հարստութիւն	84
ՀԱ. Ազահոութիւն	85
ՀԲ. Հռայրութիւն	87
ՀԳ. Խնայութիւն կամ տնտեսութիւն	88
ՀԴ. Առատաձեռնութիւն	89
ՀԵ. Կրօն, միտք եւ խղճմանք	90
ՀԶ. Վիճակի ընտրութիւն	92
ՀԷ. Վիճակի պարտքեր	93
ՀԸ. Վաճառականի վիճակք	95
ՀԹ. Յարատեւութիւն	97
Ձ. Վերջին յիշատակ	99

1. Die erste...
2. Die zweite...
3. Die dritte...
4. Die vierte...
5. Die fünfte...
6. Die sechste...
7. Die siebte...
8. Die achte...
9. Die neunte...
10. Die zehnte...
11. Die elfte...
12. Die zwölfte...
13. Die dreizehnte...
14. Die vierzehnte...
15. Die fünfzehnte...
16. Die sechzehnte...
17. Die siebenzehnte...
18. Die achtzehnte...
19. Die neunzehnte...
20. Die zwanzigste...
21. Die einundzwanzigste...
22. Die zweiundzwanzigste...
23. Die dreiundzwanzigste...
24. Die vierundzwanzigste...
25. Die fünfundzwanzigste...
26. Die sechsundzwanzigste...
27. Die siebenundzwanzigste...
28. Die achtundzwanzigste...
29. Die neunundzwanzigste...
30. Die hundertste...

